

MYKOLAS MICHELBERTAS

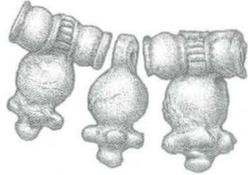
KURŠIŲ PILKAPYNAS

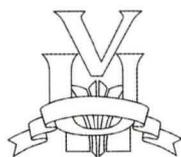

VU
1575

Vilniaus
universiteto
leidykla

KURŠIŲ
PILKAPYNAS

430

VILNIAUS
UNIVERSITETAS

„ARCHAEOLOGIA LITUANA“
monografijos

A SERIJA. Lietuvos laidojimo paminklai
B SERIJA. Gyvenvietės, piliakalniai

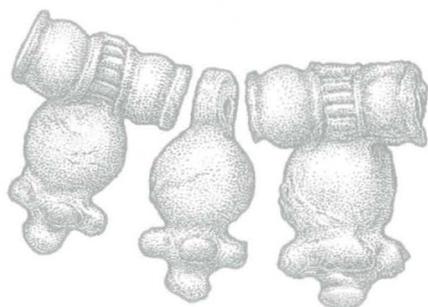
A s e r i j a :

- Mykolas Michelbertas. Pajuosčio pilkapynas. Vilnius, 2004
- Mykolas Michelbertas. Akmenių ir Perkūniškės pilkapiai. Vilnius, 2006
- Mykolas Michelbertas. Kuršių pilkapynas. Vilnius, 2009

MYKOLAS MICHELBERTAS

KURŠIŲ
PILKAPYNAS

MONOGRAFIJA

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA
2009

UDK 903/904(474.5)

Mi29

Apsvarstė ir rekomendavo spausdinti
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto taryba
(2009 m. vasario 6 d., protokolas Nr. 1)

Recenzentai

dr. Andra SIMNIŠKYTĖ
prof. dr. Eugenijus JOVAIŠA
prof. dr. Albinas KUNCEVIČIUS

Knygos leidimą rėmė

Kelmės rajono
savivaldybė

ISBN 978-9955-33-414-9

© Mykolas Michelbertas, 2009

© Vilniaus universiteto leidykla, 2009

*Skiriu savo Šeimai –
Vitai, Ievai Onai, Daivai,
Dariui ir Dominykui*

TURINYS

Pratarmė / 9

PAMINKLO TOPOGRAFINĖ
PADĖTIS IR TYRINĖJIMŲ ISTORIJA / II

I. PILKAPIAI IR KAPAI / 18

A. T. Daugirdo tyrinėtas pilkapis ir
suardytų pilkapių radiniai / 18

B. 2004–2006 m. tyrinėjimai / 22

I pilkapis / 23

II pilkapis / 31

III pilkapis / 41

II. LAIDOSENA / 60

III. RADINIAI / 64

IV. KURŠIŲ BENDRUOMENĖ
SENAJAME GELEŽIES AMŽIUJE / 75

Šaltiniai ir literatūra / 81

DAS HÜGELGRÄBERFELD IN KURŠIAI
Zusammenfassung / 84

PRATARMĖ

Kas nulemia potraukį archeologijai, tiesiai atsakyti sunku. Gal tyrinėjimų romantika, troškimas atrasti kažką nepaprasto, neregėto, geriau pažinti savo protėvius, o gal tiesiog meilė gimtajam kraštui?

Kokios aplinkybės lėmė, kad XIX a. pabaigoje archeologija susidomėjo bajoras, Plemborgo dvaro (Raseinių r.) savininkas, profesionalus dailininkas Tadas Daugirdas, galima tik spėlioti. Matyt, tai buvo ne tik noras turėti senienų kolekciją (kolekcionavimo mada XIX a. antrojoje pusėje buvo paplitusi tarp Lietuvos dvarininkų, kai kurių kunigų), bet ir siekimas geriau pažinti senąją Lietuvos praeitį, tautos papročius ir kultūrą. Tai rodo jo domėjimasis lietuvių liaudies menu, tautosaka, etnografija.

Neatsitiktinai pratarinę pradėdu nuo trumpo supažindinimo su T. Daugirdu, vienu pirmųjų lietuvių archeologų ir muziejininkų. T. Daugirdas buvo pirmasis Kuršių pilkapyno, kurio medžiaga skelbiama šioje monografijoje, tyrinėtojas. Reikia pažymėti, kad T. Daugirdas, savo archeologinę veiklą pradėjęs XIX a. devintojo dešimtmečio pradžioje, daugiausia dėmesio skyrė Žemaitijos paminklams, tarp jų ir dabartinio Kelmės rajono. 1885 m. jis Titvydiškėje tyrinėjo senkapį su XV–XVI a. griautiniais kapais, 1887 m. kasinėjo Paklibakių kapinyną, ten aptiko kapą, o jame V–VII a. radinių, žvalgė kitus paminklus (Tolišių pilkapynas ir kapinynas prie Vaiguvos).

T. Daugirdo garbei reikia pasakyti, kad jo sukauptas archeologinių daiktų rinkinys neiškeliavo iš Lietuvos (kaip daugelis vietinių dvarininkų sukauptų kolekcijų), bet buvo perduotas Kauno miesto mu-

ziejui. Beje, dirbdamas šiame muziejuje Pirmojo pasaulinio karo metais, T. Daugirdas sugebėjo išsaugoti visus muziejaus rinkinius. Manychiau, kad šio žmogaus nuopelnai Lietuvos kultūrai dar nepakankamai įvertinti.

Šios monografijos pavadinimas – „Kuršių pilkapynas“ – gali šiek tiek klaidinti skaitytoją. Kuršiai yra viena mūsų protėvių – baltų – genčių, gyvenusi Lietuvos pajūryje. Knygoje neaptariamas joks kuršių genties archeologijos paminklas, joje žodis „Kuršiai“ yra tik geografinis vietovės pavadinimas. Pilkapynas yra Kuršių kaime.

Likimas ir, tikriausiai, palankiai susiklosčiusios aplinkybės lėmė, kad beveik du dešimtmečius man teko tyrinėti dabartinio Kelmės rajono, šio labai gražaus kalvotosios Žemaitijos kampelio, archeologijos paminklus. Tai mano gimtasis kraštas, todėl visuomet įdomu sužinoti, kaip sakydavo šviesaus atminimo mano mokytojas ir bičiulis archeologas Adolfas Tautavičius, „iš kokio kiaušinio esame išsiritę“. Nelabai gerų žmonių veiksmai (noras surasti „lobių“ rausiant paminklą) lėmė, kad teko ištirti likusius Kuršių pilkapius, gelbstint paminklą nuo galutinio suardymo. Šio apardyto pilkapyno tyrinėjimų rezultatai gerokai pranoko ekspedicijos dalyvių lūkesčius. Pasirodo, ne viskas buvo suardyta. Manychiau, kad pilkapyne su-

rasti daiktai bus Kelmės krašto muziejaus ekspozicijos puošmena.

Noriu padėkoti žmonėms, kurių nuolatinė pagalba prisidėjo prie sėkmingo mūsų ekspedicijos darbo. Nuoširdus ačiū Kelmės rajono savivaldybės Kultūros ir sporto skyriaus vedėjui Algiiui Krutkevičiui, vicemerui Zenonui Mačerniui, Kelmės krašto muziejaus direktorei Danutei Žalpienei, Tytuvėnų regioninio parko direktoriui Vytautui Stoniui.

Labai ačiū žmonėms, be kurių pagalbos ši monografija nebūtų pasirodžiusi. Širdingai dėkoju Kelmės rajono savivaldybei, ypač merui Kostui Arvasevičiui, už finansinę paramą. Esu labai dėkingas knygos recenzentams dr. Andrai Simniškytei, prof. dr. Eugenijui Jovaišai, prof. dr. Albinui Kuncevičiui, santraukos į vokiečių kalbą vertėjui doc. dr. Sauliui Lapinskui. Labai labai ačiū nuoširdžiam Vilniaus universiteto leidyklos kolektyvui, ypač direktoriui Leonidui Zabolioniui, redaktorei Gražinai Indrišiūnienei, maketuotojai Vidai Vaidakavičienei. Kaip sakydavo senovės romėnai – „Concordia res parvae crescunt!“

Vilnius, 2009 m. sausis

MYKOLAS MICHELBERTAS

PAMINKLO TOPOGRAFINĖ PADĖTIS IR TYRINĖJIMŲ ISTORIJA

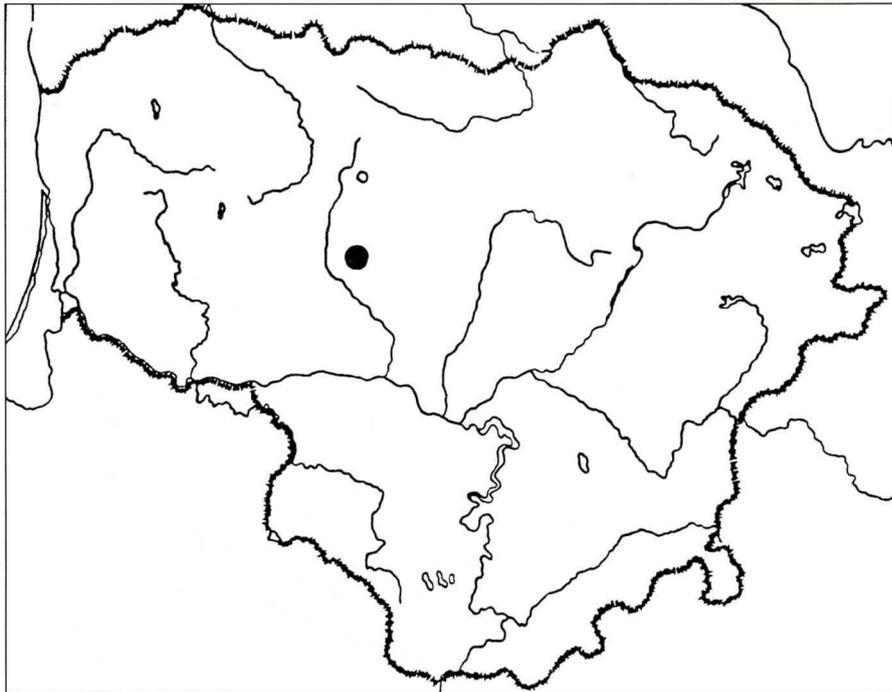

Kuršių pilkapynas yra rytinėje Žemaitijos dalyje (1 pav.), Kelmės rajono Tytuvėnų seniūnijoje, apie 2,5–3 km į šiaurės rytus nuo Tytuvėnų miesto centro, kelio Tytuvėnai–Budraičiai kairėje (vakarinėje) pusėje. Pilkapynas yra Kuršių kaimo rytinėje dalyje, Kuršių miško dalyje, kuri šiuo metu priklauso Jonui Dauskurdžiui (žr. 2 pav.). Kuršių kaimas ir miškas yra į rytus nuo Giliaus ežero.

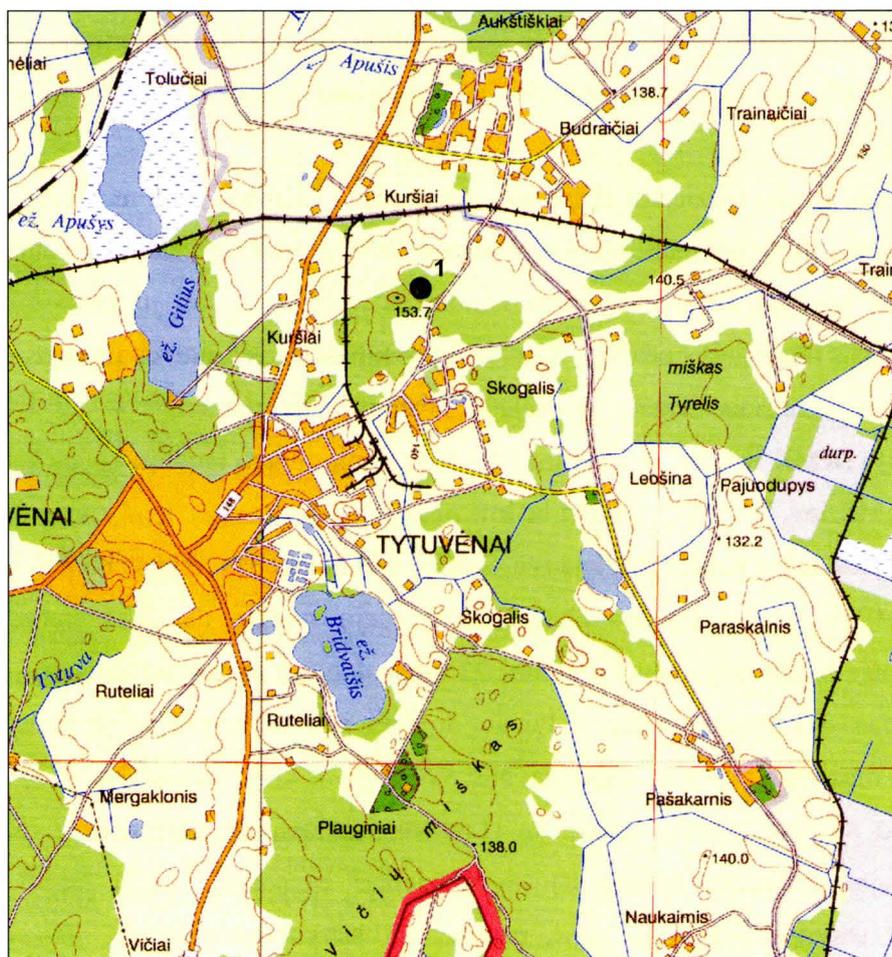
Kuršių k. pilkapynas archeologams buvo žinomas jau nuo XIX a. pabaigos. Šį pilkapyną tyrinėjo vienas pirmųjų lietuvių archeologų Tadas Daugirdas (1852–1919 m.)¹. Sprendžiant iš Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomo T. Daugirdo rašyto archeologinių tyrinėjimų dienoraščio², apie Kuršių k. esančius pilkapius jam pranešė Steponas Hulevičius (Stefan Hulewicz). Tarp dienoraščio lapų yra S. Hulevičiaus laiškas, rašytas 1886 m. birželio 12 (24) d. iš Tytuvėnų. Jo autorius kviečia T. Daugirdą atvykti kasinėti. Iš laiško turi-

¹ Apie T. Daugirdo veiklą archeologijos srityje rašė J. Puzinas (1935, p. 182–183), A. Girininkas ir A. V. Škiudaitė (1990, p. 17–22), P. Kulikauskas ir G. Zabiela (1999, p. 115–120).

² Dowgird T. Dziennik badań archeologicznych. Wilniaus universiteto rankraštynas, f.1–F397 (toliau Dowgird, Dziennik).

1 pav. Kuršių pilkapyno vieta Lietuvoje (Rytų Žemaitijoje)
 Abb. 1. Ort des Hügelgräberfeldes Kuršiai in Litauen (Ostžemaitija).

2 pav. Kuršių pilkapyno topografinė padėtis. 1 – pilkapynas. M 1:50 000
 Abb. 2. Topographische Lage des Hügelgräberfeldes in Kuršiai. 1 – Hügelgräberfeld. M 1:50 000.

nio matyti, kad S. Hulevičius su Tytuvėnų klebonu buvo lankęsi Kuršių pilkapyne. S. Hulevičius rašo: „Pamačiau keturis kaupus (*копце*), aplink apdėtus akmenimis. Jų aukštis – apie 1–½ aršino, skersmuo – apie 10 aršinių. Likusieji kaupai tikriausiai yra nuarti, kaip galima spręsti iš grunto iškilimų. Atstumas nuo ežero (Gilio) apie pusę varsto.“ Prie laiško pridėta ir paprasta pilkapyno topografinės padėties schema. Toliau S. Hulevičius nurodo, kad kasinėjimams trukdymų nebus, nes „kapai yra nenaudojami ir yra padoraus šviesaus savininko žemėje“ (Dowgird, Dziennik, p. 265 a).

Tadas Daugirdas 1887 m. liepos 26 d. (rugpjūčio 7 d.) S. Hulevičiaus draugijoje pirmą kartą apsilankė Kuršių kaime. Tą dieną jis sudarė ten esančių pilkapių išsidėstymo schemą (Dowgird, Dziennik, p. 265). Kaimo gyventojas Antano Žukausko režyje T. Daugirdas aptiko du nesuardytus (A, B), aštuonis visiškai nuartus (G, H, I, K, L, M, N, O) ir du iš dalies nuartus (C, D) pilkapių sampilus (žr. 3 pav.). Į šiaurę nuo šių pilkapių, gretimame režyje, buvo matyti menki dar dešimties pilkapių pėdsakai. Jų Daugirdas schemoje nepažymėjo. Jis taip pat nurodo, kad į pietus nuo pažymėtų pilkapių, javais užsėtame lauke turėjo būti panašių pilkapėlių. Pastarųjų pilkapių T. Daugirdui nepavyko užfiksuoti ir antrojo apsilankymo Kuršiuose metu, nes javai dar nebuvo nupjauti.

T. Daugirdas nurodo, kad vietos gyventojai pilkapyną vadina „Kampilžiu“ (lenkiškame dienoraščio tekste – „Kampilžys“), tačiau iš Kuršių atėję du ūkininkai tvirtino, jog vieta vadinama „Kačmilžys“. Šioje vietoje nuo seno buvo aptinkama įvairių daiktų. Juos radę gyventojai laikė savo namuose, tačiau, kadangi tie daiktai nebuvo vertinami, išsimėtė.

Antrą kartą į Kuršius T. Daugirdas atvyko 1887 m. rugpjūčio 24 d., norėdamas pradėti kasinėjimus. Kaip jis mini tyrinėjimų dienoraštyje, prieš tai dvi naktis ir rugpjūčio 23-iąją siautė audros, todėl neatrodė, kad oras bus geras. Vis dėlto rugpjūčio 24 d., švystelėjęs saulutei, Tytuvėnų dvare buvusius Zigmanto Porazinskio ir Tado Niemiariovskio raginamas, 10 val. T. Daugirdas jau buvo Kuršių pilkapyne. Kasinėjimams buvo pasamdyti du darbininkai, Kuršių kaimo gyventojai Vincentas Jokubaitis ir Povilas Bialoglovskis, vėliau prie šių darbininkų prisidėjo ir trečiasis – Antanas Purys. Jis T. Daugirdui pardavė

prieš kelerius metus pilkapyno teritorijoje surastą žalvarinę apyrankę.

T. Daugirdas Kuršiuose ištyrė vieną pilkapį, jo schemoje pažymėtą raide A. Faktiškai buvo iškasinėtas pilkapijo sampilas tarp akmenų vainiko, atidengta tik vainiko dalis. Aptikta tik pavienių žalvarinių daiktų³. Buvo sudarytas šio pilkapijo planas (Dowgird, Dziennik, p. 268).

Kasant pilkapį, Daugirdas nuodugniau apžiūrėjo ir gretimus sampilus. N pilkapijo vietoje jis aptiko žalvarinės apyrankės fragmentą. Pietų pertraukos metu sklypo savininkas Antano Žukausko sūnus T. Daugirdui atnešė nedidelį žalvarinį žiedą ir šlifuo-tą titnaginį pleišta. Kasinėjimus stebėjo minėti ponai Z. Porazinskis ir T. Niemiariovskis, kasinėjant apsilankė ir tuometinė Tytuvėnų savininkė ponija Celina Römerienė su dviem dukterimis.

Baigiant kasti pilkapijo sampilą, prasidėjo lietus, kuris netrukus virto liūtimi. Darbus teko nutraukti, todėl liko neatidengtas visas akmenų vainikas. Kaip mini T. Daugirdas, jis stipriai peršalo ir turėjo skubėti namo. Laimei, atsipirko stipria sloga ir skausmu šone (Dowgird, Dziennik, p. 271).

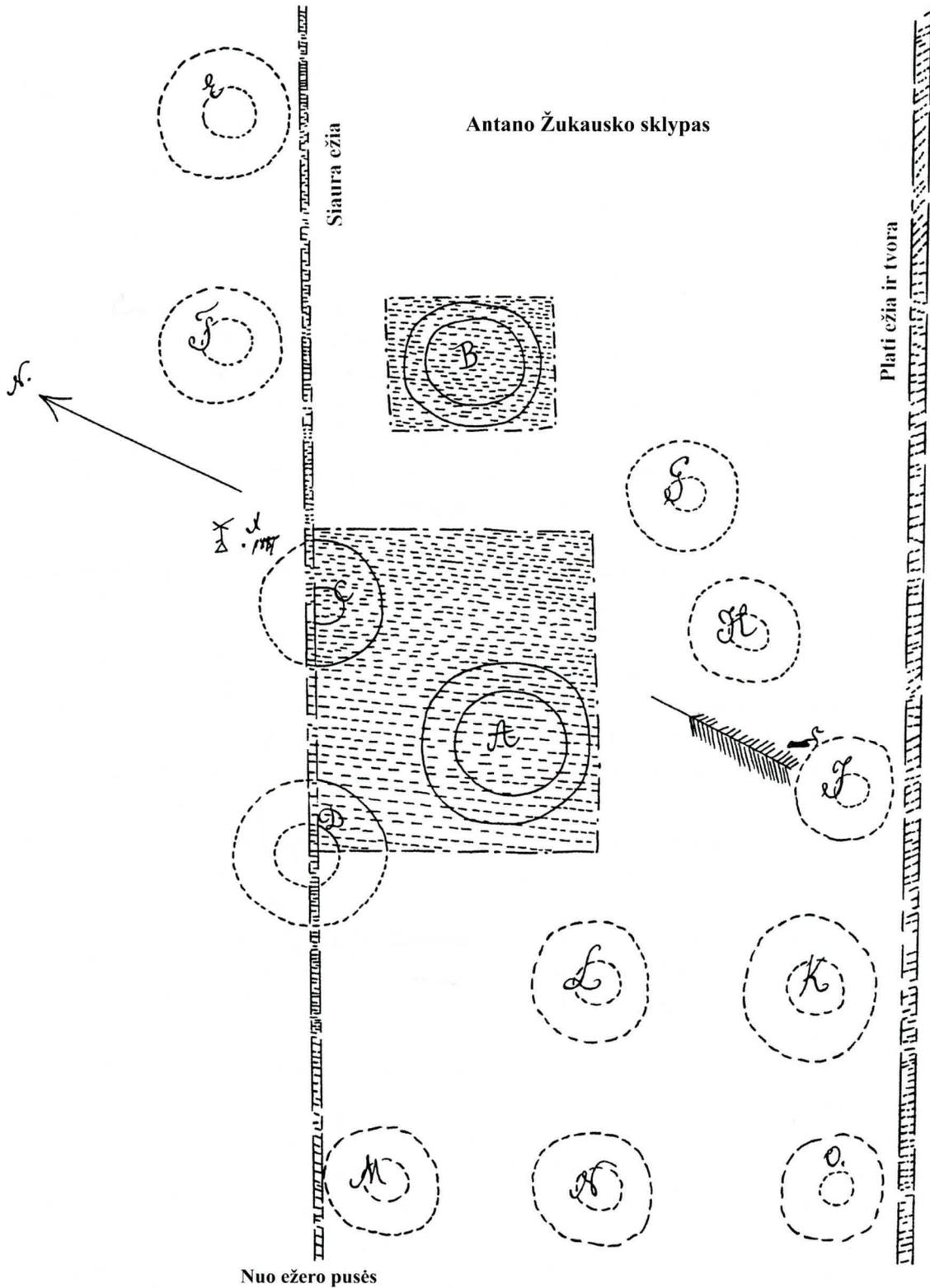
Taip baigėsi pirmoji archeologinė ekspedicija į Kuršių pilkapius.

Pilkapyne T. Daugirdo aptikti ir iš Kuršių k. gyventojų gauti (pirkti) daiktai pradžioje buvo saugomi privačiame jo rinkinyje. XX a. pirmajame dešimtmetyje T. Daugirdas, jau dirbdamas Kauno miesto muziejuje, visą savo archeologinį rinkinį ir dovanavo šiam muziejui. Šiuo metu Kuršių pilkapyno radiniai saugomi Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus Archeologijos skyriuje⁴. Jame saugomi ir daiktai, kurie iš Kuršių pilkapyno suardytų kapų pateko vėliau, apie 1935–1936 m.

Po pirmųjų tyrinėjimų Kuršių pilkapyne jau buvo minimas Lietuvos archeologijos paminklų sąrašė (Tarasenska, 1928, p. 165), apibendrinamojo pobūdžio archeologijos darbuose (Спицын, 1925, c. 134), pavieniai daiktai iš Kuršių pilkapių minimi gretimų kraštų archeologų darbuose (Moora, 1938, S. 64, 355, 375, 396, 604). Kuršių pilkapyno me-

³ Apie tyrimus ir radinius žr. skyrelyje „T. Daugirdo tyrinėtasis pilkapis ir suardytų pilkapių radiniai“.

⁴ Inv. Nr. 655:1–4, 656:1–3, 674:1–3, 695, 1391.

3 pav. Kuršių pilkapyno schema, 1887 m. sudaryta T. Daugirdo
(pagal Dowgird, Dziennik, p. 265)

*Abb. 3. Schema des Hügelgräberfeldes in Kuršiai, zusammengestellt
von T. Daugirdas 1887 (nach Dowgird, Dziennik, S. 265).*

džiaga aptariama ir darbuose, paskelbtuose tuoj po Antrojo pasaulinio karo ir vėliau (Alseikaitė-Gimbutienė, 1946, S. 181; Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 211, 218, 219–220, 536, pav. 138:4, 143:3; LAA, 1977, p. 59, Nr. 314; LAA, 1978, p. 12, 33, 35, 71, 114; Michelbertas, 1986, p. 111, 125, 138, pav. 34:1; Malonaitis, 2003, p. 14, il. 4). Ypač tyrinėtojų dėmesį traukė sidabrinė labai profiliuota segė (Kulikauskas, 1959, p. 16; Nakaitė, 1959, p. 62, pav. 6; Кропоткин, 1970, с. 118, Nr. 1118; Michelbertas, 1972, p. 28, 102; 2001, S. 49, Taf. 5:3).

XX a. pilkapytas toliau buvo nuolat ardomas. Kai kurie pilkapių sampilai, išėjus vainikų akmenis, buvo nuarti. 1960 m. kovą Tytuvėnų kraštotyriminkas Petras Jagminas, ruošdamas archeologinio paminklo pasą, sudarė likusių Kuršių pilkapių planą. Paaiškėjo, kad pilkapyne yra likę tik trys pilkapiai, iš kurių du – miške, trečiasis – prie vietos gyventojų sodybos. Kuršių pilkapytas buvo įtrauktas į Lietuvos TSR respublikinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašą (LKPS, 1973, p. 128, Nr. 415). 1967 m. pilkapyne lankėsi tuometinės Mokslų akademijos Istorijos instituto žvalgomoji ekspedicija, vadovaujama Archeologijos sektoriaus vadovo dr. Adolfo Tautavičiaus. Šioje ekspedicijoje dalyvavau ir aš. Buvo konstatuota, kad Kuršiuose likę trys apardyti pilkapių sampilai.

XX a. paskutiniame dešimtmetyje pilkapyne „darbavosi“ lobių ieškotojai. Vietinių gyventojų pasakojimu, jie pilkapius kasė net nedideliu ekskavatoriumi. 2000 m. šių eilučių autorius, kartu su Kelmės krašto muziejaus direktore Danute Žalpiene lankydami Kuršių pilkapyne, matė, kad dviejuose pilkapiuose iškastos didžiulės duobės. Tai, be abejo, buvo padaryta ekskavatoriumi.

Pamačius kritinę pilkapyto būklę, buvo nutarta pilkapius ištirti, nelaukiant, kol jie bus visiškai sunaikinti. Archeologiniams tyrinėjimams lėšų skyrė Kultūros vertybių apsaugos departamentas (šiuo metu – Kultūros paveldo departamentas) prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos. Lėšos buvo iš programos, skirtos tyrinėti paminklams, esantiems privačiose valdose, arba paminklams, kuriems gresia sunaikinimas.

Mūsų archeologinė ekspedicija (vadovas – šių eilučių autorius) Kuršių pilkapyne dirbo tris sezo-

nus. 2004 m. liepos 26–rugpjūčio 2 d. buvo tyrinėtas I, labiausiai suardytas pilkapis, 2005 m. liepos 18–26 d. – II pilkapis, 2006 m. liepos 10–18 d. – III pilkapis⁵.

Tyrinėjimų metu buvo pasinaudota P. Jagmino sudarytu Kuršių pilkapyto planu, kurio matmenys yra gana tiksūs (4 pav.). Šių eilučių autoriaus buvo sudaryti I ir II pilkapių ir juose geriau išlikusių kapų planai. III pilkapio ir jame buvusio kapo planą sudarė Vilniaus universiteto Archeologijos katedros dailininkė Izolda Maciukaitė. Ji nupiešė ir Kuršių pilkapyne surastus daiktus. Jos piešiniai ir skelbiami šioje monografijoje. Visi pilkapiai ir kapai buvo fotografuojami⁶. Tyrinėjimų metu naudotas metalo ieškiklis CS 2MX, kuris palengvino kapų ir pavienių daiktų paiešką.

Po tyrinėjimų visų trijų Kuršių pilkapių sampilai vėl buvo supilti iš naujo, atkurta senesnė pilkapių išvaizda ir kartu paliktas paminklas čia palaidotiems žmonėms. 2005 m. Tytuvėnų regioninio parko darbuotojai prie pilkapių įrengė stendą, kuriame atsispindi ir tyrinėjimų medžiaga. Buvo sutvarkyta ir visa pilkapių aplinka.

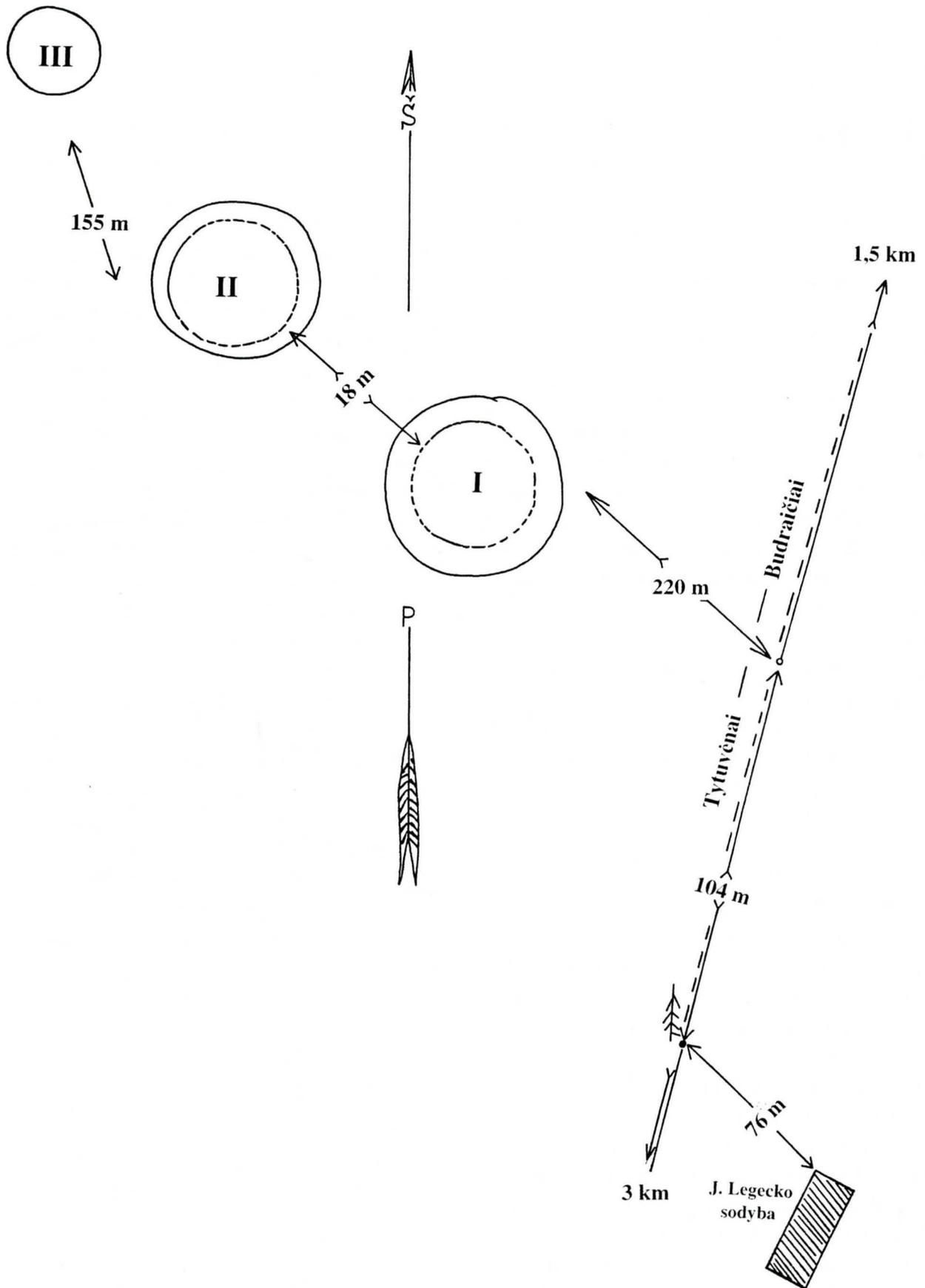
2004–2006 m. archeologinių tyrinėjimų metu surasti daiktai yra perduoti Kelmės krašto muziejui⁷, ataskaitos įteiktos Kultūros vertybių apsaugos departamentui, Lietuvos istorijos institutui, Kelmės krašto muziejui ir Tytuvėnų regioninio parko direkcijai.

Kuršių pilkapyto tyrinėjimų medžiaga plačiau neskelbta. Trumpos atskirų metų archeologinių tyrinėjimų apžvalgos yra išspausdintos informaciniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ (žr. Michelbertas, 2006 b, p. 85–86; 2006 c, p. 96–98; 2007, p. 127–129), įdomesni daiktai – populiariuo-

⁵ 2004 m. ekspedicijoje dalyvavo tik mano šeimos nariai – sūnus Darius ir vaikai Dominykas Michelbertai. 2005 m., be šeimos narių, ekspedicijai talkino Vilniaus universiteto archeologijos specialybės I–III kursų studentai, 2006 m. ekspedicijoje dirbo Vilniaus universiteto archeologijos specialybės I–III kursų studentai – čia atliko archeologinę praktiką. Nuoširdus ačiū visiems ekspedicijų dalyviams.

⁶ Šioje monografijoje beveik visos nuotraukos yra autoriaus, išskyrus pav. 25, 26, 41 ir 53. Tų nuotraukų autorius yra V. Stonys.

⁷ Kelmės krašto muziejus, inv. Nr. GEK 12841–44, 13035–38, 14781–14804.

4 pav. Kuršių pilkapyno planas (sudarytas P. Jagmino)
 Abb. 4. Plan des Hügelgräberfeldes in Kuršiai (nach P. Jagminas).

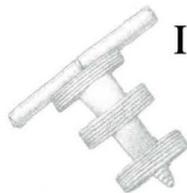
se autoriaus straipsniuose⁸. Su Kuršių pilkapyno tyrinėjimų rezultatais 2007 m. lapkričio 15 d. Trakuose buvo supažindinti tarptautinės konferencijos, organizuotos Lietuvos archeologijos draugijos, dalyviai.

Šios monografijos tikslas yra paskelbti išsamią Kuršių pilkapyno (įskaitant ir T. Daugirdo kasinėjimus) tyrinėjimų medžiagą. Ji labai svarbi atkuriant įvairias Žemaitijos regiono laidosenos senajame geležies amžiuje detales, amatininkų juvelyrų sugebėjimus, prekybinius kultūrinius ryšius, baltų bendruomenių socialinę struktūrą. Taigi, be medžiagos skel-

bimo, monografijoje paliečiami aktualūs Lietuvos ir baltų archeologijos klausimai. Kuršių pilkapyno medžiaga apžvelgiama platesniame Lietuvos ir gretimų kraštų archeologijos kontekste.

Monografijos struktūra yra paprasta. Pirmojoje dalyje apžvelgiami tyrinėti pilkapiai ir kapai (t. y. šaltiniai), antroji dalis skirta laidosenai, trečioji – aptiktiems archeologiniams daiktams analizuoti. Paskutinėje dalyje pateikiamos išvados apie Kuršių pilkapius palikusią bendruomenę.

⁸ Žr. Bičiulis (Kelmė), 2005, sausio 12, Nr. 3 (7169); Spectrum, 2007, Nr. 1 (6), p. 5–7; Best in Lithuania, 2007, Nr. 2 (2), p. 98–101.

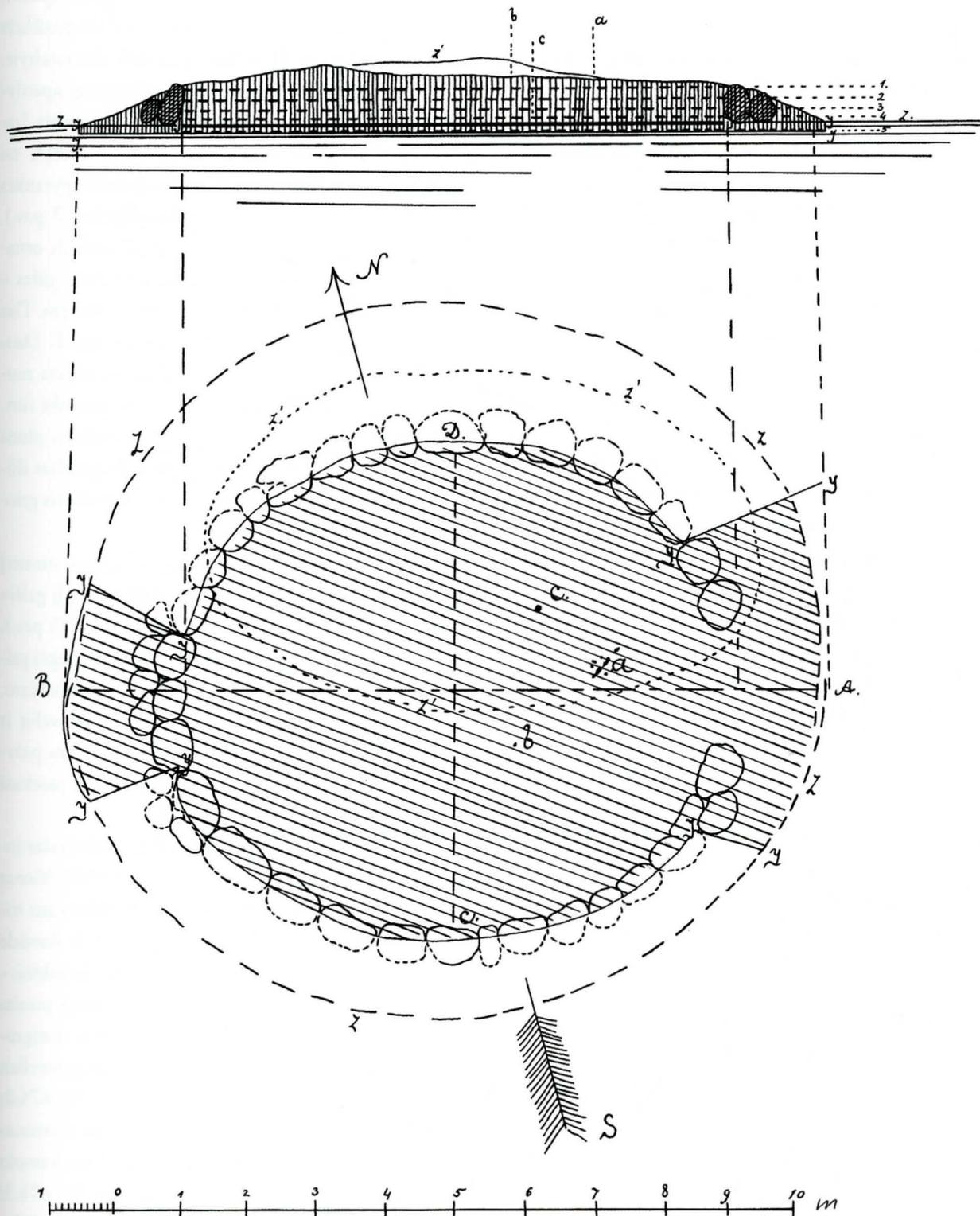
I. PILKAPIAI IR KAPAI

A. T. Daugirdo tyrinėtas pilkapis

Kaip minėta, Tadas Daugirdas Kuršių pilkapyne kasinėjo vieną pilkapį. Iš tyrinėjimų dienoraščio (Daugird, *Dziennik*, p. 264–271) galima spręsti apie šio pilkapio tyrinėjimų metodiką ir pačią pilkapio struktūrą, tuo labiau kad dienoraštyje yra pateiktas tyrinėtą pilkapio planas. Šis planas skelbiamas 5 pav. Kaip minėta, ištirtas pilkapis bendroje pilkapyno schemoje pažymėtas raide A (3 pav.).

Anot T. Daugirdo, A pilkapis atrodė geriausiai išlikęs. Pilkapis buvo šiek tiek išėsto apskritimo formos. Šiaurinėje pusėje sampilo šlaitas buvo statesnis, iš pietų – žemesnis, didžiausias sampilo aukštis nuo aplinkinės žemės – 1 m. Sampilo skersmuo šiaurės–pietų kryptimi buvo 10,5 m, rytų–vakarų kryptimi – 11 m.

Tyrinėjimų metodika buvo tokia. Pirmiausia nuo viso sampilo buvo nuimta velėna, paskui sampilas buvo kasamas 10 cm storio sluoksniais, tačiau tik akmenų vainiko viduje. Sampilas buvo supiltas iš maišyto smėlio, kuriame vietomis pasitaikydavo angliukų, lyg suanglėjusių šakų ar lazdu gabaliukų. Smulkių angliukų sampile buvo iki pat pagrindo. Daugiau angliukų buvo pilkapio rytinėje pusėje (taškas a pilkapio plane). Pilkapio pagrindas buvo padengtas 2–4 cm storio molio su smėlio priemaiša sluoksneliu. Po molio jau buvo nejudinta žemė. Ji buvo patikrinta – įsikasta į ją per 5 cm. Sprendžiant pagal kasinėjimų aprašymą, sampile buvo nuimti keturi 10 cm storio sluoksniai ir dar kasta truputį gi-

5 pav. T. Daugirdo tyrinėtas A pilkapis
Abb. 5. Hügelgrab A, untersucht von T. Daugirdas.

liau. Tačiau žemės galėjo būti pasiektas apie 45–50 cm gylyje. Tikrinant sampilą A–B ir C–D kryptimi, dar buvo papildomai iškasta nedidelių griovelių, tačiau juose buvo tik nejudinta žemė (žr. 5 pav.).

Minėta, kad pilkapijo sampilas buvo kasamas tik akmenų vainiko viduje, atidengiant vidinę akmenų pusę. Buvo nustatyta, kad rytinėje pusėje trūko kelių vainiko akmenų. Vakarinėje pusėje buvo atidengta dalis vainiko (šeši akmenys) ir kasta dar už jų į išorę. Ten nieko neaptikta. Plane (5 pav.) pavaizduotas akmenų vainikas buvo šiek tiek išstęsto apskritimo formos. Jo skersmuo šiaurės–pietų kryptimi buvo 7 m, vakarų–rytų kryptimi – 8 m. Deja, akmenų dydžio tyrinėtojas nenurodė. Sprendžiant iš vakarinėje pusėje visiškai atidengtos vainiko dalies, vietomis jis buvo kelių aukštų, t. y. viena akmenų eilė krauta ant kitos.

R a d i n i a i. Kapų liekanų – mirusiųjų griaučių, karstų pėdsakų – sumpile nerasta. Aptikti tik keli daiktai, matyt, kilę iš suardytų kapų. Kaip nurodo tyrinėtojas, pilkapijo rytinėje pusėje (taškas b pilkapijo plane) aptikta nedidelė žalvarinė segė. Ji buvo sveika, bet, rodant segę lankytojams, trūko įvija. Matyt, tai yra šiuo metu Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugoma labai profiliuota segė (inv. Nr. 655:1), prie kurios inventoriaus knygoje nurodyta, kad ji iš pilkapijo ir kapo. Segės lankelis yra daugiakampio pjūvio, besibaigiantis apačioje profiliuota kojele (6:4 pav.). Segės aukštis – 4,8 cm, įvija neišlikusi. Šiaurės rytinėje pilkapijo dalyje (taškas c pilkapijo plane) rasti dar keli žalvariniai daiktai. Tai įvijinis žiedas (vežant sutrupėjo, likęs tik fragmentas), trys apvalūs karoliai ir mažas vielos gniužuliukas. Minėta, kad muziejuje su prierašu „pilkapis, kapas“ saugomi trys žalvariniai dvigubo nupjauto kūgio formos karoliai (inv. Nr. 655:2; 6:3 pav.). Jų ilgis – 0,4 cm, skersmuo – 0,6 cm. Žiedo fragmentas pažymėtas inv. Nr. 655:3. Galimas daiktas, kad visi dirbiniai buvo išjudinti iš vieno kapo.

Radinių chronologija – B2 periodo pabaiga–B2 / C1 periodas⁹.

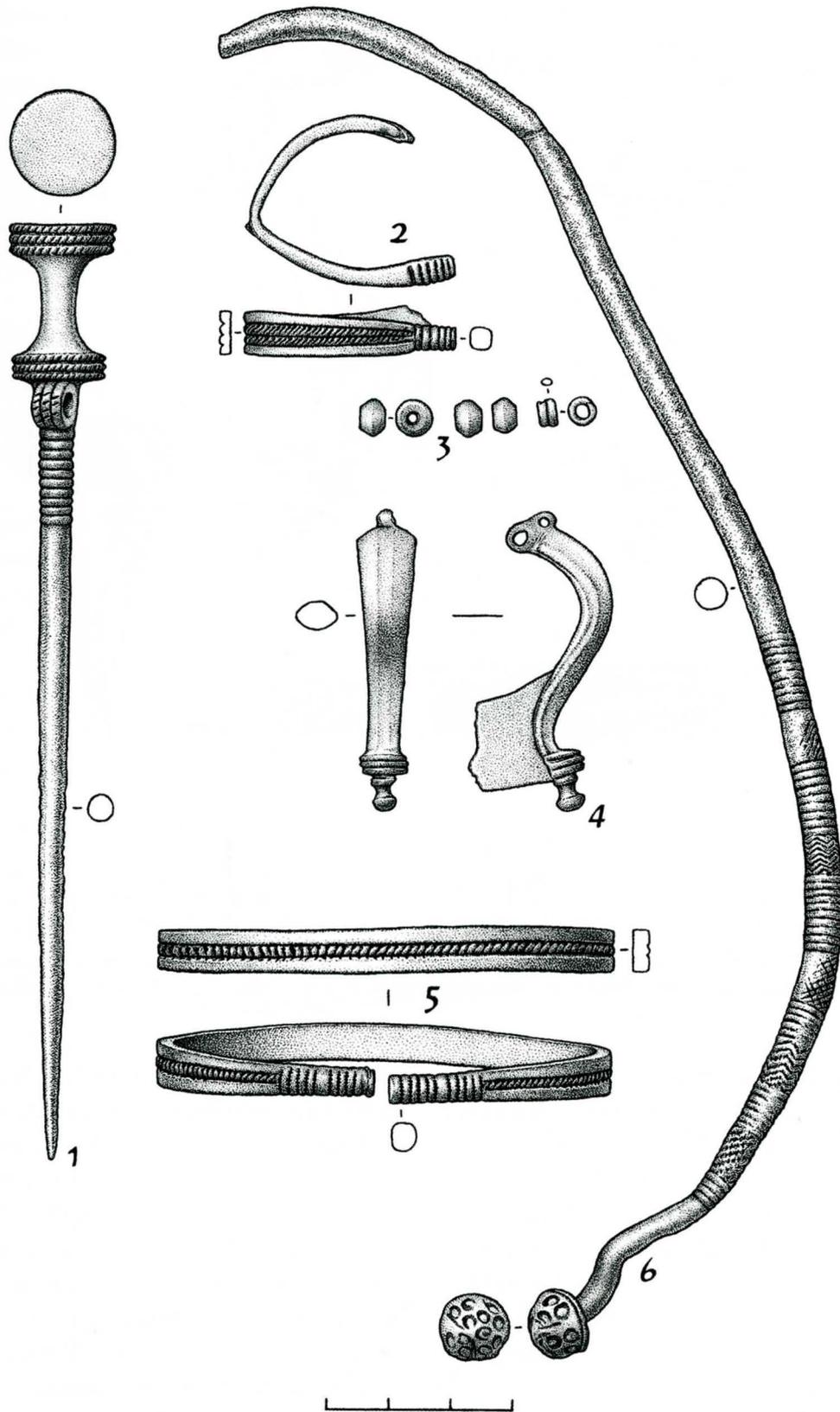
⁹ Šioje monografijoje laikomasi Vidurio Europai sudarytos santykinės chronologijos schemos, pagal kurią senasis geležies amžius (romėniškasis laikotarpis) skirstomas į smulkesnius periodus. Lietuvoje laikomasi nuomonės, kad B1 periodas buvo apie 10–70 m., B2 – apie 70–150 m., B2 / C1 – apie 150–200 m., C1a – apie 150–220 m., C1b – apie 220–260 m., C2 – apie 250–300 m., C3 – apie 300–350 m. ir vėliau, D – apie 350–450 m.

Suardytų pilkapių radiniai. Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje yra saugoma dar apie 10 archeologinių daiktų iš Kuršių pilkapyje. Kai kurie šių daiktų yra surasti T. Daugirdo arba jo gauti (pirkti) iš vietinių gyventojų kasinėjimų metu. Tai paaiškėja skaitant kai kurias Daugirdo pastabas dienoraštyje. T. Daugirdas, vaikščiodamas po pilkapyje, apardytame N pilkapyje surado žalvarinės apyrankės fragmentą (Daugird, Dziennik, p. 268). Matyt, tai muziejuje saugomos keturkampio pjūvio apyrankės suapvalintais galais dalis (inv. Nr. 655:4; 6:2 pav.). Apyrankės lankelio plotis – 0,7 cm. Lankelis ornamentuotas išilginiais grioveliais ir ranteliais, galas – skersiniais grioveliais. Galo skersmuo – 0,4 cm. Dar vieną žalvarinę apyrankę kasinėjimų metu T. Daugirdas nupirko iš A. Pūrio. Greičiausiai, tai yra muziejuje saugoma I gr. trikampio pjūvio apyrankė (inv. Nr. 656:2). Jos dydis – 5,3 × 7 cm, lankelio plotis per vidurį – 1,1 cm. Apyrankės lankelis puoštas išilginiais grioveliais ir ranteliais, galai – skersiniais grioveliais ir ranteliais (7:2 pav.).

Sprendžiant pagal inventorinės knygos numerį (656:1), dar Daugirdui dirbant muziejuje, į jį galėjo patekti ir sidabrinė labai profiliuota segė (7:3 pav.). Jos aukštis – 4,9 cm, įvijos plotis – 2,6 cm. Segės galvutė nuo liemenėlio atskirta skersiniu profiliavimu, įviją dengianti plokštelė ornamentuota griovelių ir rantelių eilėmis. Inv. Nr. 656:3 muziejuje yra pažymėta žalvarinė plokščia grandelė, matyt, čia patekusi su ankstyviausiais Kuršių radiniais.

Keletas žalvarinių papuošalų, kaip rodo įrašas inventoriaus knygoje, į muziejų pateko 1935 m. Vienas jų – labai profiliuota segė su dviem skydeliais ant trikampio pjūvio lankelio, profiliuota kojele ir skardele dengta įvija (inv. Nr. 674:1; 7:1 pav.). Segės aukštis – 8,5 cm, įvijos plotis – 5,4 cm. Skardelė viršuje puošta įkartų grupėmis. Antrasis daiktas – ritinis smeigtukas, kurio galvutė puošta aplink einančiais grioveliais ir ranteliais, adata viršuje – grioveliais (inv. Nr. 674:2; 6:1 pav.). Smeigtuko ilgis – 15 cm, galvutės skersmuo viršuje – 1,7 cm. Trečiasis papuošalas – keturkampio pjūvio apyrankė suapvalintais galais (inv. Nr. 674:3; 6:5 pav.). Apyrankės dydis – 6,3 × 7,3 cm, lankelio plotis – 0,7 cm. Lankelis puoštas išilginiais grioveliais ir ranteliais, galai – rantelių eilėmis.

Dar keli daiktai į muziejų pateko vėliau, po 1935 m. Vienas jų – žalvarinė sulankstyta atkaklė

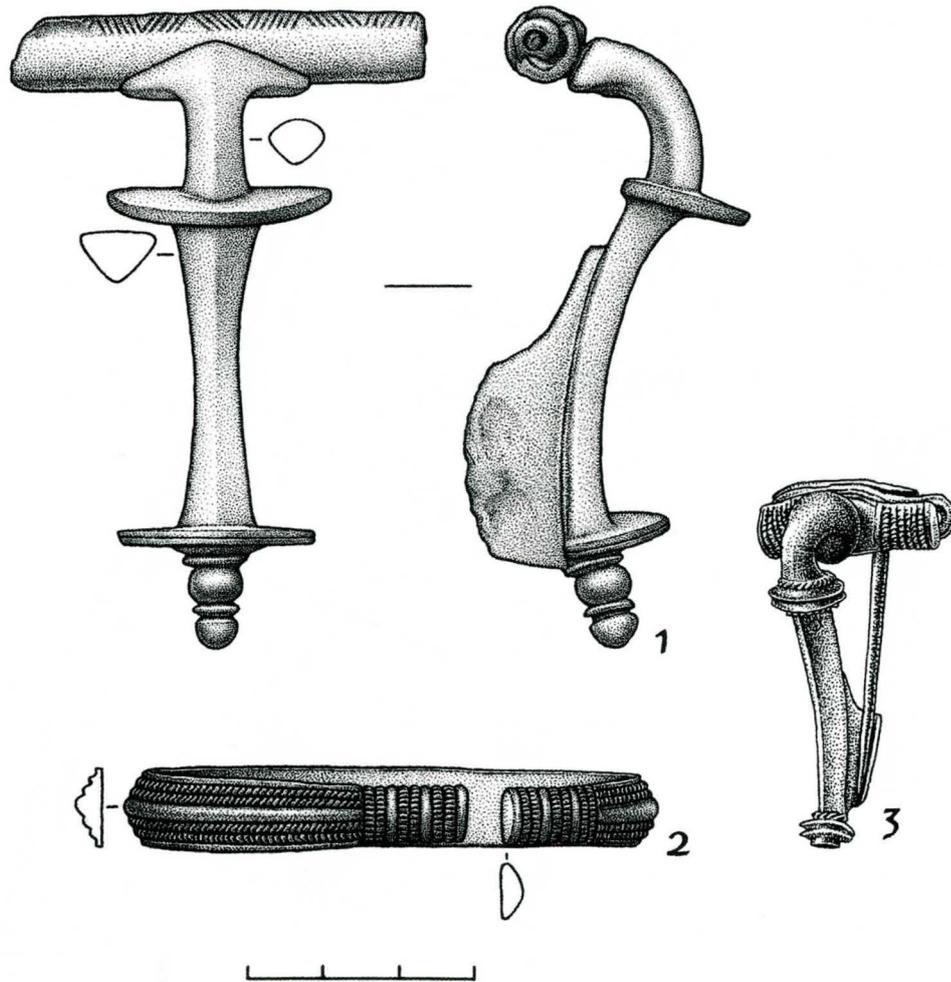

6 pav. Kuršių pilkapyno radiniai, esantys Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

1 – ritinis smeigtukas, 2, 5 – keturkampio pjūvio apyrankės suapvalintais galais, 3 – karoliai, 4 – labai profiliuota segė, 6 – antkaklė buoželiniais galais. Žalvaris

Abb. 6. Funde aus dem Hügelgräberfeld Kuršiai im Vytautas-Magnus-Kriegsmuseum in Kaunas.

1 – Scheibenkopfnadel, 2, 5 – bandförmige Armringe mit runden Enden, 3 – Perlen, 4 – kräftig profilierte Fibel, 6 – Halsring mit Pilzknopfenden. Bronze.

7 pav. Kuršių pilkapyne radiniai, esantys Kauno Vytauto Didžiojo Karo muziejuje.

1, 3 – labai profiliuotos segės, 2 – trikampio pjūvio apyrankė. 1, 2 – žalvaris, 3 – sidabras

Abb. 7. Funde aus dem Hügelgräberfeld Kuršiai im Vytautas-Magnus-Kriegsmuseum in Kaunas.

1, 3 – kräftig profilierte Fibeln, 2 – Armring mit dreieckigem Schnitt. 1, 2 – Bronze, 3 – Silber.

buoželiniais galais (inv. Nr. 695:1; 6:6 pav.). Vienas antkaklės galas yra nulaužtas, neišlikęs. Lankelis yra apskrito skersinio pjūvio, ornamentuotas skersiniais ir įžambiais ranteliais, eglutės ir sietelinio raštu. Likusi buoželė puošta akutėmis. Antkaklės lankelio skersmuo – 0,5–0,6 cm, buoželės aukštis – 0,8 cm. Kitas dirbinytis – geležinis įmovinis kirvis (inv. Nr. 1391).

Visus paminėtus atsitiktinius radinius iš Kuršių pilkapyne galima skirti B2–B2/C1 periodams, t. y. I a. antrajai pusei–II a. po Kr.

B. 2004–2006 m. tyrinėjimai

Kaip minėta, 2004–2006 m. archeologinių ekspedicijų metu buvo tyrinėti visi trys Kuršių pilkapyne likę pilkapiai. Labiausiai apardytas pilkapis buvo

miške, pietrytinėje pilkapyne dalyje. Jis mūsų ekspedicijos buvo pavadintas I pilkapiu (žr. 4 pav.). Nuo šio pilkapiro per 18 m į ŠV 305° kryptimi miške yra II pilkapis. Atstumas matuotas nuo I pilkapiro sampilo pakraščio iki II pilkapiro sampilo pakraščio. Apie 155 m į ŠV nuo II pilkapiro prie vietos gyventojų Alfonso Snitkaus ir Antano Vaičiaus sodybos yra III pilkapis. Naujas pilkapyne situacijos planas nebuvo sudarytas. Buvo remtasi P. Jagmino sudarytu planu, kurio matavimai, kaip minėta, yra gana tikslūs.

Visi trys pilkapiai buvo tyrinėti vienoda metodika. Juose buvo paliekama viena 0,5 m pločio kontrolinė juosta pilkapiro sampilo viduryje. I ir II pilkapiuose kontrolinės juostos ėjo pietų–šiaurės kryptimi, III pilkapyje – rytų–vakarų kryptimi. Kontrolinės juostos žymėtos skaičiais. Dažniausiai

vieną metu buvo kasamos abi pilkapių sampilų pusės, kartais viena, vėliau kita. Kapų ir radinių gylis buvo žymimas nuo kontrolinės juostos viršaus, t. y. nuo tyrinėjimų metu išlikusio sampilo viršaus. Kontrolinės juostos leido pilkapių planuose tiksliai užfiksuoti kapų padėtį, akmenų vainikus. Jos kartu buvo ir sampilų pjūviai, kuriuose buvo matyti atskiri supiltų žemių sluoksniai.

I pilkapis

Kaip minėta, šis pilkapis (8 pav.) yra pietrytinėje pilkapyno dalyje, į vakarus nuo keliuko, einančio per mišką iki vietos gyventojų A. Snitkaus ir A. Vaičiaus sodybos.

Šio pilkapio sampilo skersmuo buvo apie 10 × 10,5 m. Sampilo centre buvo iškasta didžiulė duobė. Jos skersmuo buvo 4–4,2 m, gylis – iki 1,5 m. Duobė faktiškai buvo sunaikinusi visą sampilo centrą. Ji buvo iškasta žemiau pilkapio pagrindo. Apie pilkapyje aptiktus radinius niekas nieko nežinojo. Kaip pasakojo vienas vietinių gyventojų, jis vaikystėje su draugais mėgino kasinėti šį pilkapį. Jie surado „kelėną“, t. y. žmogaus kojos kaulą, kuris, išimtas iš žemių, tuoj subyrėjo.

Deformuoto sampilo aukštis iš vakarų pusės buvo 0,75 m, iš rytų – 1,25 m.

Tyrinėjimų metu paaiškėjo, kad pilkapio sampilas buvo apardytas ir mažesnių duobių, kuriose rasta daug anglių – neseniai kūrentų laužų pėdsakų. Šiaurinėje sampilo dalyje viena tokia duobė buvo iki 1 m gylio.

Faktiškai buvo likę tik sampilo pakraščiai. Norint palengvinti kasimo darbus, pradžioje žemės iš pakraščių buvo metamos į centre buvusios duobės vietą.

I pilkapio sampilas buvo supiltas iš aplinkinės žemės – smėlio. Kontrolinėje juostoje buvo matomi tokie sluoksniai (9 pav.). Viršutinį 5 cm storio sluoksnį sudarė velėna – miškožemis. Po juo buvo iki 20–30 cm naujai supilto smėlio sluoksnis iš centre esančios duobės. Apie 20–30 cm gylyje pilkšva spalva išsiskyrė senas sampilo paviršius. Po juo iki įžemio buvo gelsvas maišytas smėlis, kuriame retkarčiais pasitaikydavo angliukų. Įžemis kituose sampilo pakraščiuose buvo pasiektas 0,9–1,1 m gylyje nuo tyrinėjimų metu buvusio sampilo paviršiaus. Pilka-

pio pagrindas nei rytinėje, nei vakarinėje sampilo pusėje ryškiau neišsiskyrė. Tai buvo šiek tiek pilkesnis smėlis su nedidele angliukų priemaiša.

Iškasus pilkapį, buvo atidengtos akmenų vainiko liekanos (10 pav.). Geriausiai vainikas buvo išlikęs šiaurinėje ir pietinėje sampilo dalyje, blogiausiai – vakarinėje dalyje (11, 12 pav.). Iš viso vainike dar buvo likę apie 135 akmenis, kurių didžiausi buvo 40 × 40, 47 × 60, 40 × 50, 50 × 60, 60 × 70 cm, mažiausi – 8 × 10, 10 × 12, 12 × 15 cm ir pan. dydžio. Geriausiai buvo išlikusi šiaurės vakarinė vainiko dalis, kuri buvo dviejų ar trijų aukštų, mažesni akmenys buvo uždėti ant didelių. Šioje vietoje akmenų vainiko aukštis siekė 55–65 cm (13 pav.).

Akmenų vainiko skersmuo pietų–šiaurės kryptimi vidinėje pusėje buvo 7,6 m, išorinėje – 9 m.

Kapas Nr. 1. Sampilo šiaurės vakarinėje dalyje, per 2 m į pietus nuo šiaurinės akmenų vainiko sienos, 35–40 cm gylyje buvo atidengtos suardytos kapo liekanos – keletas daiktų. Matyt, šie daiktai buvo išmesti iš didžiosios duobės į sampilo pakraštį. Taigi lobių ieškotojų buvo suardytas pilkapio centre buvęs kapas.

Nedideliame plote buvo aptiktos dvi žalvarinės apyrankės, buvusios per 4 cm viena nuo kitos (14 pav.). Tarp apyrankių buvo žmogaus rankų kaulų gabalėlių. Viena iš apyrankių yra trikampio skersinio pjūvio, šiek tiek siaurėjančiais įgniaučiais galais (15:4 pav.). Jos dydis – 5,4 × 6,3 cm, lankelio plotis per vidurį – 0,8 cm. Apyrankė puošta išilginiais grioveliais ir ranteliais, galai – skersiniais grioveliais. Antroji apyrankė yra taip pat trikampio pjūvio, šiek tiek siaurėjančiais galais (15:3 pav.). Jos dydis – 5,6 × 6,7 cm, lankelio plotis per vidurį – 1,1 cm. Lankelis puošta išilginiais grioveliais ir ranteliais, galai – skersiniais grioveliais.

Prie pat apyrankių, į pietus nuo jų rasta sulūžusio geležinio smeigtuko fragmentų (15:1 pav.), dar truputį toliau į pietus – geležinės ylos dalis (15:2 pav.). Smeigtuko fragmentų ilgis – 10,7 cm, ylos dalies ilgis – 6,7 cm.

Pagal radinius galima spėti, kad buvo suardytas moters kapas.

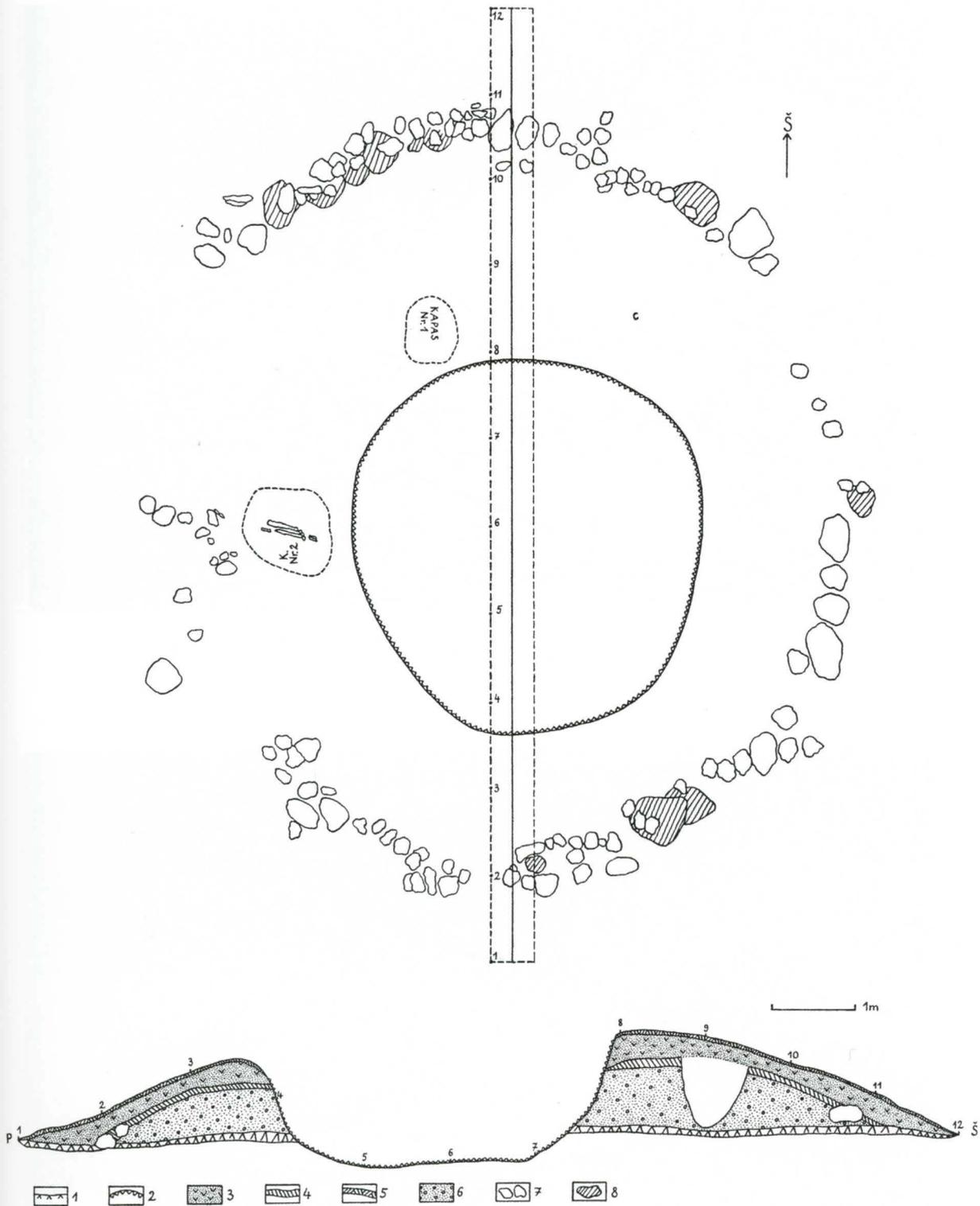
Kapo chronologija – C1a periodo pabaiga–C1b periodas.

8 pav. I pilkapis prieš tyrinėjimus (iš pietų)
Abb. 8. Hügelgrab I vor den Ausgrabungen. Blick von Süden.

9 pav. I pilkapis. Kontrolinės juostos dalis pietinėje dalyje
Abb. 9. Teil der Kontrollstrecke im südlichen Teil des Hügelgrabes I.

10 pav. I pilkapijo planas. Sutartiniai ženklai:

1 – įžemis, 2 – duobė, 3 – supilta iš duobės žemė, 4 – senas pilkapijo paviršius, 5 – miškožemis-velėna, 6 – gelsvas maišytas smėlis, 7 – akmenys, 8 – žemiau gulintys akmenys

Abb. 10. Plan des Hügelgrabes I. Übliche Planzeichnungen.

1 – Grunderde, 2 – Grube, 3 – Erde aus der Grube, 4 – alte Oberfläche des Hügelgrabes, 5 – Rasen, 6 – gelber gemischter Sand, 7 – Steine, 8 – tiefer liegende Steine.

11 pav. Iškasta I pilkapijo rytinė pusė (iš pietų). Centre matyti buvusios duobės vietoje vėl supiltos žemės

Abb. 11. Der östliche Teil des Hügelgrabes I nach Aufdeckung. Im Zentrum sieht man den erneut zusammengehaften Sand aus der ehemaligen Grube. Blick von Süden.

12 pav. Iškasta I pilkapijo vakarinė pusė (iš pietų)

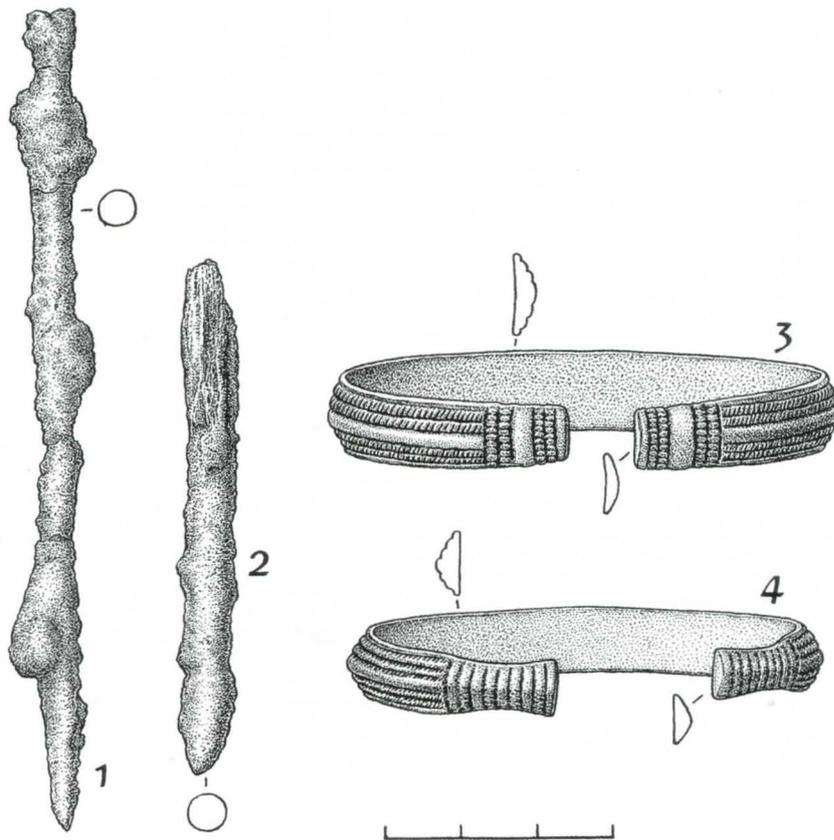
Abb. 12. Der westliche Teil des Hügelgrabes I nach Aufdeckung. Blick von Süden.

13 pav. I pilkapis. Akmenų vainikas šiaurinėje dalyje
Abb. 13. Hügelgrab I. Der Steinkreis im nördlichen Teil.

14 pav. I pilkapis. Kapo Nr. 1 liekanos
Abb. 14. Hügelgrab I. Reste des Grabes 1.

15 pav. I pilkapis, kapas Nr. 1.

1 – lazdelinio smeigtuko fragmentai, 2 – ylos dalis, 3, 4 – trikampio pjūvio apyrankės.
1, 2 – geležis, 3, 4 – žalvaris

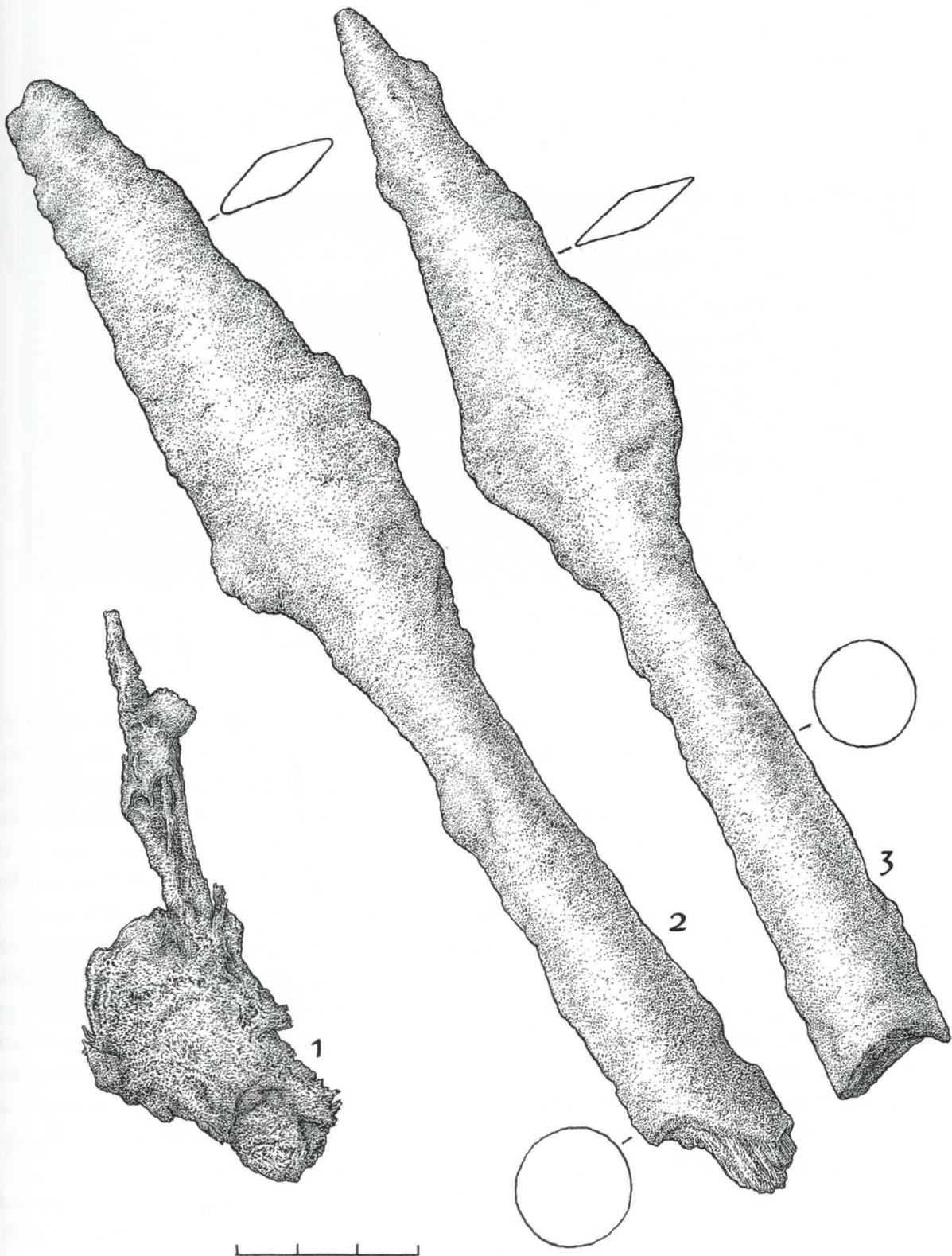
Abb. 15. Hügelgrab I. Grab 1.

1 – Bruchstücke einer Hirtenstabnadel, 2 – Fragment des Pfriemes, 3, 4 – Armringe mit dreieckigem Schnitt. 1, 2 – Eisen, 3, 4 – Bronze.

16 pav. I pilkapis. Kapo Nr. 2 liekanos – kojų kaulai

Abb. 16. Hügelgrab I. Reste des Grabes 2 – Beinknochen.

17 pav. I pilkapis, kapas Nr. 2.

1 – dirbinio fragmentas, 2, 3 – įmoviniai ietigaliai. 1 – oda, 2, 3 – geležis

Abb. 17. Hügelgrab I. Grab 2.

1 – Fragment eines Gegenstandes, 2, 3 – Lanzen spitzen mit Tülle. 1 – Leder, 2, 3 – Eisen.

18 pav. I pilkapis, kapas Nr. 2. Ietigaliai
Abb. 18. Hügelgrab I. Grab 2. Lanzen spitzen.

Kapas Nr. 2. Vakariniam sampilo pakraštyje, 80 cm gylyje buvo atidengtos suardyto kapo liekanos. Buvo likęs tik kapo kojūgalis su išjudintais iš vietos kaulais. Viršuje buvo likę keli apnykę blauzdikauliai, gulėję rytų–vakarų kryptimi (16 pav.). Prie šių kojų kaulų dar buvo nedidelio pažaliavusio kaulo gabalėlis ir kažkokio odinio dirbinio fragmentas (17:1 pav.).

Po minėtais kojų kaulais, 5 cm giliau, buvo rasti du geležiniai įmoviniai ietigaliai, smaigaliais atsukti į vakarus (18 pav.). Jie gulėjo vienas šalia kito. Dešinėje gulėjęs ietigalis yra rombine plunksna (17:3 pav.). Jo ilgis – 20 cm, plunksnos ilgis – 10 cm. Kairėje gulėjęs ietigalis yra karklo lapo pavidalo plunksna (17:2 pav.). Jo ilgis – apie 21 cm, plunksnos ilgis – 12 cm. Įmovoje dar buvo medžio liekanų. Po ietigaliais buvo aptiktas neaiškios paskirties geležinio dirbinio fragmentas.

Sprendžiant pagal radinius, šioje vietoje buvo suardytas vyro kapas. Jo chronologija – C1b periodas (?).

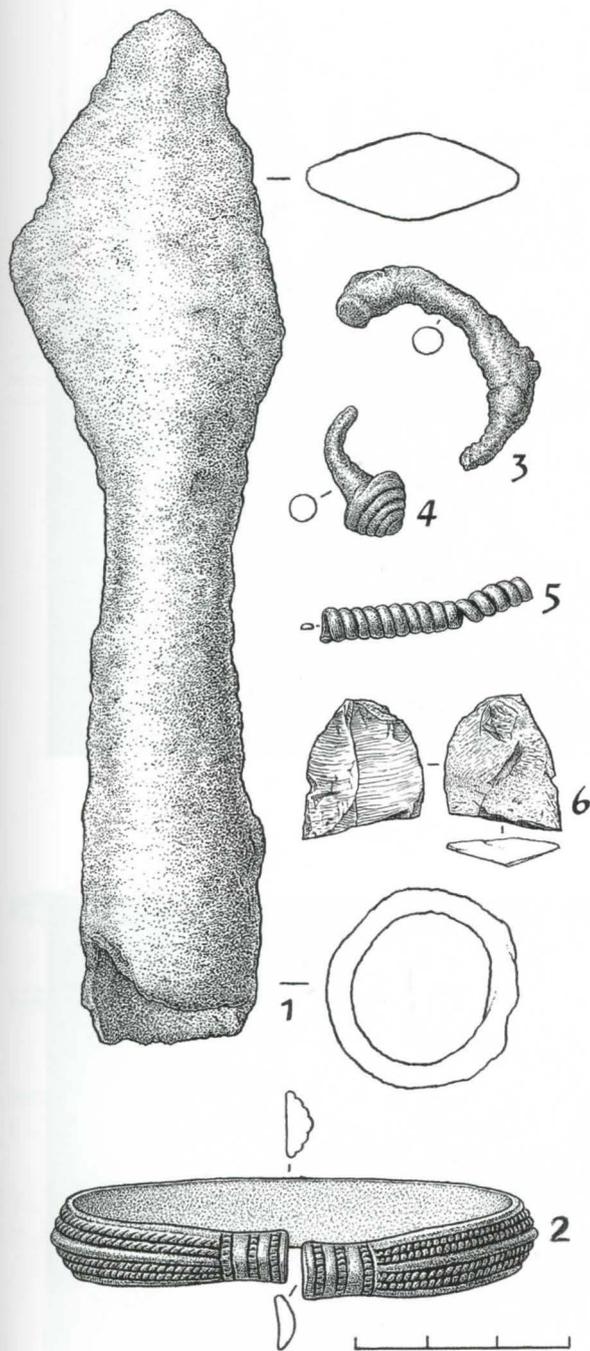
Atsitiktiniai radiniai. Tiek vakarinėje, tiek rytinėje sampilo dalyje įvairiame gylyje rasta keletas dirbinių, kilusių iš suardytų kapų. Vakarinėje dalyje

rausta žalvarinė įvija, padaryta iš pusiau apskrito pjūvio vielos (19:5 pav.). Įvijos ilgis – 2,8 cm. Vakariniam sampilo pakraštyje, į vakarus nuo kapo Nr. 2 rastas geležinis įmovinis ietigalis rombine plunksna (19:1 pav.). Jo ilgis – 14,5 cm, įmovo ilgis – 8 cm. Vakarinėje pusėje dar aptikta geležinio lazdelinio smeigtuko nuolauža – galvutės dalis (19:3 pav.).

Rytinėje sampilo dalyje rastas žalvarinės antkaklės kūgelis, puoštas aplink einančiais grioveliais (19:4 pav.), ir žalvarinė trikampio skersinio pjūvio apyrankė (19:2 pav.). Antkaklės kūgelio aukštis – 0,8 cm, skersmuo – 1 cm. Apyrankės dydis – 5,6 × 6,9 cm, lankelio plotis – 1 cm. Apyrankės lankelis puoštas išilginiais grioveliais ir ranteliais, galai – skersiniais grioveliais ir ranteliais.

Visų pilkapyje rastų atsitiktinių daiktų chronologija – C1a periodo pabaiga–C1b periodas, t. y. III a. pirmoji pusė.

Atskirai reikia paminėti sampilo vakarinėje dalyje po velėna judintose žemėse surastą titnaginės skeltės nuotrupą (19:6 pav.), kuri čia galėjo patekti iš akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio sluoksnio.

19 pav. I pilkapis, atsitiktiniai radiniai.

1 – įmovinis ietigalis, 2 – trikampio pjūvio apyrankė, 3 – smeigtuko galvutės fragmentas, 4 – antkaklės kūgelis, 5 – įvija, 6 – titnago skeltė. 1, 3 – geležis, 2, 4, 5 – žalvaris, 6 – titnagas

Abb. 19. Hügelgrab I. Einzelfunde.

1 – Lanzen spitze mit Tülle, 2 – Armring mit dreieckigem Schnitt, 3 – Fragment des Nadelkopfes, 4 – Kegel des Halsringes, 5 – Spirale, 6 – Feuersteinabschlag. 1, 3 – Eisen, 2, 4, 5 – Bronze, 6 – Feuerstein.

II pilkapis

Kaip minėta, šis pilkapis buvo per 18 m į šiaurės vakarus nuo I pilkapio. II pilkapis turėjo beveik apskritą sampilą, kurio skersmuo – 11 × 13,5 m (20 pav.). Sampilo pakraščiais kai kur buvo matyti vainiko akmenys. Pilkapio centre buvo lobių ieškotojų iškasta 1,8 × 2,6 m dydžio ir 0,8–0,9 m gylio duobė (21 pav.). Žemės lobių ieškotojai iš duobės pylė ant likusios sampilo dalies. Šiek tiek deformuoto sampilo aukštis iš pietų pusės buvo 1,05 m, iš šiaurės – 1,6 m. Pažymėjus kontrolinę juostą, ėjusią pietų–šiaurės kryptimi, paaiškėjo, kad minėta duobė buvo iškasta labiau į vakarus nuo sampilo centro. Taigi ir šio pilkapio sampilas buvo gerokai apardytas.

II pilkapio sampilas buvo supiltas iš aplinkinės žemės – smėlio. Sampilo pjūvyje buvo matyti tokie sluoksniai. Viršutinį iki 5–8 cm sluoksnį sudarė velėna – miškožemis. Po juo vietomis buvo iš duobės supilto smėlio sluoksnis. Žemiau iki 0,8–0,9 m gylio buvo gelsvas maišytas smėlis. Po juo 0,9–1 m gylyje sampilo centre ir 0,6–0,65 m gylyje sampilo pakraščiuose buvo smėlio su degėsiais sluoksnis – buvusio pilkapio pagrindo liekanos. Sampilo centre įžemis buvo pasiektas 1–1,1 m gylyje.

Kasant vakarinę sampilo pusę, paaiškėjo ir tikrasis lobių ieškotojų iškastos duobės dydis. Jos ilgis buvo 2,8 m, plotis – 1,6–1,8 m. Duobė centre buvusi iškasta iki 1,6 m gylio, t. y. ir šiuo atveju perkasant pilkapio pagrindą.

Iškasus pilkapį, pasimatė akmenų vainiko liekanos (22–26 pav.). Apskritai vainikas buvo neblogai išlikęs. Jame dar buvo per 120 įvairaus dydžio akmenų. Stambiausi akmenys buvo 40 × 42, 40 × 52, 40 × 63, 67 × 80, 80 × 80, 60 × 80, 55 × 65, 50 × 80 cm dydžio, mažiausi – 8 × 10, 10 × 12, 10 × 15, 10 × 20 cm ir pan. dydžio.

Akmenų vainiko plotis rytų–vakarų kryptimi vidinėje pusėje buvo 6,6 m, išorinėje – 8,6 m. Paaiškėjo, kad iš pradžių pilkapyje buvo apskritas akmenų vainikas. Vėliau jo pietinė dalis buvo išardyta ir padarytas puslankio formos priestatas, kurio plotis rytų–vakarų kryptimi buvo 2,8–3,2 m. Atrodo, kad ir šiaurinėje dalyje buvo puslankio formos priestatas, kurio akmenys neišliko. Šie priestatai išplėtė laidoti skirtą plotą.

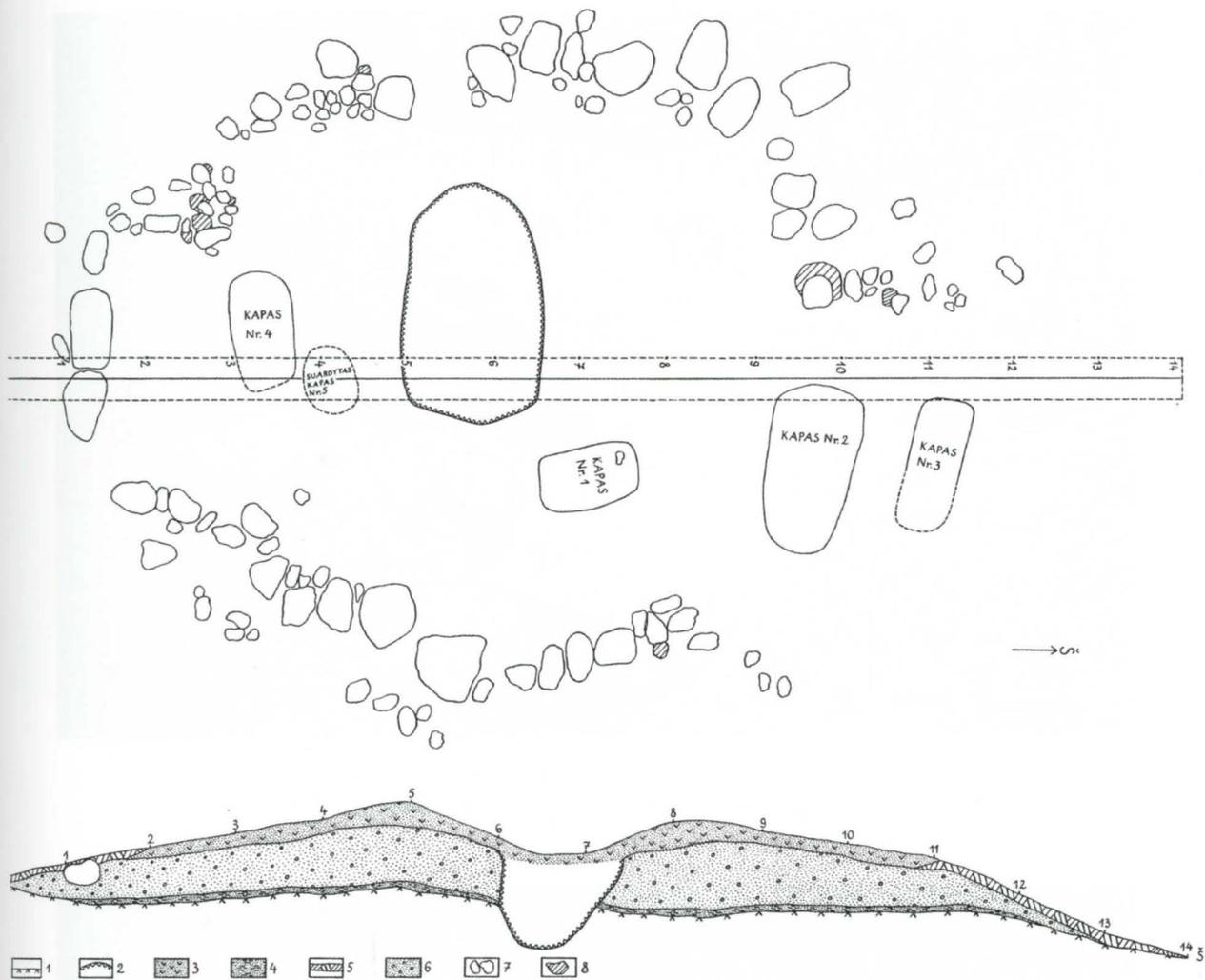
Kai kuriose vietose vainikas buvo kelių aukštų – mažesni akmenys dėti ant didesnių.

20 pav. II pilkapis prieš tyrinėjimus (iš rytų)
Abb. 20. Hügelgrab II vor den Ausgrabungen. Blick von Osten.

21 pav. II pilkapis. Sampilo centre iškasta duobė
Abb. 21. Hügelgrab II. Grube im Zentrum der Aufschüttung.

22 pav. II pilkapijo planas.

Sutartiniai ženklai: 1 – žemė, 2 – duobė, 3 – supilta iš duobės žemė, 4 – smėlis su degėsiomis, 5 – miškožemė-velėna, 6 – gelsvas maišytas smėlis, 7 – akmenys, 8 – žemiau gulintys akmenys

Abb. 22. Plan des Hügelgrabes II. Übliche Planzeichnungen.

1 – Grunderde, 2 – Grube, 3 – Erde aus der Grube, 4 – Sand mit Brandspuren, 5 – Rasen, 6 – gelber gemischter Sand, 7 – Steine, 8 – tiefer liegende Steine.

Kapas Nr. 1. Sampilo šiaurės rytinėje dalyje, per 1,4 m į vakarus nuo rytinės akmenų vainiko sienos, 0,75 m gylėje buvo atidengtos vaiko kapo liekanos (27 pav.). Mirusiojo griaučiai buvo sunykę, išskyrus kelis dantis ir rankų kaulų gabalėlius, buvusius prie žalvarinių dirbinių.

Kapo galvūgalyje gulėjo vienas 14 × 18 cm dydžio akmuo. Per 12 cm nuo jo į šiaurės rytus buvo aptikti keli dantys. Per 10 cm nuo dantų krūtinės link buvo rasta pažaliavusių rankų kaulų gabalėlių ir ant jų dvi žalvarinės nedidelės pusiau apskrito pjūvio apyrankėlės (28:3, 4 pav.). Šių apyrankėlių

dydis – 3,7 × 4,2 cm ir 3,6 × 4,2 cm, lankelių plotis – 0,4–0,5 cm. Apyrankėlės puoštos skersiniais grioveliais su protarpiais.

Per 20 cm nuo apyrankių mirusiojo kairiojo šono link rastos geležinio lazdelinio smeigtuko liekanos (28:1 pav.). Smeigtukas buvo sutrupėjęs į kelis gabalėlius. Preparuojant ir nuimant dantis, buvo rasta nedidelė žalvarinė įvija, padaryta iš trikampio pjūvio vielos (28:2 pav.). Jos ilgis – 2,2 cm, skersmuo – 0,4 cm.

Sprendžiant pagal daiktų liekanas ir jų padėtį, mirusysis laidotas galva į ŠV 335° kryptimi.

23 pav. II pilkapiu rytinė pusė. Akmenų vainikas iš pietų
Abb. 23. Der östliche Teil des Hügelgrabes II. Der Steinkreis von S.

24 pav. II pilkapiu vakarinė pusė. Akmenų vainikas iš pietų
Abb. 24. Der westliche Teil des Hügelgrabes II. Der Steinkreis von S.

25 pav. II pilkapis. Akmenų vainikas iš pietų. V. Stonio nuotrauka
Abb. 25. Hügelgrab II. Der Steinkreis von S. Foto von V. Stonys.

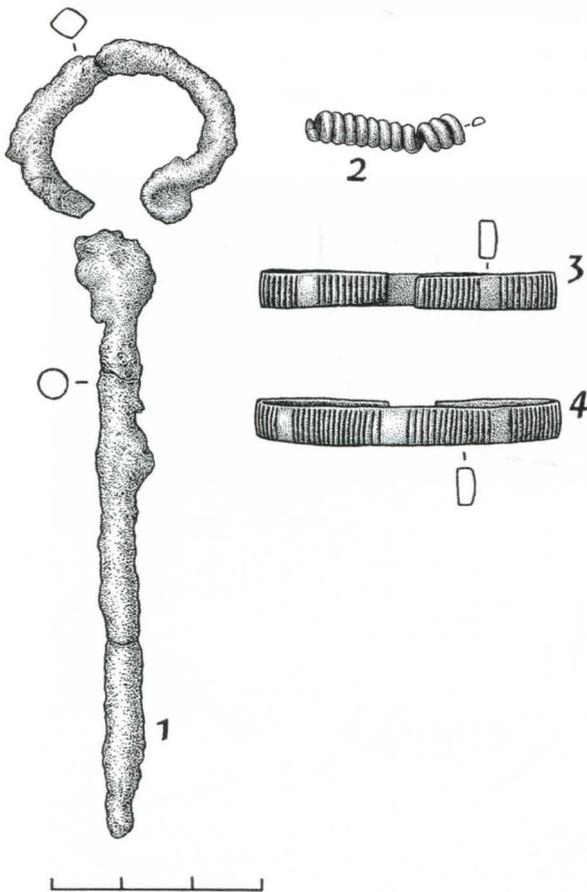

26 pav. II pilkapis. Akmenų vainikas iš šiaurės vakarų. V. Stonio nuotrauka
Abb. 26. Hügelgrab II. Der Steinkreis von NW. Foto von V. Stonys.

27 pav. II pilkapis,
kapas Nr. 1

Abb. 27. Hügelgrab
II. Grab 1.

28 pav. II pilkapis, kapas Nr. 1.
1 – lazdelinis smeigtukas, 2 – įvija, 3, 4 – pusiau apskrito
pjuvio apyrankės. 1 – geležis, 2–4 – žalvaris

Abb. 28. Hügelgrab II.

Grab 1. 1 – Hirtenstabnadel, 2 – Spirale, 3, 4 – plankon-
vexe Armringe. 1 – Eisen, 2–4 – Bronze.

29 pav. II pilkapis, kapas Nr. 2

Abb. 29. Hügelgrab II. Grab 2.

Kape buvo palaidotas 10–15 m. vaikas, greičiausiai mergaitė¹⁰.

Kapo chronologija – C1a periodo pabaiga–C2 periodas.

Kapas Nr. 2. Sampilo šiaurinėje dalyje, per 1,4 m į šiaurę nuo kapo Nr. 1, 0,7 m gylyje buvo atidengtos vyro kapo liekanos (29 pav.). Mirusiojo griaučiai buvo blogai išlikę, apnykę. Kaukolė gulėjo tiesiai, bet jos veido dalis nebuvo išlikusi. Mirusysis laidotas aukštelninkas, kojos lygiagrečiai ištiestos. Dešinioji ranka sulenkta buku kampu ir padėta įstrižai pilvo. Kairiosios rankos kaulai neišlikę. Bendras mirusiojo griaučių ilgis – 175 cm.

Kairėje mirusiojo galvos pusėje, per 15 cm nuo kaukolės į kairę, smaigaliu atsuktas kapo išorės link gulėjo geležinis įmovinis ietigalis (30:1 pav.). Ietigalis yra stipriai surūdijęs. Jo ilgis – 17,5 cm, įmovo ilgis – 6,5 cm. Nuo ietigalio per 2 cm mirusiojo dešiniojo peties link, lygiagrečiai mirusiajam gulėjo geležinis peilis (30:2 pav.), įkote atsuktas kojų link. Peilio ilgis – 18,5 cm.

Mirusiojo juosmens srityje, kairėje pusėje įkypai įbestas į žemę rastas geležinis įmovinis kirvis (30:3 pav.). Jo ilgis – 13 cm, ašmenų plotis – 3,5 cm.

Mirusysis laidotas galva į ŠV 300° kryptimi.

Kapo chronologija – senojo geležies amžiaus antroji pusė (C1b–C2 periodai?).

Kapas Nr. 3. Sampilo šiauriniame pakraštyje, per 0,5 m į šiaurę nuo kapo Nr. 2, 1,3 m gylyje buvo atidengtos sunykusio vyro kapo liekanos (31 pav.). Mirusiojo griaučiai buvo visiškai sunykę. Likusios tik įkapės, buvusios mirusiojo galvūgalyje.

Atrodo, kairėje mirusiojo galvos pusėje, smaigaliu į šiaurės vakarus gulėjo geležinis stipriai aprūdijęs įmovinis ietigalis (32:1 pav.). Jo ilgis – 18,2 cm, įmovo ilgis – 7 cm. Ietigalio plunksna yra lauro lapo pavidalo. Per 17 cm nuo ietigalio į pietus, skersai kapą, ašmenimis atsuktas į kapo išorę gulėjo geležinis įmovinis kirvis (32:2 pav.). Jo ilgis – 14,5 cm, ašmenų plotis – 4,5 cm.

Sprendžiant pagal daiktų padėtį, mirusysis laidotas galva į ŠV 290° kryptimi.

Greičiausiai, šis kapas buvo šiauriniame vainiko priestate, įrengtas žemiau pilkapijo pagrindo.

Kapo chronologija – senojo geležies amžiaus antroji pusė (C1b–C2 periodai?).

Kapas Nr. 4. Sampilo pietinėje dalyje, per 1,5 m į šiaurę nuo pietinės akmenų vainiko sienos, 0,6 m gylyje rastas sunykęs vyro kapas (33 pav.). Iš mirusiojo griaučių buvo likusi apirusi kaukolė, kuriai trūko veido dalies. Buvo likęs kiaušas ir žandikaulių gabalėlių su dantų liekanomis. Taip pat aptikta rankos kaulų gabalėlių. Jie buvo prie žalvarinio dirbinio (34 pav.).

Kairėje mirusiojo galvūgalyje, per 15 cm į pietvakarius nuo kaukolės kiaušo, rastas geležinis įmovinis ietigalis (35:4 pav.), gulėjęs smaigaliu nuo kapo į išorę, kapo kryptimi. Ietigalio ilgis yra 17 cm, įmovo ilgis – 7,5 cm. Plunksna rombinė, rombinio skersinio pjūvio.

Per 7 cm nuo kaukolės viršugalvio kapo išorės link rastas geležinis peilis lenkta nugarėle (35:1 pav.). Jis gulėjo skersai kapą, nugarėle į galvos pusę. Peilio ilgis – 19,5 cm, geležtės plotis ties viduriu – 2,4 cm. Peilio viršūnė yra nulūžusi.

Per 25 cm nuo kaukolės kaulų, mirusiojo krūtinės srityje rasta žalvarinė pusiau apskrito pjūvio apyrankė (35:2 pav.), tarp kurios buvo rankos dilbio kaulų gabalėlių, šalia – žandikaulio liekanų. Apyrankės dydis – 5,1 × 6,1 cm, lankelio plotis – 0,7 cm. Apyrankė yra ornamentuota įžambių susikertančių griovelių grupėmis, sudarančiomis brūkšniuotą trikampių raštą, galai – skersiniais grioveliais.

Prie pat apyrankės, jos dešinėje pusėje buvo rasta sutrupėjusio geležinio lazdelinio smeigtuko galvutė, kita smeigtuko dalis – per 20 cm į dešinę nuo apyrankės (35:3 pav.).

Atrodo, kapas buvo įrengtas pietiniame vainiko priestate.

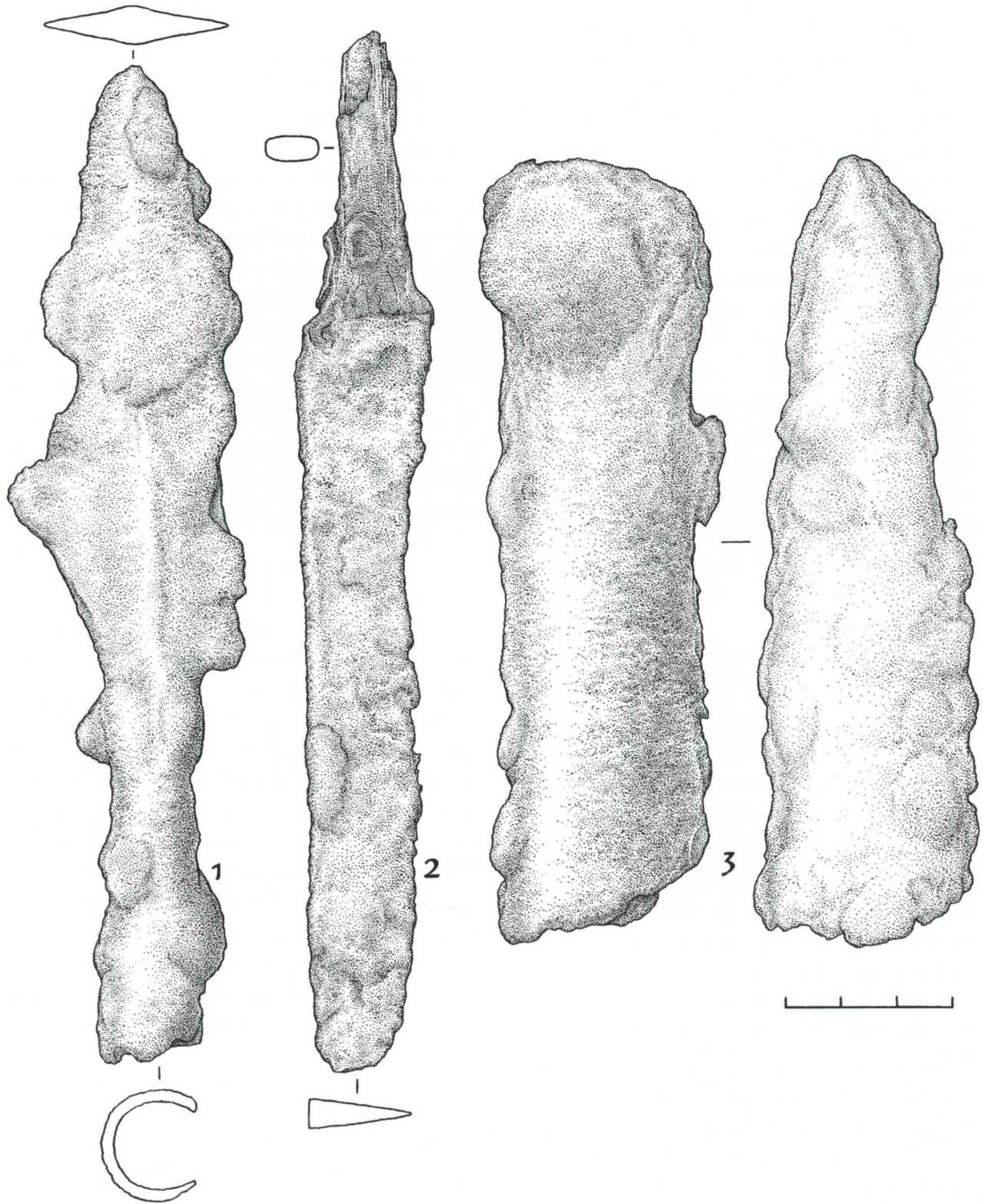
Sprendžiant pagal kaulų liekanas ir radinių padėtį, mirusysis laidotas galva į PV 260° kryptimi.

Kape buvo palaidotas vyras, kurio amžius – tarp 20 ir 30 metų.

Kapo chronologija – C1b–C2 periodai.

Kapas Nr. 5. Sampilo pietinėje dalyje, po kontroline juosta, per 15–20 cm į šiaurę nuo kapo Nr. 4, 0,7–0,8 m gylyje buvo rastos suardyto vyro kapo liekanos. Iš mirusiojo griaučių aptikta apardyta

¹⁰ Kuršių pilkapiuose palaidotų žmonių amžių pagal osteologines liekanas nustatė Vilniaus universiteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros darbuotojas medicinos dr. Arūnas Barkus. Už tai jam nuoširdžiai dėkoju.

30 pav. II pilkapis, kapas Nr. 2. 1 – įmovinis ietigalis, 2 – peilis, 3 – įmovinis kirvis. Geležis
 Abb. 30. Hügelgrab II. Grab 2. 1 – Lanzenspitze mit Tülle, 2 – Messer, 3 – Tüllenbeil. Eisen.

31 pav. II pilkapis, kapas Nr. 3

Abb. 31. Hügelgrab II. Grab 3.

kaukolė, kurios buvo likusi tik kiaušo dalis. Veido dalis neišlikusi.

Per 15 cm nuo kaukolės į pietryčius gulėjo geležinis įmovinis kirvis (36:1 pav.), ašmenimis atsuktas į šiaurės rytus. Kirvio ilgis – apie 16 cm, ašmenų plotis – 4,8 cm.

Per 20 cm į šiaurės rytus nuo kirvio aptiktas sutrupėjęs geležinis dirbinys (36:2 pav.), kuris galbūt buvo naudojamas kaip smeigtukas ar yla. Dirbinio galvutė yra trapecijos formos, sulenкта iš metalo juostos su tarpu viduryje. Jos plotis – 2,5 cm.

Kapo chronologija – senojo geležies amžiaus antroji pusė.

Atsitiktiniai radiniai. Keliose II pilkapio sampilo vietose, įvairiame gylyje aptikti keli sveikėni daiktai ir įvairių sutrupėjusių daiktų fragmentų. Rytinėje sampilo dalyje, 20 cm gylyje rasta žalvarinė antkaklė, kurios vienas galas baigiasi nedideliu kabliuku, o kitas nulūžęs (37:2 pav.). Antkaklė padaryta iš apskrito pjūvio vielos. Antkaklės skersmuo – apie 13,5 cm, lankelio storis per vidurį – 0,3 cm. Rytinėje sampilo dalyje rasta ir geležinio dirbinio (smeigtuko?) lūženų (37:9 pav.).

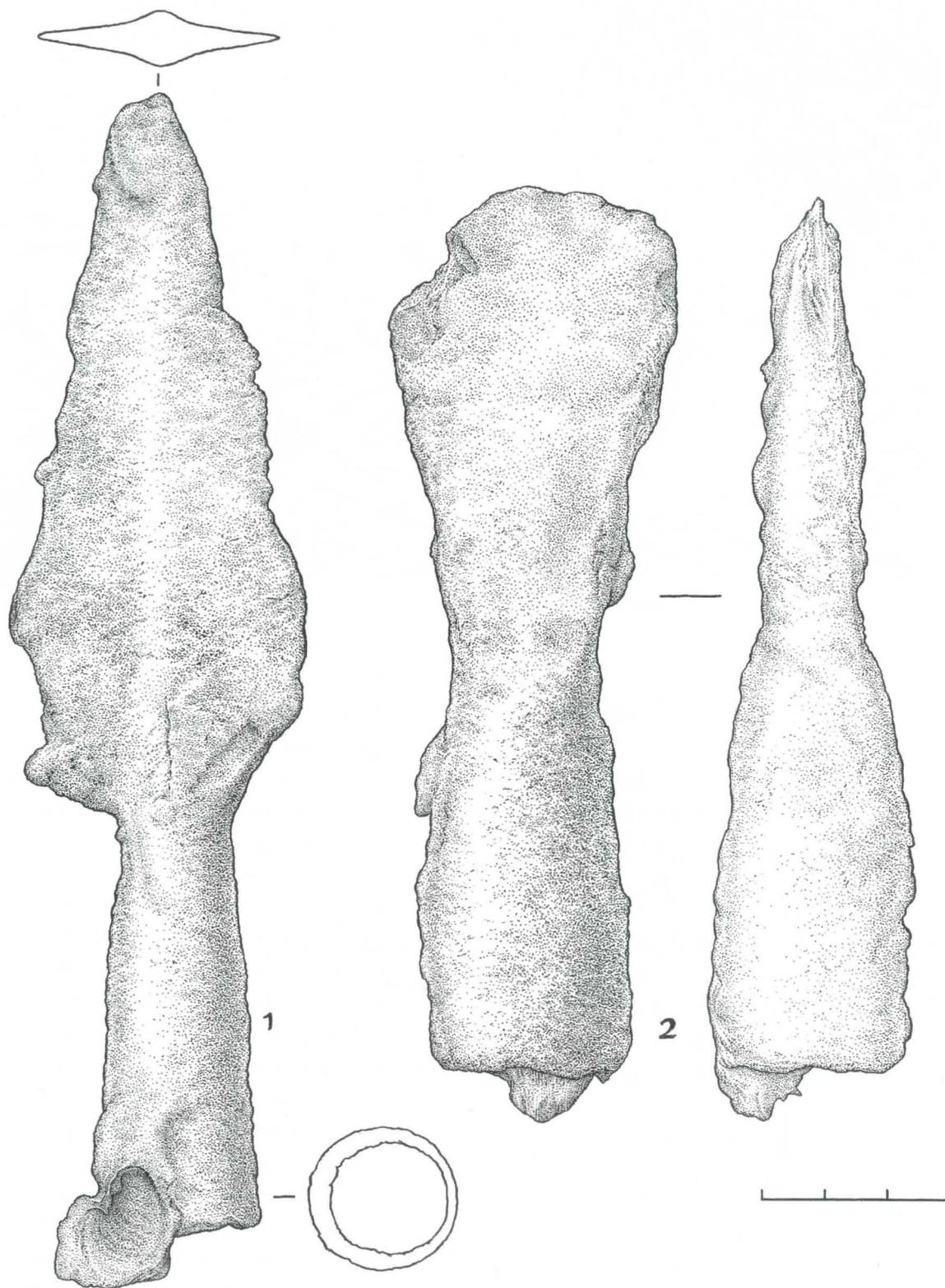
Vakarinėje sampilo dalyje aptikta žmogaus kaukolės kaulų gabalėlių, prie jų – geležinio peilio lenkta

nugarėlė dalis (37:1 pav.). Jos ilgis – apie 12 cm. Matyt, tai dar vieno suardyto kapo liekanos. Pietinėje sampilo dalyje, netoli kapo Nr. 4 buvo surasti žmogaus kaukolės kaktos kaulas ir kiaušo dalis. Netoli kaulų rastas sulūžęs geležinis lazdelinis smeigtukas (37:7 pav.), geležinio peilio nuolauža (37:4 pav.), kito geležinio smeigtuko liekanos (37:8 pav.). Galbūt šie daiktai buvo išjudinti iš minėto kapo Nr. 4.

Nukasant kontrolinę juostą, netoli lobių ieškotojų išraustos duobės rastas geležinis įmovinis ietigalis rombine plunksna su iškilia briauna per vidurį (37:6 pav.). Ietigalio ilgis – 15,4 cm, įmovos ilgis – 6,8 cm. Po kontroline juosta taip pat aptikta geležinio peilio nuolauža (37:3 pav.), neaiškios paskirties geležinio dirbinio fragmentų (37:10 pav.).

Atskirai reikia paminėti sampilo centre, netoli lobių ieškotojų iškastos duobės 20 cm gylyje rastą netaisyklingos formos balto metalo gabaliuką (37:5 pav.). Atlikus šio daikto tyrimus Lietuvos nacionalinio muziejaus Restauravimo centro tyrimų laboratorijoje paaiškėjo, kad tai švininis daiktas¹¹. Galbūt, šis dirbinys pateko į pilkapio sampilą XX amžiuje ir su pilkapynu neturi nieko bendra.

¹¹ Tyrimus atliko Restauravimo centro darbuotoja Živilė Ruželė. Už tai jai nuoširdžiai dėkoju.

32 pav. II pilkapis, kapas Nr. 3. 1 – įmovinis ietigalis, 2 – įmovinis kirvis. Geležis
 Abb. 32. Hügelgrab II. Grab 3. 1 – Lanzenspitze mit Tülle, 2 – Tüllenbeil. Eisen.

33 pav. II pilkapis, kapas Nr. 4
Abb. 33. Hügelgrab II. Grab 4.

Kitus anksčiau paminėtus II pilkapio atsitiktinius radinius reikėtų skirti senojo geležies amžiaus antrajai pusei.

III pilkapis

Šis pilkapis yra lauke prie A. Vaičiaus ir A. Snitkaus sodybos, per 155 m į ŠV nuo II pilkapio. Nors pilkapis yra prie sodybos, jo sampilo paviršiuje buvo matyti įvairių perkasimų – duobių žymių.

III pilkapio sampilas buvo beveik apskritimo formos (38 pav.), apie 10 × 11 m dydžio. Sampilas buvo nuskleistas. Jo šiaurės rytinėje pusėje buvo 1,5 × 2,2 m dydžio duobė, kurios pakraštyje gulėjo iš vainiko išjudintas akmuo. Sampilo aukštis iš rytų

pusės – 0,9 m, iš pietų – 0,8 m. Šiaurės vakariniame sampilo pakraštyje žemės paviršiuje buvo matyti keli vainiko akmenys. Kai kurie jų galėjo būti išjudinti iš vietos.

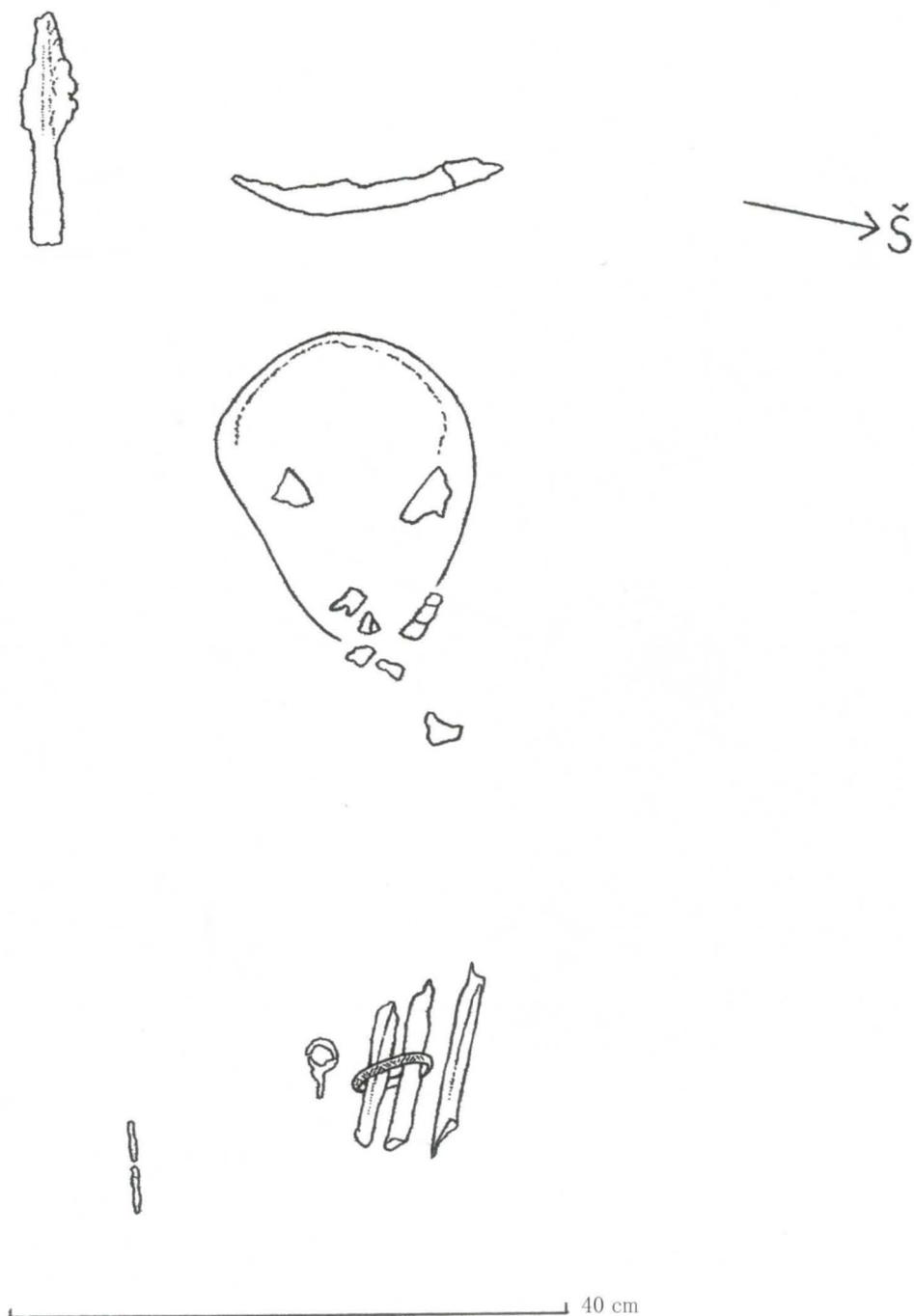
Pilkapio sampilas buvo supiltas iš aplinkinės žemės – smėlio. Kontrolinėje juostoje arba sampilo rytų–vakarų pjūvyje buvo matyti tokie sluoksniai. Viršutinį sudarė 10–12 cm storio velėna. Po ja sampilo centre iki 0,7–0,8 m gylio buvo pilkšvai gelsvas maišyto smėlio sluoksnis, kuriame vietomis buvo smulkių angliukų. Daugiau angliukų pastebėta sampilo pakraščiuose. Kai kuriose sampilo vietose 0,7–0,75 m gilyje buvo pilkšva žemė su degėiais ir angliukais – greičiausiai, buvusio pilkapio pagrindo žymės. 0,75–0,8 m gilyje buvo įžemis – švarus geltonas smėlis.

Iškasus pilkapį, pasimatė neblogai išlikęs akmenų vainikas (39, 40, 41 pav.). Tik šiaurės vakarinėje sampilo dalyje trūko kelių akmenų. Iš viso vainike buvo likę apie 140 įvairaus dydžio akmenų. Stambiausi jų buvo 100 × 60 × 30, 60 × 40 × 60, 50 × 70 × 50, 55 × 80 × 65, 35 × 70 × 70, 60 × 92 × 30 cm ir pan. dydžio, mažiausi – 10 × 15 × 10, 12 × 15 × 20, 10 × 10 × 15, 15 × 17 × 10 cm ir pan. dydžio. Ypač stambūs akmenys buvo šiaurės vakarinėje dalyje (42 pav.), kur vainiko sienos aukštis siekė iki 0,7 m.

III pilkapio akmenų vainiko skersmuo pietų–šiaurės kryptimi vidinėje pusėje buvo 7,6 m, išorinėje – 8,6 m, rytų–vakarų kryptimi atitinkamai 8,5 m ir 9,3 m. Taigi vainikas buvo beveik taisyklingo apskritimo formos. Vainiko šiaurinė dalis per 25 cm buvo aukščiau pietinės, – matyt, kraunant vainiką žemės paviršius nebuvo išlygintas.

Kapas Nr. 1. Sampilo vakarinėje dalyje, per 1,25 m į rytus nuo vakarinės akmenų vainiko sienos dalies, 0,7 m gilyje buvo rastos moters kapo liekanos (43, 44 pav.). Mirusiosios griaučiai buvo sunykę, išskyrus kelis dantis ir kaukolės kaulų gabalėlius, raktikaulius, kelis stuburo slankstelius, dilbio kaulų gabalėlius, kelis pirštų kauliukus (45 pav.). Buvo išlikusios tos kaulų vietos, kurios lietėsi prie metalinių daiktų.

Sprendžiant pagal daiktų padėtį, mirusioji buvo laidota aukštiekninka.

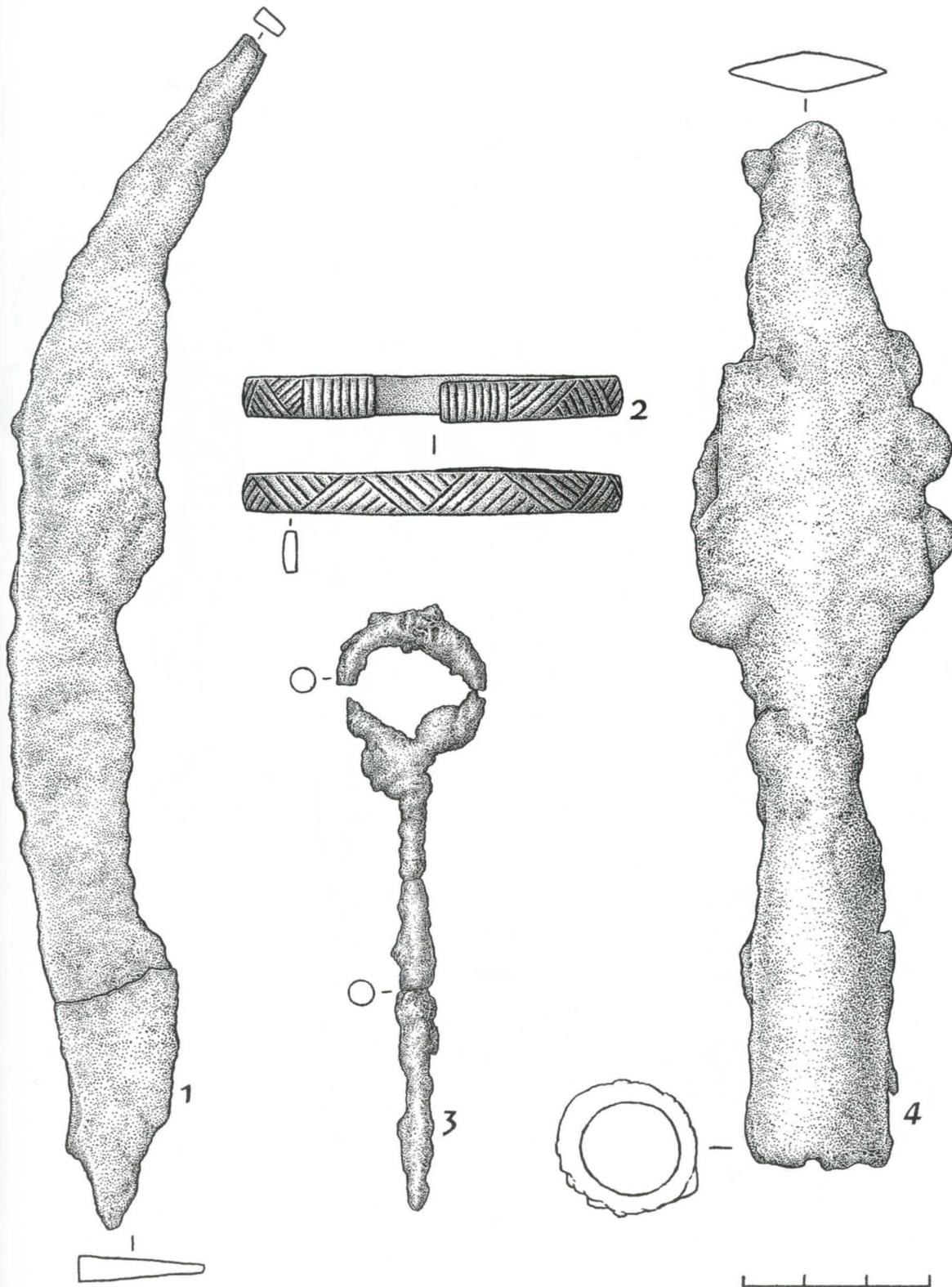

34 pav. II pilkapis, kapo Nr. 4 planas
 Abb. 34. Hügelgrab II. Plan des Grabes 4.

Po mirusiosios kaukolės kaulų gabalėliais rasta žalvarinių Akmenių tipo kabučių ir karolių apvara (46 pav.). Joje iš viso buvo 37 kabučiai ir 27 karoliai. Kabučių aukštis – 2,5–2,7 cm, karolių ilgis – 0,7 cm, skersmuo – 0,8–0,9 cm. Karoliai yra cilindriniai, pakraščiais puošti grioveliais.

Virš kaklo apvaros buvo dvi žalvarinės antkaklės kūginiais galais. Didesnės antkaklės (47 pav.) skers-

muo – 16,4–19 cm, kūgelių aukštis – 1,1 cm. Lankelis šonuose puoštas įžambiais grioveliais ir ranteliais, galai – skersiniais ir vertikaliais grioveliais, ranteliais. Antrosios antkaklės (48:2 pav.) skersmuo – 14–15 cm, kūgelių aukštis – 0,8 cm. Lankelis šonuose pastorintas, puoštas įžambiais grioveliais ir ranteliais, galai – vertikaliais grioveliais ir ranteliais. Po apvara ir antkaklėmis buvo aptikta daug organinės medžiagos.

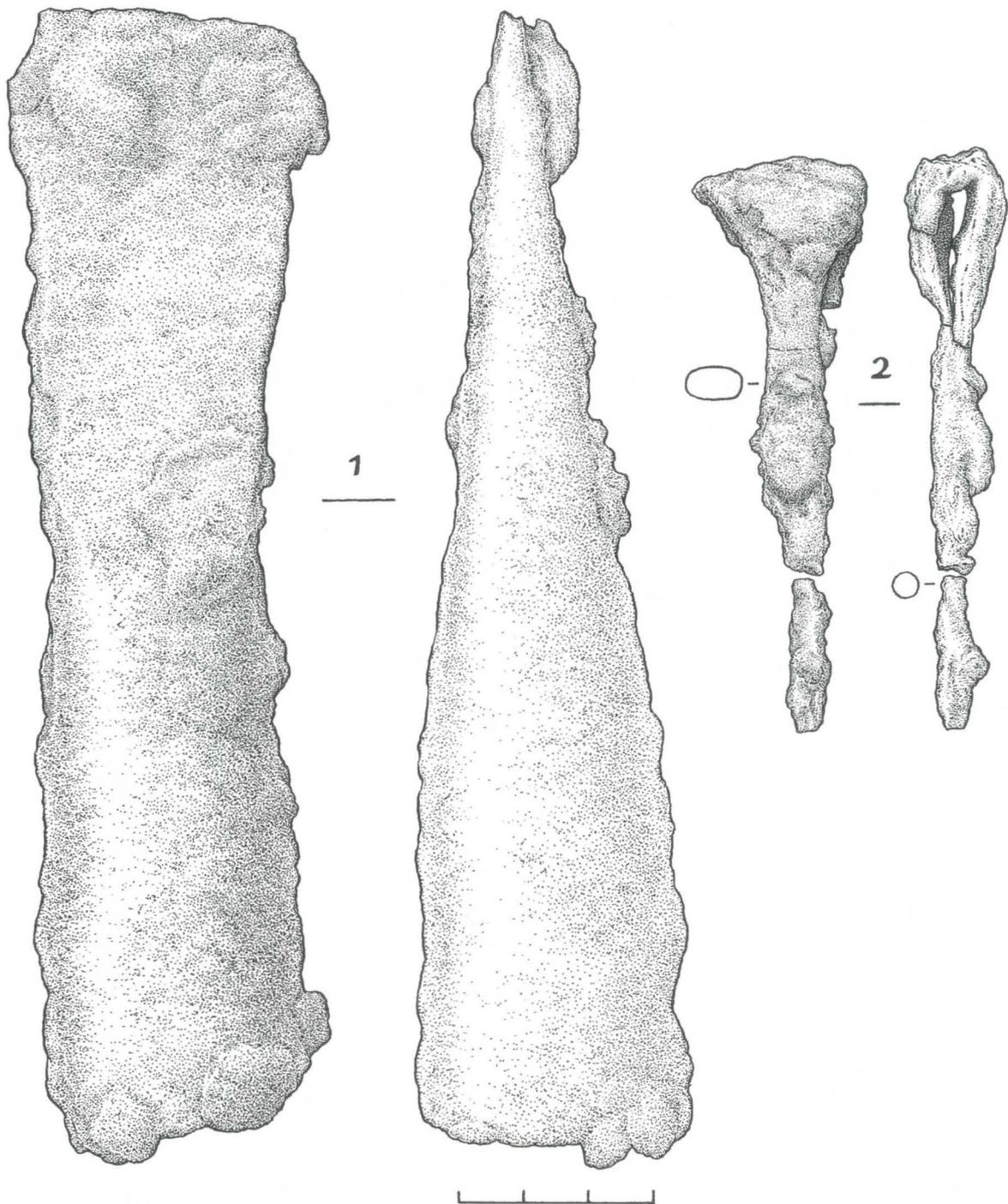

35 pav. II pilkapis, kapas Nr. 4.

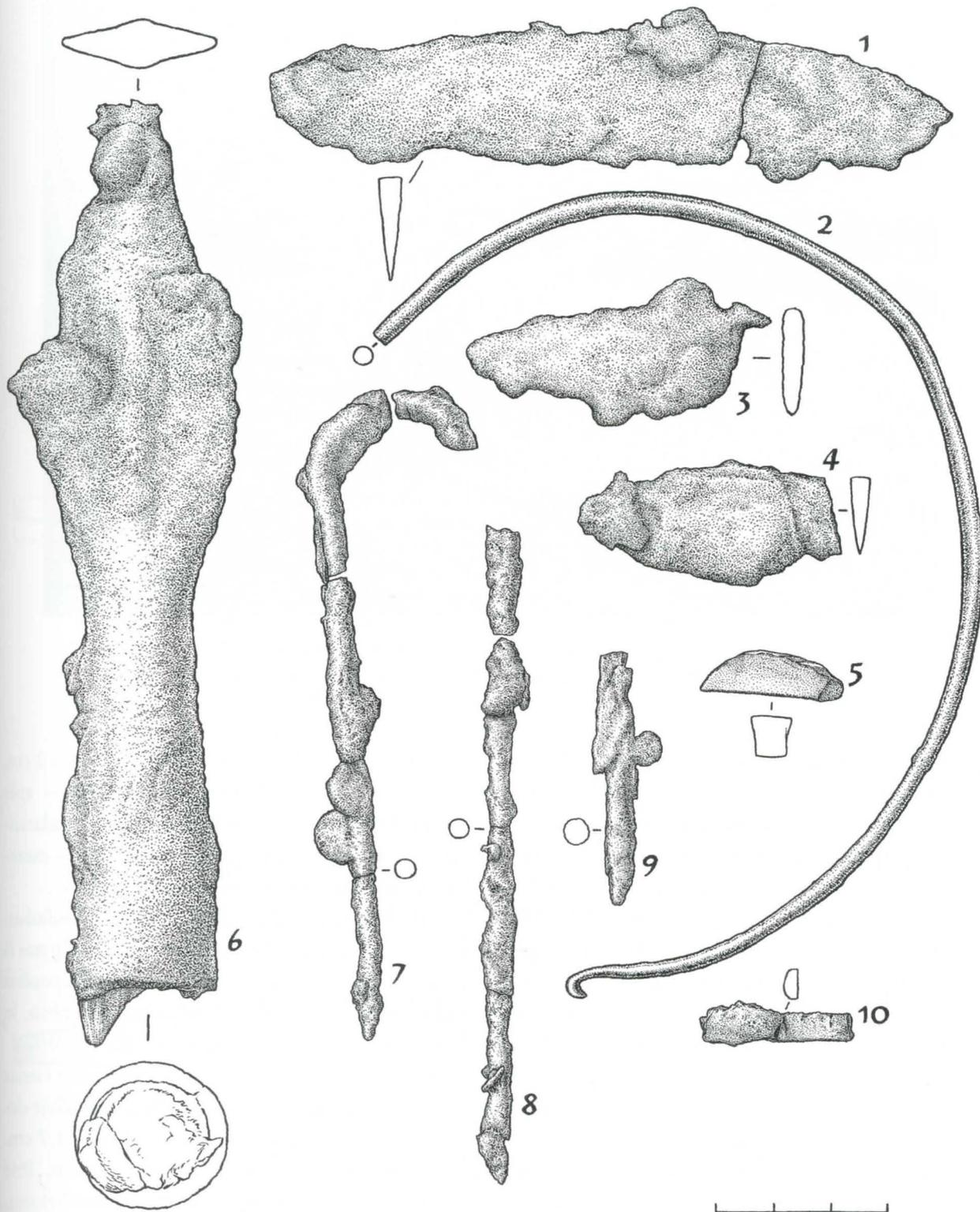
1 – peilis lenkta nugarėle, 2 – pusiau apskrito pjūvio apyrankė, 3 – lazdelinis smeigtukas, 4 – įmovinis ietigalis.
1, 3, 4 – geležis, 2 – žalvaris

Abb. 35. Hügelgrab II. Grab 4.

1 – Messer mit ausgeschweiftem Rücken, 2 – plankonvexer Armring, 3 – Hirtenstabnadel, 4 – Lanzen spitze mit Tülle.
1, 3, 4 – Eisen, 2 – Bronze.

36 pav. II pilkapis, kapas Nr. 5. 1 – įmovinis kirvis, 2 – neaiškios paskirties dirbinys. Geležis
 Abb. 36. Hügelgrab II. Grab 5. 1 – Tüllenbeil, 2 – Gegenstand unklarer Bestimmung. Eisen.

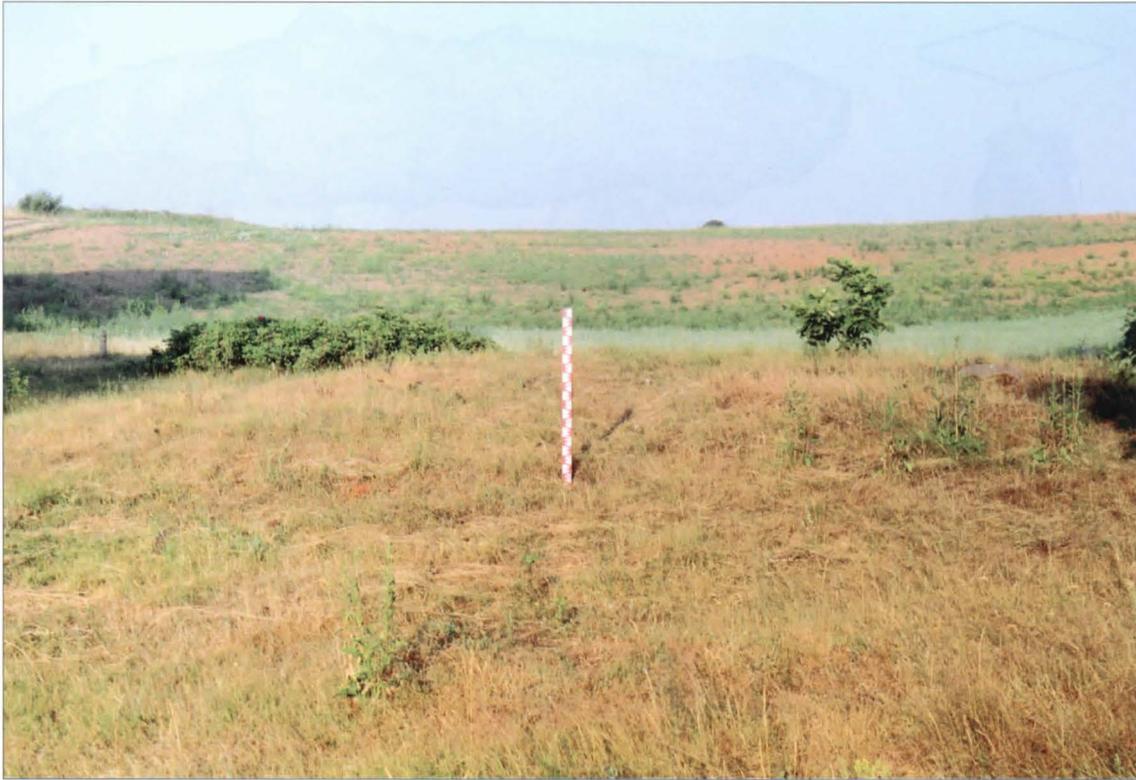

37 pav. II pilkapis, atsitiktiniai radiniai.

1 – peilis lenkta nugarėle, 2 – antkaklės dalis, 3, 4 – peilių fragmentai, 5 – neiškos paskirties dirbinys, 6 – įmovinis ietigalis, 7–9 – smeigtukų fragmentai, 10 – dirbinio fragmentas. 1, 3, 4, 6–10 – geležis, 2 – žalvaris, 5 – švinas

Abb. 37. Hügelgrab II. Einzelfunde.

1 – Messer mit ausgeschweiftem Rücken, 2 – Teil des Halsringes, 3, 4 – Fragmente der Messer, 5 – Gegenstand unklarer Bestimmung. 6 – Lanzen Spitze mit Tülle, 7–9 – Bruchstücke der Hirtenstabnadeln, 10 – Bruchstück eines Gegenstandes. 1, 3, 4, 6–10 – Eisen, 2 – Bronze, 5 – Blei.

38 pav. III pilkapis prieš tyrinėjimus (iš rytų)

Abb. 38. Hügelgrab III vor den Ausgrabungen. Blick von Osten.

Dešinėje mirusiosios galvos pusėje buvo aptiktas žalvarinis ritinis smeigtukas (49 pav.). Jo kilpelėje yra grandelė, prie jos pritvirtintas plokščias branktelis, už jo – trys grandinėls. Grandinėls padarytos iš trikampio pjūvio vielos. Apačioje jos yra sujungtos ažūriniais kabučiais-skirstikliais. Smeigtuko ilgis – 15,5 cm, galvutės aukštis – 2,6 cm, grandinėlių ilgis – apie 46 cm. Kape smeigtukas gulėjo atsuktas mirusiosios kojų link. Smeigtuko galvutės viršus yra puoštas susikertančiais grioveliais ir ranteliais, sudarančiais kryžinį ornamentą. Branktelis puoštas grioveliais, ranteliais ir smulkiu rombų bei trikampėlių ornamentu, ažūriniai kabučiai-skirstikliai – ranteliais.

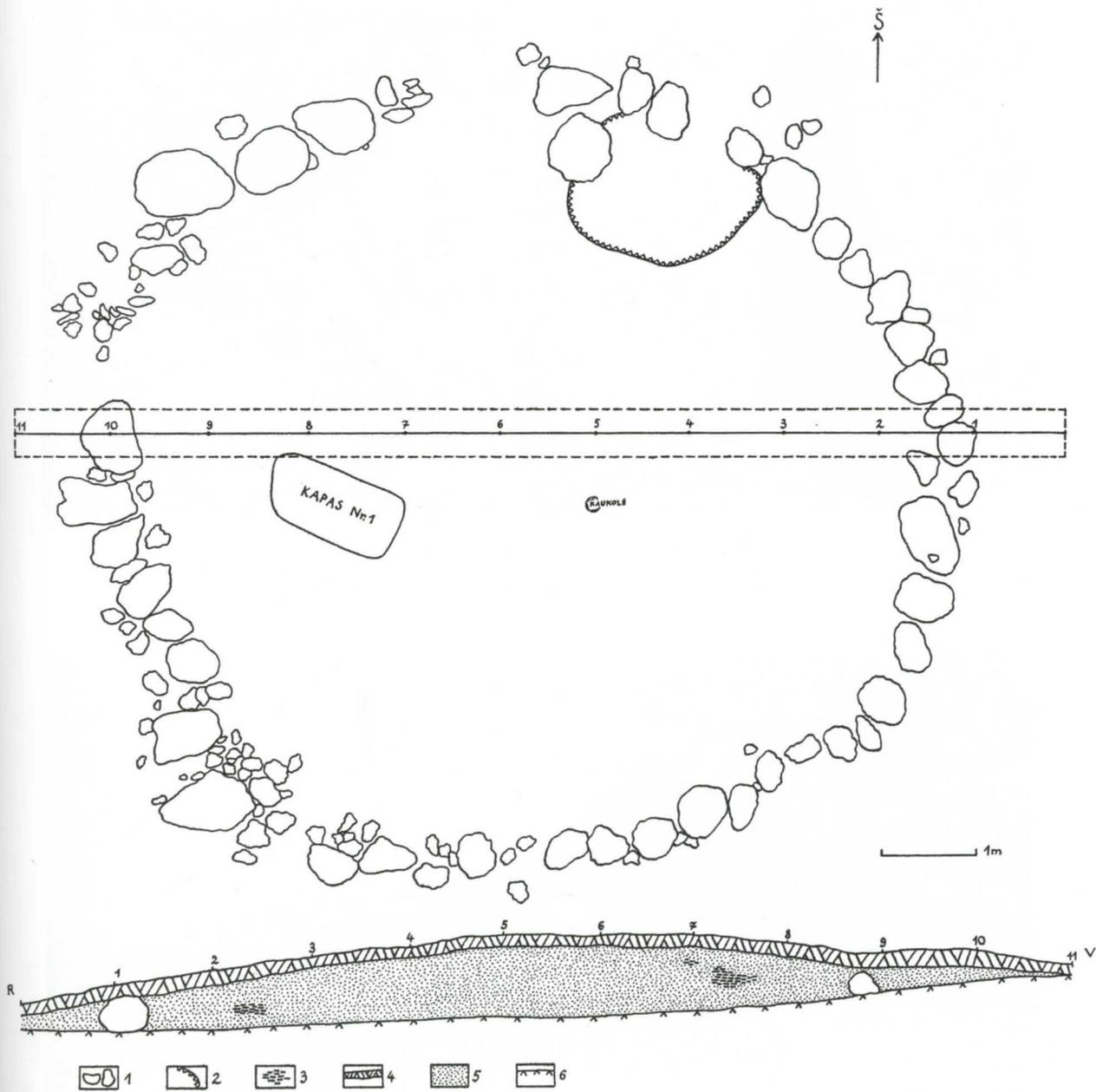
Prie pat antkaklių skersai krūtinės gulėjo žalvarinis statinėlinis smeigtukas (50 pav., kairėje), galvute atsuktas į kairę, smaigaliu į dešinę. Jo galvutėje yra įverta grandelė su grandinėle, padaryta iš trikampio pjūvio vielos. Gandinėlė baigiasi kita grandele, prie kurios pritvirtinti du brankteliai ir du pusbėnuli pavidalo kabučiai, ir grandinėlė, kuria smeigtukas greičiausiai buvo sujungtas su kitu smeigtuku. Statinėlinio smeigtuko ilgis – 12,1 cm, galvutės aukštis – 1,5 cm, grandinėls ilgis iki vidurinės grandelės – apie 30 cm,

branktelių ilgis – 3,6–3,8 cm, kabučių aukštis – 2 cm, plotis – 1,9–2,4 cm, kitos grandinėls ilgis – apie 28 cm. Smeigtuko viršus puoštas grioveliais, sudarančiais kryžinį ornamentą, galvutės pakraščiai – ranteliais, brankteliai – aplink einančiais grioveliais.

Beveik po smeigtuku buvo rankos piršto kauliukas, ant jo – žalvarinis juostinis uždaras žiedas, padarytas iš trikampio pjūvio juostelės (48:3 pav.). Žiedas puoštas aplink einančiais grioveliais, brūkšniuotais rombais. Jo skersmuo – 2,9 cm, juostelės plotis – 1,2 cm.

Kairėje mirusiosios galvos pusėje buvo dar vienas žalvarinis statinėlinis smeigtukas (50 pav., viršuje dešinėje). Jo ilgis – 12,8 cm, galvutės aukštis – 1,7 cm. Galvutės pakraščiai ornamentuoti ranteliais. Prie smeigtuko buvo daug organinės medžiagos liekanų, tarp kurių buvo ir vilnonio audinio liekanų (50 pav., kairėje apačioje). Didesnių fragmentų matmenys – 3 × 3 cm ir 5,5 × 3,3 cm.

Per 20 cm nuo antrojo statinėlinio smeigtuko mirusiosios kojų link gulėjo žalvarinė laiptelinė segė (48:1 pav.), adata ir užkaba atversta į viršų. Segė yra su trimis laipteliais, puoštais skersiniais grioveliais. Jos aukštis – 5,6 cm, plotis viršuje – 6,3 cm.

39 pav. III pilkapio planas. Sutartiniai ženklai:

1 – akmenys, 2 – duobės, 3 – degėsiai, 4 – velėna, 5 – geltonas smėlis, 6 – žemė

Abb. 39. Plan des Hügelgrabes III. Übliche Planzeichnungen.

1 – Steine, 2 – Gruben, 3 – Brandspuren, 4 – Rasen, 5 – gelber Sand, 6 – Grunderde.

40 pav. III pilkapijo šiaurinė pusė. Akmenų vainiko liekanos (iš rytų)
Abb. 40. Hügelgrab III. Der nördliche Teil. Reste des Steinkreises von O.

41 pav. III pilkapis. Akmenų vainikas (iš šiaurės). V. Stonio nuotrauka
Abb. 41. Hügelgrab III. Der Steinkreis von N. Foto von V. Stonys.

42 pav. III pilkapis. Akmenų vainiko šiaurės vakarinės sienos dalis
Abb. 42. Hügelgrab III. Teil der nordwestlichen Wand des Steinkreises.

43 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1
Abb. 43. Hügelgrab III. Grab 1.

44 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1

Abb. 44. Hügelgrab III. Grab 1.

Dar per 20 cm nuo segės mirusiosios kojų link, kairėje jos pusėje buvo geležinė surūdijusi sulūžusi yla su medinio kotelio liekanomis (48:4 pav.). Jos ilgis – 8,2 cm.

Prie pat ritinio smeigtuko smaigalio buvo aptiktos šešios žalvarinės apyrankės, tikriausiai nuo dešinėsios rankos. Dvi apyrankės yra trikampio pjūvio (51:1, 2), jų lankeliai puošti išilginiais grioveliais, ranteliais ir smulkiomis akutėmis, galai – skersiniais grioveliais ir ranteliais. Apyrankių dydis – 5,8 × 7,1 cm ir 5,9 × 6,9 cm, lankelių plotis – 0,8–0,9 cm. Dar dvi apyrankės yra keturkampio pjūvio suapvalintais galais, puoštais sietelinio raštu (51:5, 6 pav.). Apyrankių lankeliai puošti išilginiais grioveliais ir ranteliais. Apyrankių dydis – 6 × 7,4, 6,5 × 7,3 cm, lankelių plotis per vidurį – 1,1 cm. Tarp trikampio pjūvio ir apyrankių suapvalintais galais buvo dvi pusiau apskrito pjūvio apyrankės (51:3, 4 pav.). Jų lankeliai puošti įžambiais grioveliais ir ranteliais, galai – sietelinio raštu. Apyrankių dydis – 6 × 7,4 cm ir 5,9 × 6,8 cm, lankelių plotis – 1–1,1 cm.

Per 5 cm nuo šių apyrankių mirusiosios kojų link rastos dar šešios žalvarinės apyrankės, tikriausiai buvusios uždėtos ant kairiosios rankos. Keturios apy-

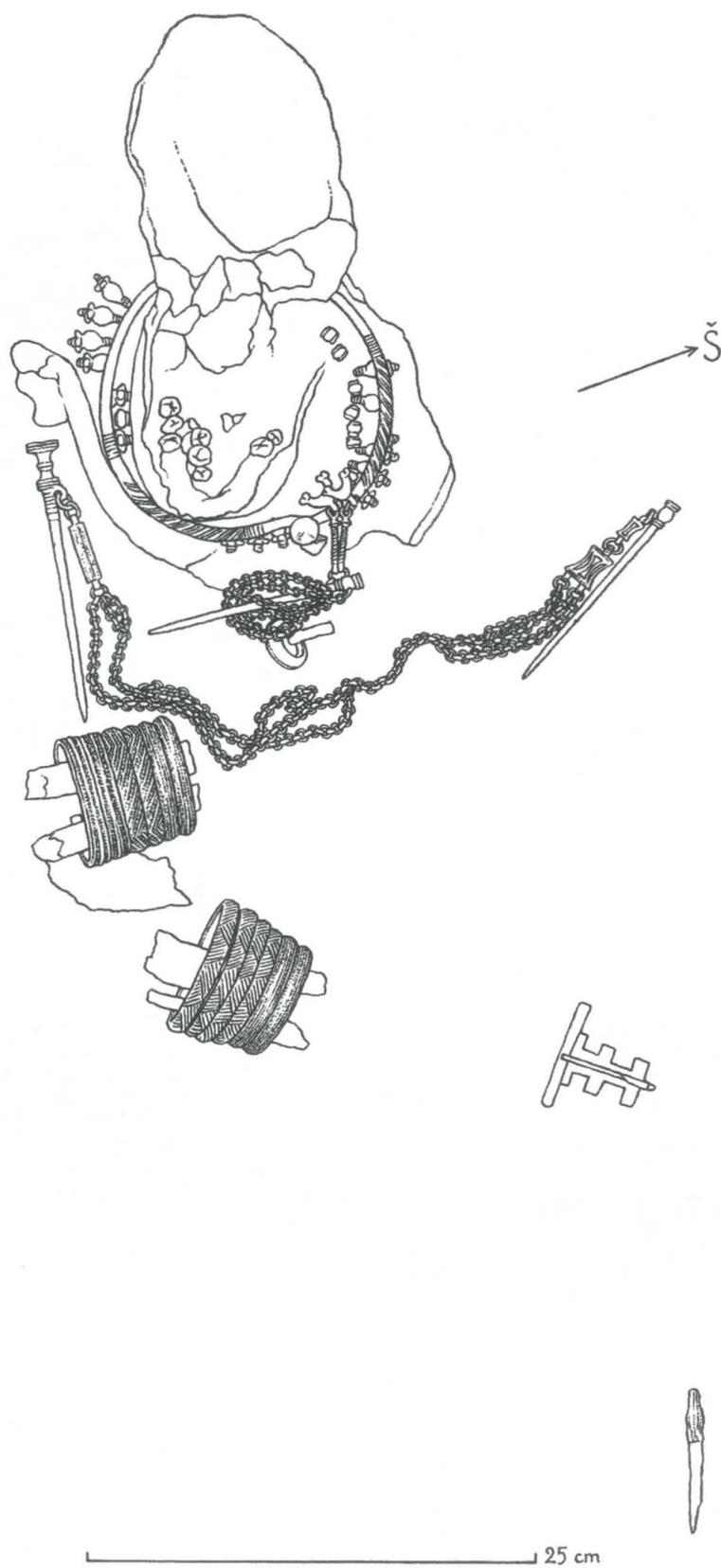
rankės yra pusiau apskrito pjūvio (52:3–6 pav.). Jų lankeliai yra puošti įžambiais grioveliais, sudarančiais trikampių raštą, galai – skersiniais grioveliais ir ranteliais. Apyrankių dydis – 5,9 × 7,3, 5,8 × 7,4, 6 × 8, 5,6 × 7,8 cm, lankelių plotis per vidurį – 0,8–0,9 cm. Dvi apyrankės yra trikampio pjūvio (52:1, 2 pav.). Jų lankeliai puošti išilginiais grioveliais, ranteliais ir smulkiomis akutėmis, galai – skersiniais grioveliais ir ranteliais. Apyrankių dydis – 5,8 × 7,1 cm ir 5,9 × 7 cm, lankelių plotis per vidurį – 0,9–1 cm. Pastarosios apyrankės yra analogiškos dviem dešinėsios rankos apyrankėms. Taigi ant abiejų rankų nešiotos keturių skirtingų tipų apyrankės (53 pav.).

Sprendžiant pagal kaulų liekanas ir įkapių padėtį, mirusioji buvo laidota galva į ŠV 290° kryptimi.

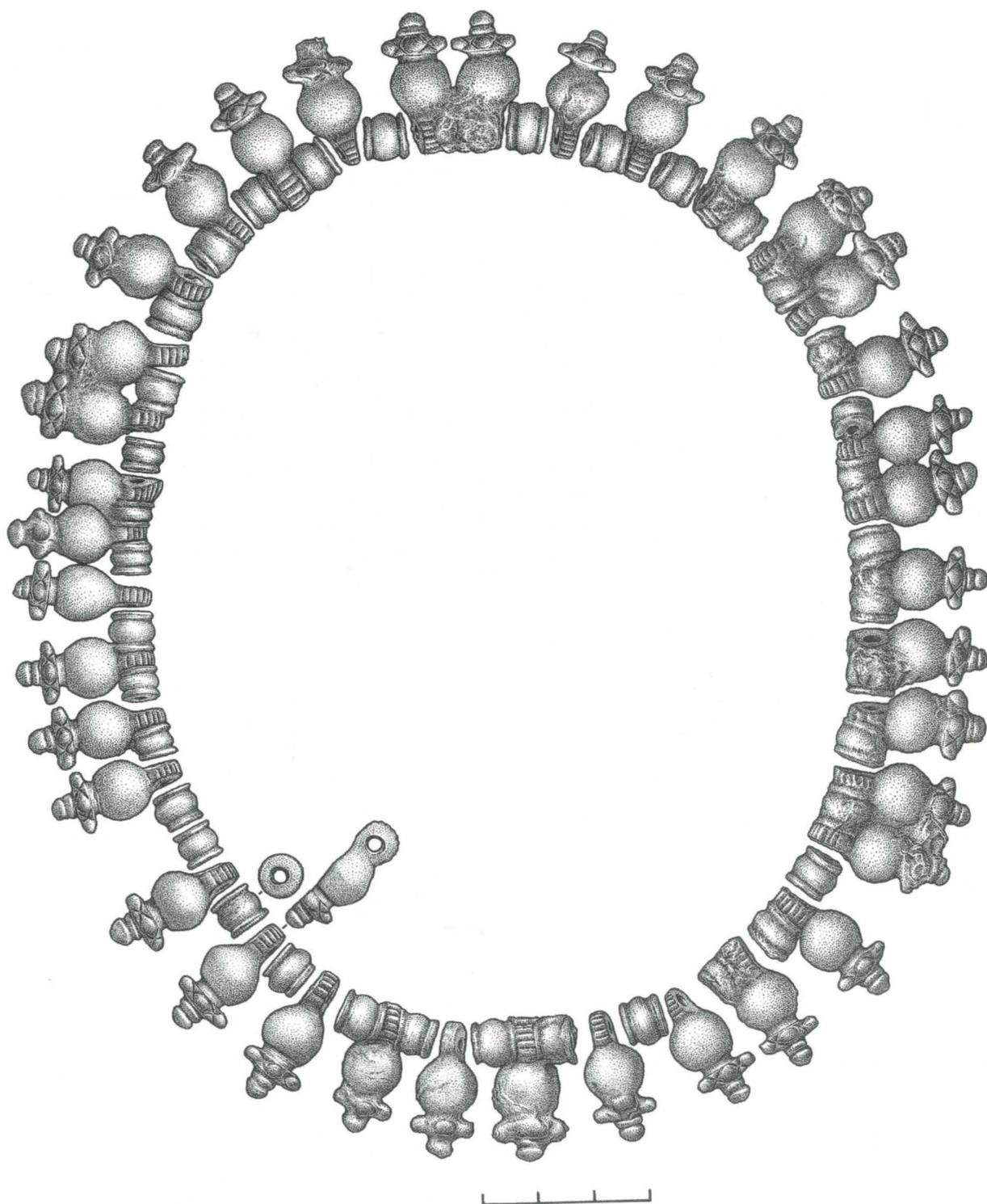
Kape buvo palaidota apie 20–25 metų moteris (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2007, p. 522).

Kapo chronologija – C1a periodo pabaiga.

Atsitiktiniai radiniai. III pilkapio samplė aptikti keli žalvariniai dirbiniai. Jo pietvakarinėje dalyje rastas cilindriškas (54:1 pav.). Jo ilgis – 4,3 cm, skersmuo – 0,7–0,8 cm. Šiaurinėje sampilo dalyje rastas dirbinio fragmentas (54:2 pav.), greičiausiai, smeigtuko adatos dalis. Jo ilgis – 2,4 cm.

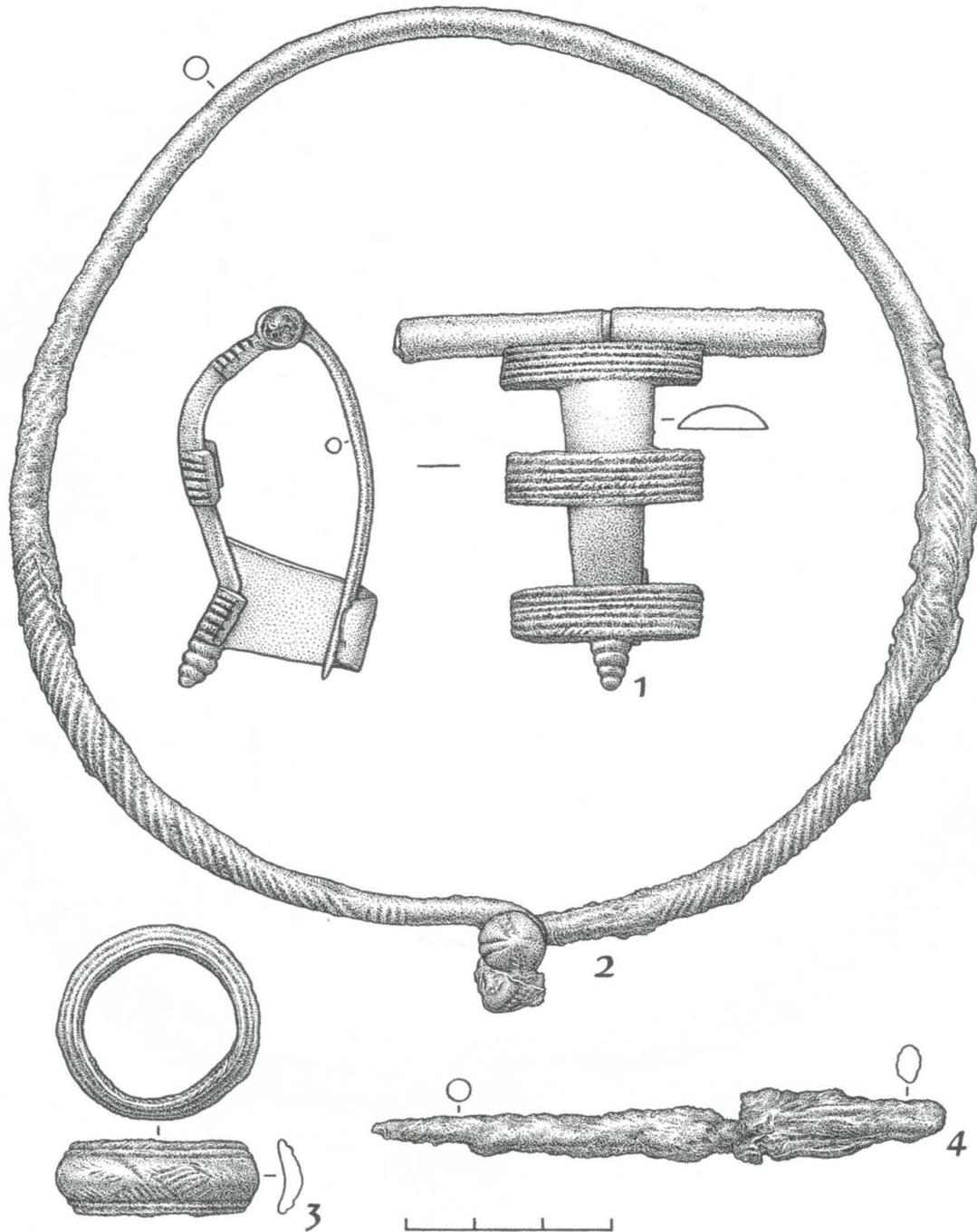
45 pav. III pilkapio kapo Nr. 1 planas
Abb. 45. Hügelgrab III. Plan des Grabes 1.

46 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1. Kaklo apvara. Žalvaris
Abb. 46. Hügelgrab III. Grab 1. Halskette. Bronze.

47 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1. Antkaklė kūginiais galais. Žalvaris
Abb. 47. Hügelgrab III. Grab 1. Halsring mit Kegelenden. Bronze.

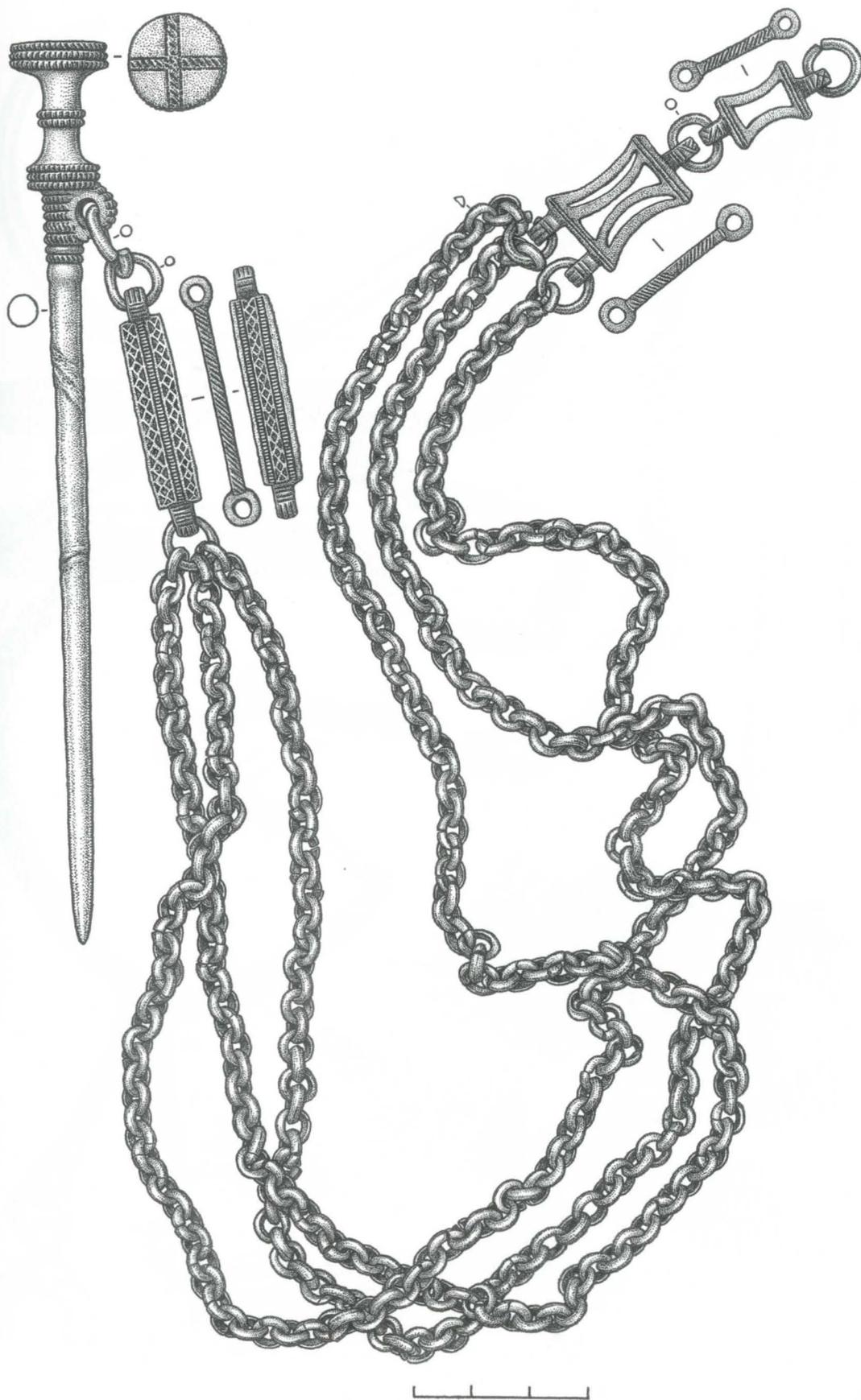

48 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1.

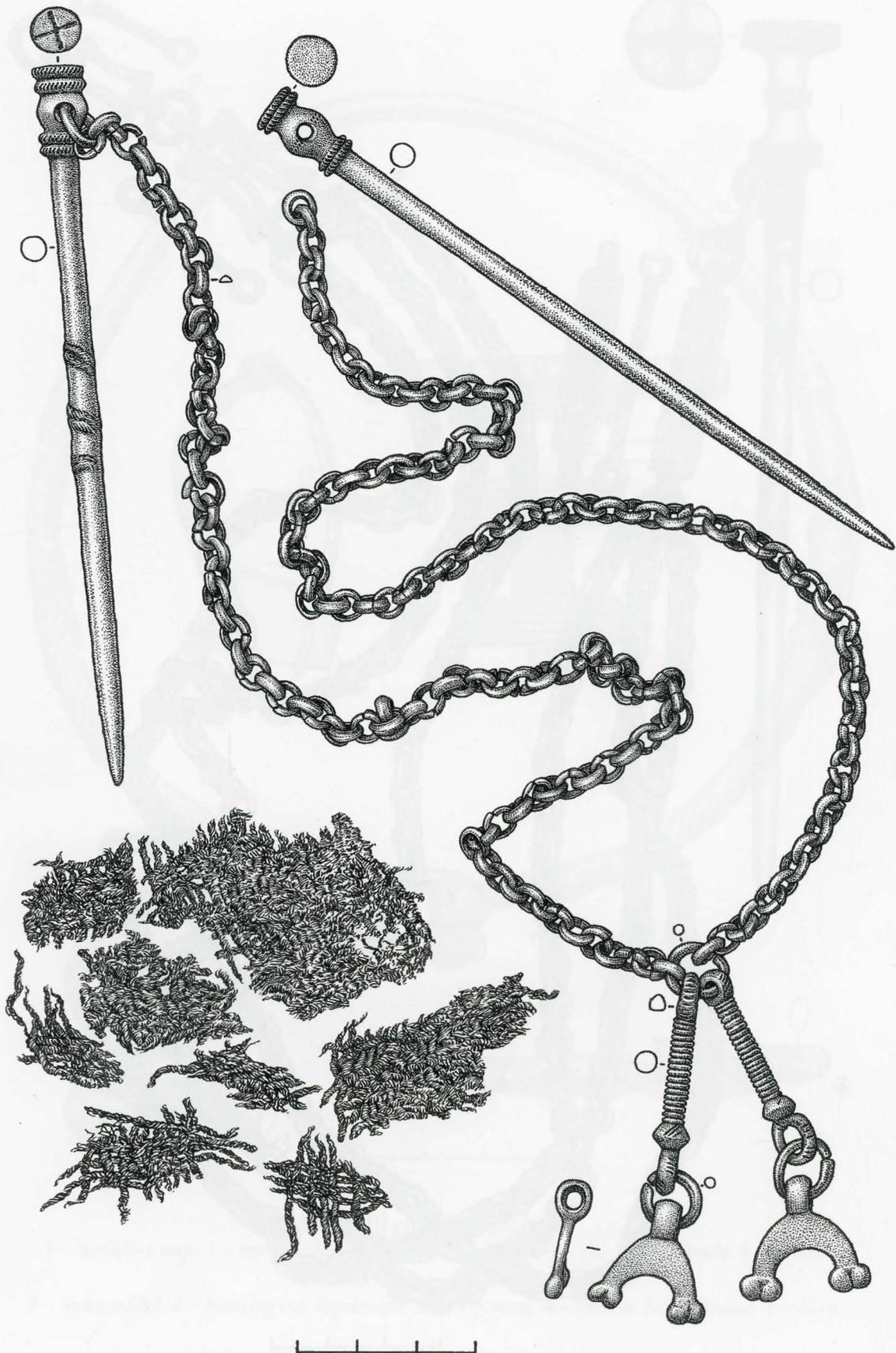
1 – laiptelinė segė, 2 – antkaklė kūginiais galais, 3 – žiedas, 4 – yla. 1–3 – žalvaris, 4 – geležis

Abb. 48. Hügelgrab III. Grab 1.

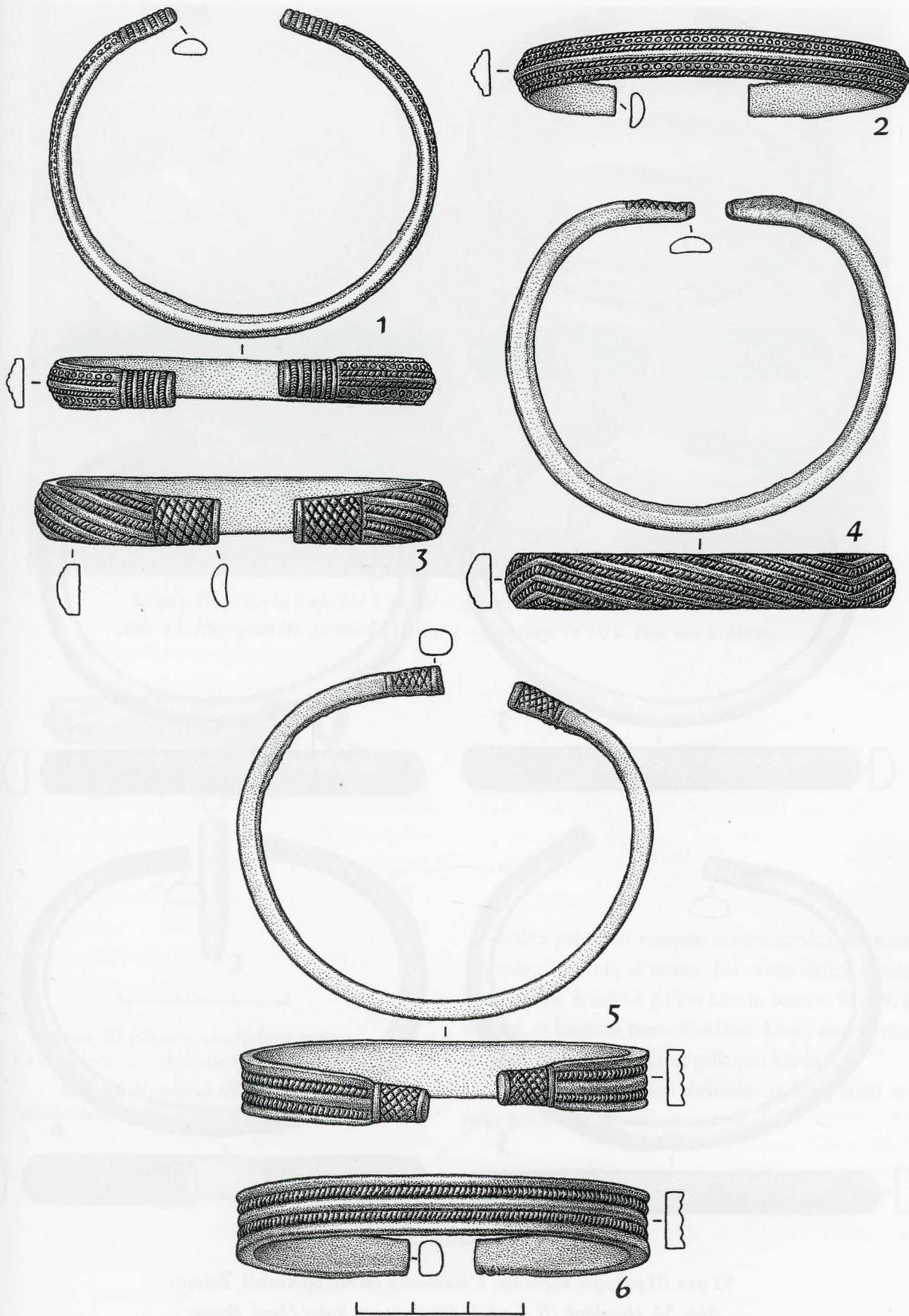
1 – Sprossenfibel, 2 – Halsring mit Kegelen, 3 – Fingerring, 4 – Pfriem. 1–3 – Bronze, 4 – Eisen.

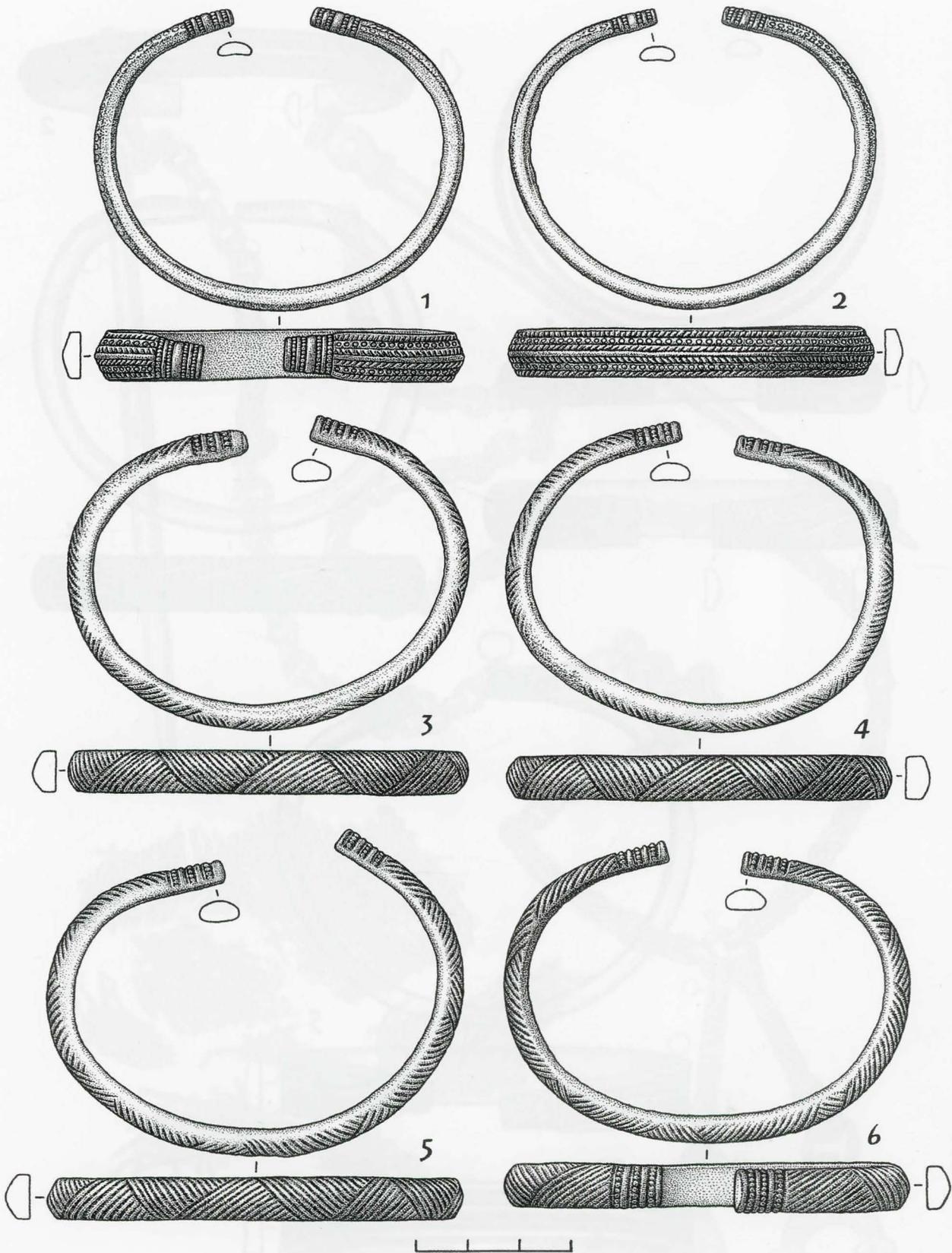
49 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1. Ritinis smeigtukas. Žalvaris
Abb. 49. Hügelgrab III. Grab 1. Scheibenkopfnadel. Bronze.

50 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1. Statinėliniai smeigtukai ir audinio liekanos. Žalvaris ir vilna
 Abb. 50. Hügelgrab III. Grab 1. Die Nadeln mit profiliertem Kopf und die Reste von Geweben. Bronze und Wolle.

51 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1. Dešinioios rankos apyrankės. Žalvaris
 Abb. 51. Hügelgrab III. Grab 1. Armringe von rechter Hand. Bronze.

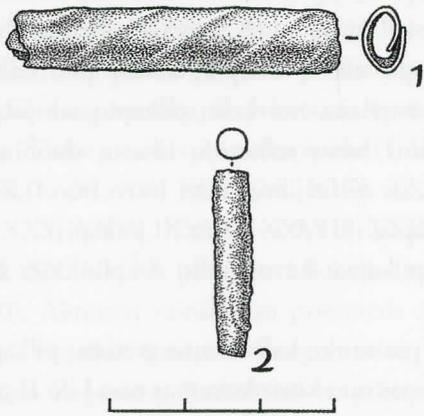

52 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1. Kairiosios rankos apyrankės. Žalvaris

Abb. 52. Hügelgrab III. Grab 1. Armringe von linker Hand. Bronze.

53 pav. III pilkapis, kapo Nr. 1 detalė – apyrankės *in situ*. V. Stonio nuotrauka
 Abb. 53. Hügelgrab III. Detail des Grabes 1 – Armringe *in situ*. Foto von V. Stonys.

54 pav. III pilkapis, atsitiktiniai radiniai.
 1 – cilindrelis, 2 – dirbinio fragmentas. Žalvaris
 Abb. 54. Hügelgrab III. Einzelfunde.
 1 – Zylinderchen, 2 – Fragment des Gegenstandes. Bronze.

Reikia paminėti sampilo centre aptiktą žmogaus kaukolę, išjudintą iš vietos. Jos veido dalies, žandikaulių nėra. Kaukolė gulėjo kiaušu žemyn. Matyt, ir daiktai, ir kaukolė buvo išjudinti, kurio nors perkaso metu suardžius kitus pilkapių kapus.

Surastus atsitiktinius dirbinius reikėtų skirti senojo geležies amžiaus antrajai pusei.

II. LAIDOSENA

Apžvelgus tyrinėtus pilkapius ir kapus, galima apibendrinti pagrindinius Kuršių pilkapyno laidosenos bruožus.

Pilkapių išorės bruožai. Iš pateiktos pilkapių apžvalgos matyti, kad visi tyrinėti pilkapiai (T. Daugirdo tyrinėtas A pilkapis, I, II, III pilkapiai) turėjo daugiau ar mažiau taisyklingo apskritimo formos sampilus. Jų skersmuo buvo nuo $10 \times 10,5$ m (I pilkapis) iki $11 \times 13,5$ m (II pilkapis). Sunkiau kalbėti apie tikslų sampilų aukštį nuo dabartinio žemės paviršiaus, nes kelių pilkapių sampilai buvo deformuoti lobių ieškotojų iškastų duobių. Sampilų aukštis tyrinėjimų metu buvo nuo $0,8\text{--}0,9$ m (III pilkapis) iki $1,05\text{--}1,6$ m (II pilkapis).

Visi pilkapiai buvo supilti iš aplinkinės žemės – smėlio.

Taip pat sunku kalbėti apie gretimų pilkapių atstumą vienas nuo kito. Atstumas nuo I iki II pilkapių sampilų yra 18 m. Gaila, kad T. Daugirdo pateikta Kuršių pilkapyno schema yra be mastelio (3 pav.). Vis dėlto, turint galvoje, kad jo tyrinėtas A pilkapis buvo $10,5 \times 11$ m dydžio, galima spręsti, jog atstumas tarp gretimų pilkapių buvo nedidelis – nuo 2,5 m iki 6–10 m. Žiūrint į minėtą schemą, atkreipia dėmesį dar vienas dalykas. Joje pažymėti likę pilkapiai (B–O) yra mažesni už A pilkapį. Matyt, pilkapyne būta pilkapių, kurių skersmuo buvo apie 5,5–6–7 m.

Pilkapių vidaus įrengimas. Daugumos Kuršių pilkapių vidus buvo įrengtas vienodai. Tyrinėjimų metu sampilų pakraščiuose aptikti akmenų

vainikai. Dauguma vainikų buvo gana gerai išlikę, todėl pasisekė nustatyti tikslūs jų matmenis. Jie jau nurodyti, aptariant atskirus pilkapius. Apibendrintai galima pasakyti, kad pilkapių akmenų vainikų skersmuo vidinėje pusėje buvo nuo 6,6 m iki 8,5 m, išorinėje pusėje – nuo 8,6 m iki 9,3 m.

Visų tyrinėtų pilkapių vainikai buvo beveik taisyklingo apskritimo formos (10, 22, 39 pav.). Tik II pilkapio vainikas buvo įrengtas šiek tiek kitaip (22 pav.). Pilkapyje, kaip minėta, buvo apskritas vainikas, kurio pietinėje dalyje buvo puslankio formos priestatas. Priestatas buvo padarytas, išardžius dalį apskrito vainiko pietinės sienos. Išardytos sienos vietoje buvo įrengtas kapas. II pilkapyje greičiausiai buvo ir šiaurinis priestatas, kurio išlikę tik keli akmenys. Šiauriniame priestate buvo įrengti du kapai. Taigi II pilkapio akmenų vainikas turėjo du priestatus, naudotus mirusiesiems laidoti.

Paprotys statyti akmenų vainikus su priestatais gerai žinomas iš kitų Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapynų tyrinėjimų. Akmenų vainikai su priestatais aptikti Pavėkiuose, Šiaulių r. (4, 15 pilk.), Akmeniuose, Kelmės r. (II, III, IV pilk.), Kybartiškėje, Šiaulių r. (II pilk.), Pajuostyje, Panevėžio r. (VII pilk.), Lapučiuose, Kelmės r. (suardytas pilkapis). Ypač daug vainikų su priestatais aptikta Paragaudyje, Šilalės r., – net 24 pilkapiuose (I, III, IV, V, VIII, IX, X, XI, XII, XIV, XVI, XVII, XXI, XXII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXIII, XXXVI, XL pilk.; žr. Michelbertas, 1997, p. 9–10). Akmenų vainikai su priestatais aptikti ir 1968 m. Istorijos instituto žvalgomosios ekspedicijos metu Reginėnų, Radviliškio r., pilkapyne prie piliakalnio. Taigi pilkapynų regione Lietuvoje turime septynis paminklus, kuriuose gerai išryškėja šis laidosenos bruožas. Sunkiau kalbėti apie Latvijos pilkapynų regioną, kur, sprendžiant pagal paskelbtą medžiagą, daugelyje pilkapių akmenų vainikai blogai arba ne visai išlikę. Kad ir Latvijos teritorijoje akmenų vainiko dalis pilkapyje kai kada būdavo išardoma, jos vietoje įrengiamas kapas ir po to pritveriamas vainiko priestatas, matyti iš Savienos II pilkapio, Madonos r., plano (Šnore, 1993, 51. att.). Galima pridurti, kad paprotys prie pilkapių apskritų vainikų statyti priestatus Lietuvos teritorijoje žinomas jau B1 periodo pabaigoje–B2 periode (Paragaudis, XXII,

XXIV, XXXIII ir kt. pilkapiiai). Kaip rodo Akmenių ir kitų pilkapynų medžiaga, šis paprotys neišnyko ir vėlyvesniu senjojo geležies amžiaus laikotarpiu (C1a–C3 periodai).

Minėta, kad vainikai statyti iš įvairaus dydžio akmenų. Kai kuriose vietose vainikai buvo dviejų ar trijų aukštų – mažesni akmenys buvo dedami ant didesnių (A ir II pilkapiiai). Todėl tokiose vietose vainiko sienos aukštis siekė 55–65 cm. Kartais į vainikus dėti labai stambūs, aukšti akmenys, todėl vietomis vainiko aukštis buvo iki 0,7 m (III pilkapis). Pastebėta, kad Kuršių pilkapyne akmenų vainikai statyti labai tvarkingai, tarp akmenų nepaliekant jokių tarpų. Tai suprantamas dalykas, nes primityvių tautų tikėjime akmenų vainikas yra magiška riba, kurios negali peržengti piktosios dvasios (Alseikaitė-Gimbutienė, 1946, S. 127). Taigi pirmiausia buvo rūpinamasi mirusiųjų apsauga. Iš kitos pusės, greičiausiai ir mirusysis tos magiškos ribos negalėjo peržengti ir kenkti gyviesiems.

Paaiškėjo, kad akmenų vainikai Kuršiuose statyti ant neišlyginto žemės paviršiaus (III pilkapis).

Pilkapių sampiluose buvo aptikta apeigų su ugnimi pėdsakų – degėsių ir angliukų. Daugiau jų rasta sampilų pakraščiuose, kurie buvo mažiau apardyti. Galimas daiktas, kad Kuršiuose būsimose pilkapių vietose buvo barstomos žarijos. Šių apeigų tikslas taip pat buvo apsaugoti mirusiuosius nuo žemėje esančių piktųjų dvasių, jas išbaidyti.

T. Daugirdo tyrinėto A pilkapio pagrindu buvo 2–4 cm storio molio sluoksnelis, kuris, greičiausiai, taip pat turėjo saugoti mirusiuosius. Reikia pažymėti, kad Lietuvos teritorijoje tai yra vienintelis taip įrengtas pilkapis. Kituose tyrinėtuose pilkapynuose su tokiu dalyku nesusidurta. Iki šiol kai kuriuose Šiaurės Lietuvos pilkapynuose yra tyrinėti pilkapiiai, kuriuose žemiau degėsių ir angliukų sluoksnio buvo nestoras švaraus balto smėlio sluoksnis (Pajuostis, I, II, VII, XII, XVI, XVII ir XVIII pilkapiiai). Kai kuriuose pilkapiuose smėlis buvo labai švarus, tarsi atneštas iš upės dugno. Matyt, laidojant mirusiuosius, jų apsaugojimo priemonės buvo įvairios.

Galima konstatuoti, kad, prieš supilant sampilą, būsimo pilkapio vietoje būdavo atliekamos įvairios maginės apeigos (ugnis, molio sluoksnis), paskui pastatomas akmenų vainikas. Įrengus vainiką, pilka-

pio centre buvo guldomas pirmas mirusysis, paskui supilamas pats sampilas. Kiti kapai būdavo įkasami į sampilą įvairiose vietose. Gaila, kad Kuršiuose dėl didelio pilkapių apardymo neišliko pirmieji – centriniai – kapai.

Kapai. Paprastai pilkapis yra laikomas šeimos kapu, kuriame laidojama ilgą laiką. Kuršių pilkapyne tikslų viename pilkapyje palaidotų mirusiųjų skaičių nustatyti sunku. Tik galima nurodyti, kad I pilkapyje aptikti du kapai, II pilkapyje – penki kapai, III pilkapyje – vienas kapas. Taigi iš viso Kuršių pilkapyne buvo atidengti aštuoni senojo geležies amžiaus kapai.

Kapai aptikti sampilų pakraščiuose arba akmenų vainikų priestatuose (II pilkapis).

Jeigu neskaičiuotume I pilkapio apardyto kapo Nr. 1, kurio daiktai buvo išmesti iš lobių ieškotojų iškastos duobės, mirusieji Kuršių pilkapiuose laidoti daugiausia 0,6–0,8 m gylyje nuo tyrinėjimų metu buvusių sampilų viršaus. Tik vienas mirusysis laido-tas giliau – 1,3 m gylyje (II pilk., k. Nr. 3), tačiau šis kapas buvo šiauriniame vainiko priestate.

Kuršių pilkapyne medžio liekanų – karstų pėdsakų – nerasta. Tik II pilkapio mergaitės kape Nr. 1 galvūgalyje buvo vienas akmuo. Kaip parodė kitų Žemaitijos pilkapyne tyrinėjimai, mirusiųjų galvūgalyje, dažnai ir kojūgalyje aptinkama po du akmenis. Spėjama, kad tokie akmenys buvo naudojami skobtiniais karstams paremti.

Mirusieji Kuršių pilkapyne laidoti nedeginti. Apie tai galima spręsti iš žmonių griaučių liekanų ir neapdegusių įkapių. Mirusieji laidoti aukštiekninki, ištiesti. II pilkapio vyro kape Nr. 2 mirusysis guldytas aukštiekninkas, kojos lygiagrečiai ištiestos. Dešinioji ranka sulenkta buku kampu ir padėta įstrižai pilvo (29 pav.). Sprendžiant pagal kaulų liekanas ir įkapių padėtį, aukštiekninka buvo palaidota ir moteris III pilkapio kape Nr. 1.

Geriau išlikusiuose kapuose kompasu buvo tiksliai nustatyta mirusiųjų laidojimo kryptis. Keturiuose kapuose (du vyrai, mergaitė ir moteris) mirusieji guldyti galva į šiaurės vakarus. Galima šią kryptį patikslinti. Trijuose kapuose mirusieji laidoti ŠV 290°–300° kryptimi. Matyt, čia mirusiuosius buvo stengtasi guldyti galva į vakarus. Viename kape mirusioji laidota galva į ŠV 335° kryptimi. Ko gero, šiuo atve-

ju ją buvo stengtasi palaidoti galva į šiaurę. Viename vyro kape mirusysis palaidotas galva į PV 260° kryptimi. Tai yra taip pat vakarinės krypties kapas. Taigi dauguma mirusiųjų laidoti galva į vakarus, kai kurie į šiaurę. Šie duomenys beveik visiškai sutampa su kitų Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapių tyrinėjimų duomenimis. Minėtame regione pagal anksčiau pateiktą statistiką senajame geležies amžiuje 42 proc. mirusiųjų laidoti galva į vakarus, 24 proc. – į šiaurę (Michelbertas, 1986, p. 60–62; 1997, p. 13).

Mirusiųjų laidojimo kryptys yra siejamos su dangaus šviesulių kultais. Kada mirusysis guldomas galva į vakarus, jo veidas atsukamas į rytus – tekančios Saulės šali. Jeigu mirusysis laidojamas galva į šiaurę, jo veidas atsukamas į pietus – saulėčiausią pusę. Taigi abi Kuršiuose aptiktas mirusiųjų laidojimo kryptis galima sieti su Saulės kultu. Pastebėta, kad Kuršiuose keli mirusieji, palaidoti tame pačiame pilkapyje, guldyti viena kryptimi (II pilkapis).

Tikėjimas pomirtiniu pasauliu lėmė įkapių dėjimą į kapus. Žinoma, įkapių pobūdis daugiausia priklausė nuo mirusiojo lyties, amžiaus, visuomeninės padėties. Kuršių pilkapiuose rasta ir pirmosios grupės (papuošalai ir aprangos daiktai, susiję su mirusiųjų drabužiais), ir antrosios grupės (darbo įrankiai, ginklai, kiti buities daiktai) įkapių. Vyrams į kapus dėta darbo įrankių, ginklų ir papuošalų, mergaitėms ir moterims – daugiausia papuošalų ir smulkių darbo įrankių.

Įkapes ir jų dėjimo tvarką reikėtų aptarti smulkiau.

Kuršių pilkapiuose yra aptikti penki vyrų kapai (I pilk., k. Nr. 2, II pilk., k. Nr. 2, 3, 4, 5). Juose rasta tokių įkapių.

Vyrams dėti geležiniai įmoviniai kirviai (trys kapai). Jų aptikta mirusiojo galvos srityje (II pilk., k. Nr. 5), galvūgalyje, dešinėje galvos pusėje (II pilk., k. Nr. 3) ir mirusiojo juosmens srityje kairėje pusėje (II pilk., k. Nr. 2). Į du vyrų kapus dėti geležiniai peiliai. Tiesus peilis su įkote aptiktas kairėje mirusiojo galvos pusėje (II pilk., k. Nr. 2), peilis lenkta nugarėle – prie mirusiojo galvos kapo išorės link (II pilk., k. Nr. 4). Taigi į vyrų kapus darbo įrankiai dėti įvairiai. Nevienodai į kapus buvo dėtos ir ietys. Jos guldytos šalia mirusiojo. Kai kurios jų dėtos ietigaliais prie mirusiojo kojų (I pilk., k. Nr. 2), kai kurios – ie-

tigaliais prie galvos, jos kairėje pusėje (II pilk., kapai Nr. 2, 3, 4). Kaip matome, iečių dėta į keturis vyrų kapus iš penkių. Vienaime kape buvo aptikti du ietigaliai (I pilk., k. Nr. 2), kituose – po vieną.

Papuošalų vyrų kapuose aptikta taip, kaip jie buvo nešiojami. Pavyzdžiui, II pilkapio k. Nr. 4 žalvarinė apyrankė buvo rasta su rankos dilbio kaulų fragmentais, geležinis smeigtukas – krūtinės srityje.

Moterų ir vaikų kapuose papuošalų taip pat aptikta nešiojimo vietose: antkaklių ir kaklo apvarų – kaklo srityje (III pilk., k. Nr. 1), smeigtukų ir segių – krūtinės srityje (III pilk., k. Nr. 1), apyrankių ir žiedų – ant rankų (II pilk., k. Nr. 1, III pilk., k. Nr. 1). Tik dviejų moterų kapuose buvo smulkių darbo įrankių – ylių (I pilk., k. Nr. 1, III pilk., k. Nr. 1).

Aptarti Kuršių pilkapyno kapus pagal įkapių gau-

sumą yra sunku dėl kelių aplinkybių. Pirmiausia, kai kurie kapai buvo apardyti lobių ieškotojų ar dėl kitų priežasčių (I pilk., k. Nr. 1 ir 2, II pilk., k. Nr. 5). Antra, likę penki nesuardyti kapai statistikos požiūriu yra labai nedidelis objektas. Tad kaip atrodo tie penki kapai?

Į keturis kapus mirusiesiems dėta tik po du–keturis daiktus. Vyrų kapuose rasta nuo dviejų iki keturių daiktų, mergaitės kape – keturi daiktai. Taigi didesnė kapų dalis įkapių gausumu nepasižymi.

Tačiau išsiskiria III pilkapio moters kapas Nr. 1, kuriame buvo aptiktas net 21 daiktas, iš jų 20 žalvarinių papuošalų. Tai ne tik pats turtingiausias kapas Kuršių pilkapynė, bet ir vienas pačių turtingiausių senojo geležies amžiaus kapų Lietuvos teritorijoje ir platesniame baltų genčių regione.

III. RADINIAI

Apžvelgus pilkapius ir kapus, pilkapyno laidoseną, reikia apžvelgti jau minėtus radinius. Jie leidžia tiksliau kalbėti apie atskirų pilkapių ir pilkapyno chronologiją, atskirų papuošalų grupių sinchroniškumą, paplitimo arealą. Radiniai taip pat suteikia žinių apie vietinių amatininkų sugebėjimus, meninį skonį, kai kurie – šio Žemaitijos regiono gyventojų prekybinius ir kultūrinius ryšius.

Šiuo metu Lietuvos muziejuose yra saugoma per 70 daiktų ar jų fragmentų, kurie aptikti tyrinėjimų metu ar kilę iš suardytų Kuršių pilkapyno kapų. Daiktai gaminti iš žalvario, sidabro, geležies.

Reikia pažymėti, kad daugumos aptariamų senjo geležies amžiaus daiktų radimvietės yra nurodytos „Lietuvos TSR archeologijos atlase“ (LAA, 1978) bei autoriaus monografijoje (Michelbertas, 1986). Todėl šioje monografijoje daugiausia dėmesio bus skiriama naujausiems radiniams ir atskirų dirbinių paplitimui baltų genčių gyventoje teritorijoje. Aptariant daiktus, laikytasi minėtos senjo geležies amžiaus santykinės chronologijos schemos (žr. 20 p.).

Radinius aptarti galima pradėti ne nuo metalinių daiktų, bet nuo audinio likučių, aptiktų III pilkapio moters kape Nr. 1 (50 pav., apačioje kairėje). Kaip minėta, tai buvo vilnonis audinys. Pirminį jo liekanų tyrimą atliko dr. Elvyra Pečeliūnaitė-Bazienė¹². Audinys yra juodos spalvos, greičiausiai buvo dažytas. Siūlų sukimo kryptis – Z/Z. Pynimas: 2/2 sustiprin-

¹² Nuoširdus ačiū dr. E. Pečeliūnaitėi-Bazienei už atliktus tyrimus.

tas ruoželinis pynimas. Siūlų tankumas 0,5 cm – 3/3. Audinio liekanas pagal visą kapo medžiagą galima datuoti C1a periodo pabaiga.

Audinių liekanų yra aptikta ir kituose Lietuvos senojo geležies amžiaus paminkluose, tačiau jų nėra daug. Audinius yra aptarusi E. Pečeliūnaitė-Bazienė (Pečeliūnaitė, 1998, p. 63–82; Pečeliūnaitė-Bazienė, 2004, p. 66–77; 2007, p. 81–96). Jos tyrimai parodė, kad senajame geležies amžiuje Lietuvos gyventojai nešiojo įvairių spalvų vilnonius drabužius. Aptikta vilnonių audinių, kurie buvo dažyti indigu, t. y. mėlyna spalva, liekanų (Pajuostis, VI pilk., k. Nr. 1, Paragaudis, XX pilk., k. Nr. 1; ir kt.), raudona spalva (Paragaudis, XX pilk., k. Nr. 1). Juoda spalva audiniai buvo dažomi naudojant taninus iš gėlių (ant vabzdžių pažeistų ažuolų lapų susidarantys gumbeliai) ir geležies druskų tirpalus. Daug taninų susikaupia ir ant įvairių ažuolo rūšių žievės (Pečeliūnaitė-Bazienė, 2007, p. 85–87), o ažuolo žievė buvo nesunkiai prieinamas dažiklis ir senojo geležies amžiaus gyventojams.

Iš metalinių dirbinių pirmiausia reikia aptarti papuošalus, kurie yra tiksliau datuojami negu darbo įrankiai ir ginklai. Pastarųjų formos keitėsi lėčiau, o papuošalų grupių ar tipų pokytį lėmė ne tik europinio *Barbaricum*, bet ir vietinės, baltų genčių ar net mažesnio baltų regiono mados.

Kuršių pilkapyne yra rasta kaklo, krūtinės ir rankų papuošalų. Visi kaklo papuošalai gaminti iš žalvario. Juos sudaro antkaklės, apvaros iš kabučių ir karolių, karolių apvaros ir pavienės įvijos.

Atsitiktinai rasta antkaklė buoželiniais galais (6:6 pav.), kurios vienas galas (buoželė) yra nulūžęs, neišlikęs. Antkaklės buoželiniais galais pasirodė B2 periodo pabaigoje, labiausiai buvo nešiotos B2/C1 periode. Šio tipo antkaklių daugiausia rasta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapiuose, Lietuvos pajūrio kapinyuose, pavienių – Centrinėje Lietuvoje (LAA, 1978, p. 12, žemėl. 6; Michelbertas, 1986, p. 91). Be anksčiau minėtų radimviečių, antkaklių buoželiniais galais rasta Paalksniuose, Kelmės r. (XXI pilk., k. Nr. 2 – dvi antkaklės, VII pilk., k. Nr. 1). Jų rasta ir kitose baltų žemėse – prūsų genčių teritorijoje, Latvijoje. Šios antkaklės buvo vienas iš labiausiai Lietuvos ir Latvijos teritorijoje gyvenusiose baltų gentyse paplitusių kaklo papuošalų.

Kuršių pilkapyne yra rastos ir kelios antkaklės kūginiais galais. Dvi antkaklės aptiktos III pilkapiu moters kape Nr. 1 (47 ir 48:2 pav.). Abi jos priklauso vadinamosioms lietuviškomis-latviškomis antkaklėms arba III šių antkaklių grupei. Šios grupės antkaklės daugiausia buvo paplitusios Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapyuose, jų rasta Vakarų ir Centrinės Lietuvos kapinyuose, pavienių – Rytų Lietuvoje. Iš viso Lietuvoje yra rasta per 100 šios grupės antkaklių. Be Lietuvos, jos labiausiai buvo paplitusios Vidurio ir Rytų Latvijoje, keletas jų rasta Estijoje (Michelbertas, 1986, p. 94–95). Neatsitiktinai estų tyrinėtojas H. Moora šios grupės antkakles pavadino lietuviškomis-latviškomis, nes jos labiausiai nešiotos baltų genčių, gyvenusių dab. Lietuvos ir Latvijos teritorijoje.

III grupės antkaklių kūginiais galais chronologija – C1b–C2 periodai, nors kai kurios galėjo būti nešiotos ir kiek vėliau. Kuršių III pilkapiu kapo Nr. 1 antkaklės skirtinos C1a periodo pabaigai–C1b periodo pradžia. Tai vienos ankstyviausių šios grupės antkaklių. Reikia pažymėti, kad Kuršių antkaklių analogų rasta netolimoje kaimynystėje – Akmenių pilkapyne (II pilk., k. Nr. 2, IV pilk., k. Nr. 5; žr. Michelbertas, 2006, 22:2, 24:1 pav. ir kt.).

Kuršių I pilkapyje atsitiktinai buvo rastas antkaklės kūgelis, puoštas aplink einančiais grioveliais (19:4 pav.). Jis priklauso II grupės antkaklei kūginiais galais, kurios dar vadinamos ir klaidietiškomis antkaklėmis. Šių antkaklių paplitimo teritorija – Vakarų Lietuva, iš dalies – Centrinė Lietuva, Žemaitija ir Šiaurės Lietuva (Michelbertas, 1986, p. 94). Jų aptikta taip pat Vakarų Latvijoje, Estijoje, pavienių – Švedijoje (Gotlande), Norvegijoje. II grupės antkaklės daugiausia skiriamos C1a periodo pabaigai–C1b periodui. Kaip matome, šis Vakarų Lietuvos meistrų gaminyje paplito šiek tiek platesnėje baltų genčių teritorijoje, pavienių daiktų aptikta finougrų ir germanų žemėse.

Kuršių II pilkapyje rastas antkaklės lankelis, kurio vienas galas baigiasi kabliuku (37:2 pav.). Deja, kitas galas yra nulaužtas ir šiuo metu sunku pasakyti, kokiam tipui antkaklė priklauso.

Kur kas įdomesnis kaklo papuošalas rastas III pilkapiu kape Nr. 1. Tai apvara iš profiliuotų vadinamųjų Akmenių tipo kabučių ir karolių (46 pav.).

Joje, kaip minėta, yra 37 kabučiai ir 27 karoliai. Ši apvara pagal bendrą kapo medžiagą datuojama C1a periodo pabaiga. Artimiausi Kuršių apvaros analogai yra iš Akmenių pilkapių (IV pilk., k. Nr. 13 – apvaros dalis, II pilk., k. Nr. 2 – visa apvara, taip pat atsitiktiniai kabučiai; Michelbertas, 2006, 21:5, 25:7, 27:5 pav.). Kadangi Akmeniuose buvo surasta daug profiliuotų kabučių, jie buvo pavadinti Akmenių tipo kabučiais.

Prieš kelerius metus išsamią tokių kabučių baltų ir gretimose žemėse apžvalgą pateikė Audronė Bliujienė (2005, p. 112–130). Jos nuomone, šio tipo kabučiai baltų žemėse atsirado nusižiūrėjus į auksinius *Berlock* kabučius, kuriuos nešiojo germanai. Baltų genčių teritorijoje rastus *Berlock* kabučius A. Bliujienė suskirstė į keturis potipius. Kuršių III pilkapiro kapo Nr. 1 kabučiai patenka į IV:3 potipį. Šio potipio kabučiai buvo paplitę ne tik Žemaitijos pilkapiuose, bet jų žinoma ir iš Nemuno žemupio kapinynų, jotvingiškų Lenkijos pilkapyne, Estijos kapinynų (Bliujienė, 2005, p. 123). A. Bliujienė siūlo visus panašius baltų žemėse rastus kabučius vadinti *Berlock* kabučiais, taip parodydami jų kilmės ištakas. Nenorėčiau visiškai sutikti su šia nuomone. Pirmiausia, vokiečių kalbos moteriškosios giminės daiktavardis „die Berlocke“ reiškia breloką, karulį, t. y. kabutį. Todėl, vartojant terminą „*Berlock kabučiai*“, išeitų „kabučių kabučiai“. Antra, auksiniai kabučiai germanų gentyse nešioti po vieną, o baltiškoje transformacijoje jie tapo kaklo apvaromis, t. y. pasikeitė papuošalo funkcija. Trečia, IV:3 tipo kabučiai turi plokščią nugarėlę, tuo jie skiriasi nuo tikrųjų „*Berlocke*“. Todėl laikausi savo nuomonės, kad bent A. Bliujienės IV:3 potipio kabučius galima ir toliau vadinti „Akmenių tipo kabučiais“.

Galima sutikti su A. Bliujiene, kad aptariamų kabučių baltų žemėse aptinkama turtinguose palaidojimuose, kad vienas kabučių gamybos centrų galėjo būti Akmenių apylinkėse (Bliujienė, 2005, p. 121, 124). Kuršių III pilkapiro apvara iš tikrųjų rasta nepaprastai turtingame kape.

Minėtoje apvaroje rasti cilindriniai karoliai, pakraščiais puošti grioveliais, turi analogų kitose Žemaitijos radimvietėse. Tokio tipo karolių aptikta Akmeniuose, panašioje kaklo apvaroje (II pilk., k. Nr. 2; Michelbertas, 2006, 25:7 pav.).

A pilkapyje aptikti trys dvigubo nupjauto kūgio formos karoliukai (6:3 pav.). Minėta, kad šio pilka-

pio radinių chronologija yra B2 periodo pabaiga–B2/C1 periodas. Reikia pažymėti, kad žalvarinių dvigubo nupjauto kūgio formos karolių yra aptikta jau su B2 periodo pirmosios pusės radiniais (Paragaudis, XXXVIII pilk., k. Nr. 1). Apskritai žalvariniai karoliai senajame geležies amžiuje plačiausiai nešioti Centrinėje Lietuvoje, Žemaitijoje ir Šiaurės Lietuvoje. Rečiau jų pasitaiko Vakarų Lietuvoje, Nemuno žemupyje. Didesnį žalvarinių karolių kiekį Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos moterų kaklo apvarose, matyt, lėmė tai, kad čia rečiau patekdavo importiniai stiklo ir emalio karoliai.

Sunku ką nors daugiau pasakyti apie Kuršių II pilkapiro kape Nr. 1 rastą aplankstytą žalvarinę įviją, padarytą iš trikampio pjūvio vielos (28:2 pav.). Kartais kelios įvijos sudarydavo nedidelę kaklo apvarą, kartais įvijos skirdavo kaklo apvaroje buvusius kabučius (Akmeniai, pilk. II, k. Nr. 4; Michelbertas, 2006, 34:1 pav.). Kuršių II pilkapyje rastą įviją reikėtų skirti C1a periodo pabaigai–C2 periodui.

Kuršių pilkapyne surastus krūtinės papuošalus sudaro segės ir smeigtukai.

Estų tyrinėtojas Hari Moora darbe apie senąją geležies amžių Latvijoje nurodo Kuršiuose rastą žalvarinę prūsų serijos akinę segę, saugotą Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje (Moora, 1938, S. 64). Remdamasis Moora, šią segę įtraukiau į prūsų serijos akinių segių sąrašą, paskelbtą Lietuvos archeologijos atlase (LAA, 1978, p. 33). Deja, H. Moora nenurodė muziejaus inventoriaus numerio, o šiuo metu tarp Kuršių pilkapyne daiktų Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje tokios segės nėra. Galimas daiktas, kad įvyko kažkoks nesusipratimas ir H. Moora suklydo, nurodydamas tokią segės radimvietę. Jeigu iš tikrųjų prūsų serijos akinė segė buvo surasta Kuršių pilkapyne, tai ji čia būtų vienas ankstyviausių radinių. Šios grupės segės buvo visiems baltams būdingas papuošalas, plačiausiai Lietuvos teritorijoje nešiotas B2 periode, iš dalies ir B2/C1 periode.

Vienas įdomiausių Kuršių pilkapyne krūtinės papuošalų yra sidabrinė labai profiliuota segė (7:3 pav.). Minėta, kad ši segė bene plačiausiai buvo aptarta archeologinėje literatūroje. Be abejo, ši segė priklauso IV grupės segėms pagal O. Almgreno klasifikaciją, tačiau visiškų jos atitikmenų surasti nepavyko. Kuršių segė artima IV grupės 69, 70, 73 tipo segėms, kurios buvo gaminamos romėniškose Padunijos provincijose.

jose. Matyt, Kuršių pilkapiuose aptikta sidabrinė labai profiliuota segė yra Padunijos meistrų gaminys. Ją reikėtų skirti B2 periodui.

Kitos dvi labai profiliuotos segės yra žalvarinės, tačiau jos viena nuo kitos skiriasi savo konstrukcija. A pilkapyje rasta segė greičiausiai turėjo atvirą įviją (6:4 pav.). Visiškų šios segės analogų lietuviškoje archeologinėje medžiagoje nėra. Kuršių segę galima įtraukti į anksčiau išskirtą labai profiliuotų segių I grupę. Šios segės labiausiai buvo paplitusios Žemaitijos pilkapyne ir Centrinės Lietuvos teritorijoje (Michelbertas, 1986, p. 111). I grupės segės datuojamos pačia B2 periodo pabaiga–B2/C1 periodu.

Antroji žalvarinė labai profiliuota segė yra didesnė. Ji, kaip minėta, yra su tūtele dengta įvija, dviem skydeliais ant lankelio (7:1 pav.). Segę galima skirti Almgreno IV grupės profiliuotų segių 72 tipui (plg. Almgren, 1923, Taf. IV:72), kurio paplitimo teritorija yra didžiulė. Galima pradėti nuo Lietuvos. Įvairių šio tipo variantų segių yra rasta Vakarų ir Centrinės Lietuvos kapinyuose, Žemaitijos pilkapiuose ir gyvenvietėse, pavienių – Užnemunėje¹³. A72 tipo segių rasta Latvijoje (Moora, 1929, Taf. V:5; 1938, S. 66) ir ypač gausiai prūsų genčių teritorijoje (Tischler, Kemke, 1902, Taf. II:10, 13; Nowakowski, 1996, Taf. 2:7, 20, 52:8, 94:8, Karte 4; Кулаков, 2004, рис. 6:1, 14:1, 67:1, 2). Šio tipo segių taip pat rasta Mozūrų ežerų regione – galindų teritorijoje ir Wielbarko kultūroje, vakarinių baltų kaimynystėje (Nowakowski, 1996, Karte 4).

¹³ Lietuvoje yra žinomos šios A72 tipo segių ir joms artimų variantų radimvietės: Bandužiai, Klaipėdos r., k. Nr. 91 (Bliujienė, Bračiulienė, 2007, 5:3 pav.), Dūkštas (Vigadka), Ignalinos r. (LLM, 1958, Nr. 161), Jautakiai, Mažeikių r. (LNM, inv. Nr. AR 675:10), buv. Kauno gubernija (Makarenko, 1910, Tabl. VI), Kiaunoriai, Kelmės r. (Lodzės archeologijos ir etnografijos muziejus, inv. Nr. III/1937; Balten, 1987, S. 125), Kurmaičiai, Kretingos r., atsit. radinys (Kulikauskas, 1957, 7:1 pav.), k. Nr. 22 (LLM, 1958, Nr. 80), k. Nr. 43 (Kulikauskas, 1968, 23:3 pav.), Macikai, Šilutės r. (Moora, 1938, S. 67), Nikėlai, Šilutės r. (KVDKM, inv. Nr. 832:3), Paštuva, Kauno r. (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, 143:3 pav.), Pažarstis, Prienų r., pilk. 54, k. Nr. 2 (Michelbertas, 1986, 34:4 pav.), Sargėnai, Kauno m., k. Nr. 6, 1938 m. tyrinėjimai (KVDKM, inv. Nr. 1229:12), k. Nr. 5, 1938 m. tyrinėjimai (Puzinas, 1938, 26:3 pav.), k. Nr. 221, 1939 m. tyrinėjimai (KVDKM, inv. Nr. 1616:185).

Remiantis Lietuvos archeologine medžiaga, A72 tipo segės datuojamos B2 periodo pabaiga–B2/C1 periodu. Tai buvo segių tipas, kurį galima laikyti būdingiausiu vakarinių baltų teritorijai. Matyt, šios segės ėmė stumti iš mados išeinančias prūsų serijos akines seges.

Kuršių III pilkapio kape Nr. 1 yra aptikta žalvarinė III grupės II pogrupio laiptelinė segė (48:1 pav.). Apskritai laiptelinės segės buvo vienas labiausiai senojo geležies amžiaus antrojoje pusėje Lietuvos teritorijoje paplitusių papuošalų. III grupės II pogrupio laiptelinių segių daugiausia aptikta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapyne teritorijoje¹⁴, jų rasta taip pat Vakarų ir Centrinėje Lietuvoje¹⁵.

III grupės II pogrupio segės datuojamos C1a periodo pabaiga–C1b periodu. Šio pogrupio segių rasta Latvijos pilkapyne teritorijoje (Moora, 1938, Abb. 19:3–5; ir kt.), pavienių – Estijoje (Moora, 1938, Abb. 19:2; EE, Joon. 154:6). Matyt, minėtos grupės ir pogrupio laiptelinės segės taip pat buvo vienas mėgstamiausių dab. Lietuvos ir Latvijos teritorijoje naudotų senojo geležies amžiaus krūtinės papuošalų.

Tarp Kuršių pilkapyne aptiktų krūtinės papuošalų galima išskirti keletą smeigtukų grupių.

Paprasciausi yra geležiniai lazdeliniai smeigtukai, kurių rasta I pilkapio kape Nr. 1 (15:1 pav.) ir atsitiktinai (19:3 pav.), II pilkapio kape Nr. 1 (28:1 pav.), kape Nr. 4 (35:3 pav.) ir atsitiktinai (37:7–9 pav.). Dauguma šių daiktų yra sutrupėję, išlikę tik fragmentiškai. Kiek geriau išlikęs III pilkapio kapo Nr. 1 smeigtukas. Jo galvutė apskrita, viename šone atrieta į išorę. Atrodo, panašus buvo ir II pilkapio kapo Nr. 4 smeigtukas. Šiuos du smeigtukus, kaip ir kitus minėtų kapų radinius (apyrankes), reikėtų skirti C1a

¹⁴ Vien dabartiniame Kelmės r., be Kuršių, žinomos dar keturios šios grupės segių radimvietės: Akmeniai, II pilk., k. Nr. 3 ir atsitiktinis radinys, atsitiktinis radinys pilkapyne (Michelbertas, 2006, 19:3, 27:2, 36:9 pav.), Kiaunoriai (Lodzės archeologijos ir etnografijos muziejus, inv. Nr. III/1937), Paalksniai, XXI pilk., k. Nr. 2 (LNM, neinventorinta), Pabariukai (buv. P. Jagmino rinkinys Tytuvėnuose).

¹⁵ Pastaruoju metu gana daug III grupės II pogrupio laiptelinių segių rasta Marvelės kapinyne, Kauno m., kapai Nr. 3, 10, 11, 22, 54, 69, 70 – 2 segės, 71, 86, 138, 168 (žr. Bertašius, 2005, Taf. V:1, VIII:1, IX:1, XIV:3, XXI:1, XXVIII:1, 2, XXX:1, XXXI:2, XXXIV:1, XXXVI:2, XLVII:3, CLXXVIII:3).

periodo pabaigai–C2 periodui. Atsitiktinai aptiktų lazdelinių smeigtukų neįmanoma tiksliau datuoti, nes jie Lietuvoje buvo plačiai paplitę ne tik senajame geležies amžiuje, bet ir vidurinio geležies amžiaus pirmojoje pusėje, pavieniai smeigtukai naudoti net iki XIV a. Šie smeigtukai ne tiek puošė drabužius, kiek buvo naudojami jiems susęgti.

Tikrieji papuošalai buvo žalvariniai smeigtukai, kurių Kuršiuose rasta dviejų pagrindinių tipų.

III pilkapijo moters kape Nr. 1 aptiktas ritinis smeigtukas, kurį galima priskirti prie šių smeigtukų III grupės (49 pav.). Kaip minėta, jo kilpelėje yra grandelė, prie kurios pritvirtintas plokščias branktelis su trimis grandinėlėmis. Pastarosios apačioje yra sujungtos ažūriniais kabučiais-skirstikliais. Šie skirstikliai yra unikalūs Lietuvos archeologinėje medžiagoje. Jie kartu daro unikalų visą šį krūtinės papuošalą. Galima rasti kai kurių minėto branktelio analogų. Trys panašūs brankteliai buvo krūtinės papuošale iš Andulių, Kretingos r. (Bitner-Wróblewska, Bliujienė, 2003, rys. 3:4), tik pastarieji buvo gaminti iš daugia-komponenčio vario lydinio su dideliu kiekiu cinko ir alavo, todėl atrodė kaip sidabriniai. Įdomu tai, kad beveik sutampa Andulių ir Kuršių papuošalų plokščių branktelių dydžiai. Andulių papuošalo branktelio ilgis – 4,2 cm, plotis – 0,7–0,9 cm, Kuršių smeigtuko branktelio ilgis – 4,4 cm, plotis – 0,8 cm. Beje, sutampa ir kai kurie puošybos elementai – tiek Andulių, tiek Kuršių brankteliai puošti išilginiais grioveliais ir skersiniais ranteliais, tik Kuršių branktelyje dar yra papildomas ornamentas štampas, susidedantis iš rombų ir trikampių.

Galima paminėti ir tokį dalyką, kad baltų krūtinės papuošaluose yra ir plokščių ažūrinių branktelių. Toks labai gražus papuošalas, išties susidedantis iš žalvarinių ažūrinių detalių, yra atsitiktinai rastas Kalnaziverčių (Kalnaziverti) vietovėje Liepojos r. (Vaskas, 2006, p. 9–14). Kalnaziverčių papuošale yra net devyni plokšti keturkampiai ažūriniai brankteliai, daugiausia puošti trikampių ir rombų ornamentu (Vaskas, 2006, Fig. 1; Vaska, 2006, 5. att. 8–11).

Penki žalvariniai ažūriniai brankteliai iš suardyto Stragnų kapinyno, Klaipėdos r., yra saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje (inv. Nr. 38:1688, 1689, 1690, 1691, 1692; žr. LLM, 1958, Nr. 156; Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, 167 pav.). Greičiausiai, jie taip pat buvo sudėtingo krūtinės pa-

puošalo dalys. Šiek tiek trumpesni plokšti ažūriniai brankteliai yra Dauglaukio kapinyno, Tauragės r., moters kape Nr. 39 III grupės antkaklės kūginiais galais papuošimų – kabučių dalis (Jovaiša, 1991, 16:4 pav.).

Taigi yra Kuršių smeigtuko brankteliui artimų dirbinių, kurie sudarė įspūdingų baltų krūtinės papuošalų detales. Galima tvirtinti, kad šie papuošalai buvo gaminami pagal individualų gentinės diduomenės atstovių užsakymą. Kuršių III pilkapijo kape Nr. 1 smeigtukas dėl savo kompozicijos elementų, be jokios abejonės, priskirtinas prie gražiausių baltų meistrų gaminių.

Kuršių III grupės ritinis smeigtukas, kaip ir visa kape medžiaga, datuojamas C1a periodo pabaiga. Ir kiti Lietuvoje rasti šios grupės smeigtukai daugiausia buvo paplitę C1a periodo antrojoje pusėje–C2 periode (Michelbertas, 1986, p. 127). Paties Kuršių smeigtuko (be visų ažūrinių detalių, grandinėlių) analogų galima rasti artimoje kaimynystėje. Labai panašus visais ornamentu motyvais ir apskritai padarymu III gr. ritinis smeigtukas yra rastas Akmenių pilkapijo III pilkapijo moters kape Nr. 12 (Michelbertas, 2006, 42:4 pav.). Minėtas Akmenių kapas datuojamas C1a periodo pabaiga–C2 periodu. Daugiausia III grupės ritinių smeigtukų rasta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapijų teritorijoje.

Atsitiktinai rastas kitas žalvarinis ritinis smeigtukas skirtinas prie II šių smeigtukų grupės (6:1 pav.). Šios grupės smeigtukų iki šiol daugiausia aptikta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapiuose, Centrinės Lietuvos kapinynuose¹⁶, pavienių – Nemuno žemupio kapinynuose ir Užnemunėje. Kaip ir kiti Lietuvoje aptikti smeigtukai, II grupės ritiniai smeigtukai datuojami B2 periodo antrąja puse–B2/C1 periodu (Michelbertas, 1986, p. 127). II grupės ritinių smeigtukų aptikta ir Latvijoje, daugiausia latviškoje pilkapijų srityje (žr. Moora, 1929, Taf. X:12; 1938, S. 176–185). Ritiniai smeigtukai senajame geležies amžiuje daugiausia buvo Lietuvos ir Latvijos teritorijoje gyvenusių genčių papuošalas.

Kuršių III pilkapijo moters kape Nr. 1 rasti du statinėliniai smeigtukai, priklausantys II šių smeig-

¹⁶ Pastaraisiais metais jų rasta Marvelės kapinyne, kapai Nr. 8, 77, 103 (Bertašius, 2005, Taf. II:1, XXXIII:2, CLXXXI:1).

tukų grupei (50 pav.). Kaip minėta, greičiausiai, abu smeigtukai buvo sujungti grandinėle, kurios viduryje yra grandelė su dviem brankteliais, dviem grandelėmis ir pusmėnulio pavidalo kabučiais. Taigi šie abu smeigtukai su grandinėle sudarė gražų krūtinės papuošalą. Statinėlinių smeigtukų pora, sujungta grandinėlėmis, nėra labai retas radinys Lietuvos archeologinėje medžiagoje. Du šios grupės smeigtukai, sujungti dviem grandinėlėmis su grandele viduryje, aptikti Akmenių II pilkapiu turtingame moters kape Nr. 2 (Michelbertas, 2006, 26:1 pav.). Du II grupės statinėliniai smeigtukai su ažūriniais kabučiais-skirstikliais ir dviem grandinėlėmis aptikti turtingame Gibaičių kapinyne, Šiaulių r., moters kape (Tarvydas, 1933, 14 pav., kairėje), dar du šios grupės smeigtukai, sujungti dviem grandinėlėmis, rasti Muoriškių pilkapyne, Biržų r., I pilkapiu moters kape Nr. 1 (Sėliai, 2007, p. 11–12, 2 pav.). Lietuvoje žinoma ir I grupės statinėlinių smeigtukų porų, sujungtų ažūriniais kabučiais-skirstikliais, brankteliais, keliomis grandinėlių eilėmis¹⁷. I grupės statinėliniai smeigtukai Lietuvos teritorijoje pradėti nešioti dar B2 periodo pabaigoje, labiausiai nešioti B2/C1 periode, II grupės statinėliniai smeigtukai – C1b–C2 periode (Michelbertas, 1986, p. 129).

Kaip rodo kita Kuršių III pilkapiu kapo Nr. 1 medžiaga, II grupės statinėliniai smeigtukai jau buvo nešiojami C1a periodo pabaigoje. Šios grupės statinėlinių smeigtukų daugiausia rasta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapyne teritorijoje, Vakarų Lietuvoje, pavienių – Rytų Lietuvos piliakalniuose ir kapuose. Statinėliniai smeigtukai buvo baltų genčių papuošalas, labiausiai nešiotas dab. Lietuvos ir Latvijos teritorijoje.

Kuršių III pilkapiu kapo Nr. 1 statinėlinių smeigtukų pora, sujungta grandinėle su brankteliais ir pusmėnulio pavidalo kabučiais, yra originalus krūtinės papuošalas. Tokia krūtinės papuošalo kompozicija iki šiol baltų archeologinėje medžiagoje nebuvo žinoma. Beje, pusmėnulio pavidalo kabučiai Lietuvos ir kitoje baltų genčių teritorijoje gana plačiai buvo naudojami kaklo apvarose, taip pat kaip kitų įvairių

papuošalų sudedamosios dalys. Šių kabučių paplitimą ir chronologiją yra apžvelgusi Andra Simniškytė (2002, p. 95–122).

Kuršių III pilkapiu sampile atsitiktinai rastas ir žalvarinio smeigtuko adatos fragmentas (54:2 pav.). Deja, kokiam smeigtukui jis priklausė, šiuo metu neįmanoma atsakyti.

To paties pilkapiu sampile atsitiktinai rastas ir žalvarinis cilindrelis, susuktas iš banguotos skardos (54:1 pav.). Galimas daiktas, kad cilindrelis buvo kaklo apvaroje arba sudarė kažkokio kaklo ir krūtinės papuošalo dalį. Iki šiol tokių cilindrelių buvo aptikta Akmeniuose (IV pilk., atsit. radinys; Michelbertas, 2006, 35:9 pav.), Bajoriškiuose, Kupiškio r. (6 vienetai, LNM, inv. Nr. AR 93:33–38), Noruišiuose, Kelmės r. (6 vienetai, KVDKM, inv. Nr. 647:10), Paalksniuose (IX pilk., k. Nr. 1, LNM, neinventorinta), Pabariukuose (buv. P. Jagmino rinkinys Tytuvėnuose), Pakalniškiuose, Panevėžio r. (29 vienetai; Majewski, 1900, Tabl. XIV:17–25; Sawicka, Grižas, 2007, rys. 12b), Paragaudyje (XVII pilk., k. Nr. 2; Michelbertas, 1997, p. 54, 38:1 pav.), Pašventupėje, Kelmės r. (VE, inv. Nr. 726/3), Veršvuose, Kauno m. (Puzinas, 1941, lent. VI:3).

Kaip matome, beveik visos radimvietės yra Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapyne teritorijoje. Gaila, kad dauguma cilindrelių yra iš suardytų pilkapių ar suardytų kapų pilkapiuose, todėl šie radiniai nėra labai informatyvūs. Vis dėlto galima teigti, kad Pašventupėje tokie cilindreliai buvo kaklo apvaroje kartu su žalvarinėmis įvijomis. Paalksnių IX pilkapiu kape Nr. 1 cilindrelis buvo kaklo apvaroje, kurią sudarė keturi emalio karoliai ir žalvarinė įvija. Sunku susidaryti tikrą vaizdą, kur prie griaučių cilindreliai buvo aptikti Pakalniškių pilkapiuose, nes pilkapyne buvo labai nemokšišškai tyrinėtas M. Butrymównos (plg. Sawicka, Grižas, 2007, s. 170–171, 191). Pakalniškių radiniai gali tik patikslinti cilindrelių iš banguotos skardos chronologiją. Sprendžiant pagal 3 ar 11 Pakalniškių pilkapių radinius, cilindreliai buvo nešiojami B2 periode. Šiuo laikotarpiu galima datuoti ir Paragaudžio XVII pilkapiu mergaitės kapą Nr. 2, kuriame cilindrelių apvara buvo rasta su prūsų serijos akine sege. Minėtame Paalksnių IX pilkapiu kape apvara su cilindreliu rasta kartu su žalvariniu I gr. ritiniu smeigtuku, kurie datuojami B1–B2 periodais. Taigi kai kurie cilindreliai yra labai ankstyvi.

¹⁷ Aukštkiemiai, Klaipėdos r. (buv. „Prussia“ muziejus Karaliaučiuje, žr. Kauno VDKM archyvas, fotonegatyvas Nr. 28), Marvelė, k. Nr. 188 (Bertašius, 2005, Taf. LXXII:1), Pakunis, Kelmės r. (?) (žr. Makarenko, 1910, Tabl. II).

Kuršių III pilkapio cilindrelį, kaip atsitiktinį radinį, galima skirti C1a periodo pabaigai–C1b periodui.

Visi Kuršių pilkapyne aptikti rankų papuošalai (apyrankės ir žiedai) yra pagaminti iš žalvario.

Gausiausias apyrankių rinkinys aptiktas III pilkapio moters kape Nr. 1, kur, kaip minėta, surasta net 12 apyrankių. Ant mirusiosios dešinėsios rankos buvo dvi keturkampio pjūvio apyrankės suapvalintais galais (51:5, 6 pav.). Dar viena sveika apyrankė ir kita su nulūžusiu galu apyrankė yra atsitiktiniai radiniai iš suardyto pilkapių (6:2, 5 pav.). Šio tipo apyrankės daugiausia buvo nešiojamos Lietuvos ir Latvijos teritorijoje gyvenusių baltų genčių, iš kur pateko į Baltijos finougrų žemes. Keturkampio pjūvio apyrankių chronologija didesnių abejonių nekalia. Lietuvos teritorijoje šio tipo apyrankės imtos nešioti dar B2 periodo pabaigoje, labiausiai nešiotos B2/C1 periode, kai kurios dar C1a periodo pabaigoje, gal ir truputį vėliau (Michelbertas, 1986, p. 138–139).

Grįžtant prie Kuršių III pilkapio kapo Nr. 1 keturkampio pjūvio apyrankių suapvalintais galais reikia pažymėti, kad jos šiek tiek skiriasi nuo kitų šio tipo apyrankių. Abiejų Kuršių apyrankių galai yra puošti sietelinio raštu.

Dar dvi Kuršių III pilkapio kapo Nr. 1 dešinėsios rankos apyrankės yra trikampio pjūvio, skirtinos prie II šių apyrankių grupės (51:1, 2 pav.). Dar dvi šios grupės apyrankės buvo aptiktos ir ant kairiosios mirusiosios rankos (52:1, 2 pav.). Visų keturių apyrankių matmenys beveik sutampa. II grupės trikampio pjūvio apyrankių daugiausia rasta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapyuose, Centrinės ir Vakarų Lietuvos, Nemuno žemupio kapinyuose, pavienių – Žemaitijos piliakalniuose ir lobiuose (žr. Michelbertas, 1986, p. 146, ten nurodytos ir radimvietės¹⁸). II grupės trikampio pjūvio apyrankių rasta Latvijos baltų teritorijoje (Moora, 1929, Taf. XXII:3, 5, 6, XXIII:1; 1938, S. 395–400; ir kt.). Taigi trikampio pjūvio apyrankėmis daugiausia puošėsi Lietuvos ir Latvijos teritorijoje gyvenusios baltų gentys. Kaip matyti iš Lietuvos medžiagos, II grupės trikampio pjūvio apyrankės daugiausia buvo paplitusios C1b–C3 perioduose, kai kurios dalys skiriamos D periodui.

¹⁸ Be ten nurodytų radimviečių, II grupės trikampio pjūvio apyrankių rasta Marvelėje (k. Nr. 36, 85; Bertašius, 2005, Taf. XVIII:1, 2, XXXVIII: 2–5).

Kuršių III pilkapio kapo Nr. 1 kompleksas leidžia šiek tiek pakoreguoti II grupės trikampio pjūvio apyrankių datavimą. Pagal kitą šio kapo medžiagą minėtas apyrankes reikėtų skirti C1a periodo pabaigai.

Dar keturias trikampio pjūvio apyrankes, aptiktas Kuršiuose, reikia skirti prie šių apyrankių I grupės. Dvi jų yra aptiktos I pilkapio kape Nr. 1 (15:3, 4 pav.), viena – I pilkapyje atsitiktinai (19:2 pav.), viena aptikta suardyto pilkapių teritorijoje (7:2 pav.). Šios grupės apyrankių paplitimo teritorija beveik sutampa su II grupės apyrankių paplitimo teritorija. Šios grupės apyrankių daugiau aptikta Centrinėje Lietuvoje¹⁹, pavienių – Užnemunėje.

I grupės trikampio pjūvio apyrankės yra žinomos jau iš C1a periodo pabaigos paminklų, labiausiai nešiotos C1b–C3 periode, kai kurios – D periodo pirmojoje pusėje. Kuršių pilkapyne I grupės trikampio pjūvio apyrankes reikėtų skirti C1a periodo pabaigai, C1b–C2 periodams.

Kuršių III pilkapio kape Nr. 1 ant mirusiosios dešinėsios rankos buvo dvi pusiau apskrito pjūvio apyrankės (51:3, 4 pav.), kurias galima skirti prie III grupės. Kol kas šių apyrankių buvo rasta tik Centrinės Lietuvos kapinyuose ir Šiaurės Lietuvos pilkapyuose (Michelbertas, 1986, p. 143). III grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės datuojamos C1a periodo pabaiga, C2–C3 periodais, galbūt šiek tiek nešiotos ir D periodo pirmojoje pusėje. Kuršių III pilkapio kapo Nr. 1 radiniai šios chronologijos nekeičia. Šio kapo apyrankės yra vienos ankstyviausių iš III grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių. Kuršių apyrankės nuo kitų šios grupės apyrankių skiriasi tuo, kad jų lankeliuose nėra skersinių griovelų ir sietelinio ornamentu.

Kuršių III pilkapio kape Nr. 1 ant moters kairiosios rankos buvo keturios pusiau apskrito pjūvio apyrankės (52:3–6 pav.). Jos skirtinos prie IV šių apyrankių grupės. Dar viena šios grupės apyrankė buvo rasta II pilkapio vyro kape Nr. 4 (35:2 pav.). IV grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių daugiausia rasta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapyuose.

¹⁹ Pastaruoju metu jų gausiai rasta Marvelėje (kapai Nr. 93, 111, 112, 158, 169, 174, 175, 178, 188, 269; Bertašius, 2005, Taf. XL:2, 3, XLI:2, 3, XLIII:2, 3, LXIII:2–5, LXV:2–5, LXVII:2–5, LXVIII:2–5, LXXII:2–7, LXXIV, CIII:3–8).

se ir kapinyuose²⁰, Vakarų²¹ ir Centrinės Lietuvos kapinyuose, pavienių – Užnemunėje (Michelbertas, 1986, p. 143–144). Šios grupės apyrankių rasta ir Latvijoje, pilkapyių teritorijoje (Moora, 1929, Taf. XXV:5). Lietuvoje IV grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių daugiausia aptikta su C1b–C2 periodų medžiaga.

Kuršių pilkapyne rastas šios grupės apyrankes reikėtų datuoti C1a periodo pabaiga (III pilk., k. Nr. 1), C1b–C2 periodais (II pilk., k. Nr. 4).

Kuršių pilkapyne II pilkapio kape Nr. 1 buvo aptiktos dvi pusiau apskrito pjūvio apyrankės (28:3, 4 pav.), kurias reikėtų skirti prie VII šių apyrankių grupės. VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių paplitimo teritorija ir chronologinės ribos gana plačios. Šios grupės apyrankių rasta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapiuose ir kapinyuose, Vakarų Lietuvos, Nemuno žemupio ir Centrinės Lietuvos kapinyuose, Latvijos paminkluose (Michelbertas, 1986, p. 144). VII grupės ankstyviausios apyrankės datuojamos B2 periodo antrąja puse, vėlyviausios – D periodu ar net truputį vėlesniu laiku.

Kuršių pilkapyne aptiktas VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankes reikėtų datuoti C1b–C2 periodais.

Gerai išlikęs žiedas yra aptiktas Kuršių III pilkapio kape Nr. 1 (48:3 pav.). Kaip minėta, tai uždaras juostinis žiedas, padarytas iš trikampio pjūvio juostelės. Šis žiedas, lyginant su kitais šio tipo žiedais, yra ornamentuotas aplink einančiais grioveliais, brūkšniuotais rombais. Tikslių šio žiedo analogų Lietuvos archeologinėje medžiagoje nėra.

Pastaruoju metu senojo geležies amžiaus metalinių žiedų tipologiją ir chronologiją Lietuvoje yra apžvelgęs Mantas Stankevičius (2007, p. 70–96). Anot jo, uždarų žiedų, pagamintų iš trikampio pjūvio juostelės, rasta vos trijuose kapuose Vakarų, Centrinės Lietuvos ir Nemuno žemupio kapinyuose. Jie datuojami B2/C1 periodu (Stankevičius, 2007, p. 80).

Kuršiuose aptiktas žiedas yra šiek tiek vėlyvesnis. Kaip ir kitą III pilkapio kapo Nr. 1 medžiagą, jį reikia datuoti C1a periodo pabaiga.

Minėta, kad įvijinį žiedą rado T. Daugirdas tyrinėdame A pilkapyje, tačiau tas žiedas sutrupėjo. Iš išlikusių fragmentų neįmanoma nustatyti įvijų skaičiaus. A pilkapio žiedas pagal kitus radinius buvo datuotas B2 periodo pabaiga–B2/C1 periodu.

Tokie yra senojo geležies amžiaus papuošalai, aptikti Kuršių pilkapyne. Iš pateiktos apžvalgos matyti, kad senojo geležies amžiaus Kuršių bendruomenės žmonės nešiojo papuošalus, patekusius iš Romos imperijos provincijų (sidabrinė labai profiliuota segė), papuošalus, būdingus didesniajam europinio *Barbaricum* regionui (A72 tipo labai profiliuota segė), gana plačiam baltų genčių regionui (II gr. antkaklė kūginiais galais, Akmenių tipo kabučiai), papuošalus, būdingiausius dab. Lietuvos ir Latvijos teritorijoje gyvenusioms baltų gentims (ritiniai ir statinėliniai smeigtukai, keturkampio pjūvio apyrankės suapvalintais galais, I ir II grupių trikampio pjūvio apyrankės, IV grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės), papuošalus, būdingus tik Lietuvos teritorijoje gyvenusioms baltų gentims (III grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, cilindriškai su banguotomis linijomis). Minėta, kad kai kurie krūtinės papuošalai savo sudedamosiomis dalimis yra unikalūs ir Lietuvos, ir platesnio baltų regiono archeologinėje medžiagoje.

Taip pat minėta, kad III pilkapio kapo Nr. 1 įkaps leidžia patikslinti kai kurių papuošalų (II grupės trikampio pjūvio apyrankės) chronologiją. Šio kapo daiktų komplektas parodo įvairių papuošalų sinchroniškumą. Galima teigti, kad būdingiausi C1a periodo pabaigos, t. y. III a. pirmųjų dešimtmečių, papuošalai buvo III grupės antkaklės kūginiais galais, Akmenių tipo kabučiai, III grupės ritiniai smeigtukai, II grupės statinėliniai smeigtukai, III grupės II pogrupio laiptelinės segės, keturkampio pjūvio apyrankės suapvalintais galais, II grupės trikampio pjūvio, III ir IV grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, juostiniai uždari trikampio pjūvio žiedai. Be abejo, tai nebuvo visi šiame Žemaitijos regione nešioti senojo geležies amžiaus papuošalai.

Kuršių pilkapyne aptikti darbo įrankiai ir ginklai yra gaminti iš geležies.

Iš darbo įrankių daugiausia yra rasta įmovinių kirvių. Jų aptikta trijuose vyrų kapuose (II pilk., kapai Nr. 2, 3, 5) ir atsitiktinai pilkapyne teritorijoje. Pastarasis kirvis Arvydo Malonaičio buvo priskirtas prie antrojo įmovinių kirvių tipo, kuriam būdingas

²⁰ Be anksčiau minėtų vietų, jų rasta Žviliuose, Šilalės r., k. Nr. 129 (Vaitkunskienė, 1999, p. 179, 58:3, 4 pav.).

²¹ Pastaruoju metu jų rasta Miestelių kapinyne, Šilutės r., k. Nr. 1 (Tamulynas, 2002, p. 130–131).

„profilavimas“ (Malonaitis, 2003, 4 il., p. 7, 14). Šio tipo kirviai turi vingiuotą vertikalaus projekcijos priekinę kraštinę, susiaurintą ties įmovo ir pleišto jungtimi korpusą. Kiti Kuršių pilkapiuose rasti kirviai yra labai smarkiai korodavę, apaugę rūdimis, todėl juos sunkiau klasifikuoti. Greičiausiai, II pilkapio kapų Nr. 3 ir 5 kirvius (32:2 ir 36:1 pav.) pagal A. Malonaičio klasifikaciją taip pat reikėtų skirti prie antrojo tipo, nes juose matyti korpuso profilavimas, susiaurėjimas ties įmovo ir pleišto jungtimi. II pilkapio kape Nr. 2 rastas kirvis (30:3 pav.) tikriausiai priklausytų prie pirmojo tipo, nes nuo įmovo viršaus iki ašmenų turi tiesias vertikalaus projekcijos šonines kraštines.

Kuršių pilkapyne kapuose rastus kirvius pagal kitą kapų medžiagą reikėtų skirti senojo geležies amžiaus antrajai pusei, galbūt C1b–C2 periodams.

Įmovinių kirvių senojo geležies amžiaus paminkluose aptikta beveik visoje Lietuvoje (plg. LAA, 1978, p. 112–117, žemėl. 63), gana daug jų rasta Latvijoje, pavienių – prūsų genčių teritorijoje (Moora, 1938, S. 498–508). Kaip matome, šie darbo įrankiai buvo būdingiausi baltams, gyvenusiems dab. Lietuvos ir Latvijos teritorijoje.

Kuršių pilkapiuose rasta ir peilių bei jų fragmentų. Kai kurie jų – tai įtveriamieji peiliai tiesia nugarėle (II pilk., vyro k. Nr. 2 ir atsiktiniai radiniai; 30:2, 37:3, 4 pav.). Tai gana dažna įkapė senojo geležies amžiaus kapuose. Kuršiuose rastus peilius reikėtų skirti minėto laikotarpio antrajai pusei.

Dar keli Kuršių pilkapyne rasti peiliai yra lenktomis nugarėlėmis (II pilkapio vyro k. Nr. 4 ir atsiktinis radinys; 35:1, 37:1 pav.). Šie radiniai skirtini C1b–C2 periodams ar tiesiog senojo geležies amžiaus antrajai pusei.

Peilių lenkta nugarėle daugiausia rasta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapiuose, aptikta Centrinės Lietuvos kapinyuose, Rytų Lietuvos pilkapiuose ir piliakalniuose, Vakarų Lietuvos kapinyuose (Michelbertas, 1986, p. 163; Volkaitė-Kulikauskienė, 1984, p. 79–91). Jų taip pat daug rasta Latvijos pilkapyne teritorijoje (Moora, 1938, S. 538). Taigi šie įrankiai labiausiai buvo naudojami Lietuvos ir Latvijos teritorijoje gyvenusių baltų genčių. H. Mooros nuomone, šis darbo įrankis ir atsirado būtent Lietuvos–Latvijos pilkapyne srityje (Moora, 1938, S. 538). R. Volkaitė-Kulikauskienė manė, jog anks-

tyviausi peiliai lenkta nugarėle yra iš Rytų Lietuvos piliakalnių. Iš šio regiono jie plito šiaurės ir vakarų kryptimi (Volkaitė-Kulikauskienė, 1984, p. 84). Peilių lenkta nugarėle yra rasta kaimynėje Baltarusijoje, brūkšniuotosios keramikos kultūros, skiriamos rytiniams baltams piliakalniuose (plg. Митрофанов, 1978, с. 34–35, рис. 19:5–8, 20:6–8; Егорейченко, 2006, с. 80, табл. 46; ir kt.). Beje, šiai kultūrai skiriami ir ankstyvieji Rytų Lietuvos piliakalniai. Taigi galėjo būti keli šių darbo įrankių tobulėjimo ir gamybos centrai.

Kol kas nėra paaiškėjusi tiksliai šių įrankių paskirtis. Niekas neabejoja, kad peilis lenkta nugarėle buvo žemdirbystės įrankis. Juo lydiminėje žemdirbystėje galėjo būti pjaunami krūmai ar medžių šakos, nuimamas derlius ar šienaujama (Moora, 1938, S. 537–538; Volkaitė-Kulikauskienė, 1884, p. 83–84; ir kt.). Spėjama, kad skirtingos formos peiliai galėjo būti tikrų pjautuvų ar dalgų prototipas. Archeologinėje literatūroje šie peiliai vadinami įvairiai: vokiškoje literatūroje – „Schtrauchmesser“ (t. y. krūmų peiliais), rusiškoje – „ножи с изогнутой спинкой“ arba „жатвенные ножи“ (t. y. peiliai lenkta nugarėle arba pjūties peiliai), lietuviškoje – „peiliais pjautuvėliais“, „kertpeiliais“.

Žemaitijos pilkapyne srityje peiliai lenkta nugarėle pasirodė jau B2 periode. Vien Paragaudžio pilkapyne, kapuose, kurie datuojami B2–B2/C1 periodais, rasta 14 tokių peilių. Kai kurie Paragaudžio peiliai turi tik lenktą įkotę ir tiesią nugarėlę, kiti – lenktą nugarėlę ir įkotę, – taigi vieni labiau primena nedidelius dalgelius, kiti – pjautuvėlius (žr. Michelbertas, 1997, p. 27). Peilių lenkta nugarėle rasta ir vyrų, ir moterų kapuose.

Kuršių pilkapyne dviejuose moterų kapuose (I pilk., k. Nr. 1, III pilk., k. Nr. 1) rasta po geležinę ylą (15:2, 48:4 pav.). Prie vienos ylos dar buvo likę medinio kotelio fragmentai. Ylos blogai išlikusios, surūdijusios. Kaip ir kitus minėtų kapų radinius, ylas galima datuoti C1a periodo pabaiga–C1b periodu.

Geležinių ylių aptikta įvairių Lietuvos regionų senojo geležies amžiaus paminkluose. Kaip rodo Paragaudžio pilkapyne medžiaga, ylos į kapus Žemaitijos pilkapiuose pradėtos dėti jau B1 periodo pabaigoje–B2 periodo pradžioje. Šis darbo įrankis dėtas ir į vyrų, ir į moterų kapus. Ylos buvo darbo įrankis, gerai žinomas visoje romėniškojo laikotarpio Europoje.

Tarp Kuršių pilkapyno radinių tenka paminėti neaiškios paskirties geležinį daiktą, aptiktą II pilkapio vyro kape Nr. 5 (36:2 pav.). Kaip minėta, daiktas yra sutrupėjęs, rastas suardytame kape. Daikto galvutė yra trapecijios formos, sulenкта iš metalo juostos su tarpu viduryje. Šis dirbinys Lietuvos archeologinėje medžiagoje analogų neturi. Kadangi apatinės daikto dalies skersinis pjūvis apskritas, tas daiktas galbūt buvo naudojamas kaip smeigtukas ar yla.

Kuršių pilkapyne aptikti ginklai – tai septyni geležiniai įmoviniai ietigaliai. Kai kurie jų rasti vyrų kapuose (I pilk., k. Nr. 2 – du ietigaliai, II pilk., kapai Nr. 2, 3, 4), kai kurie – atsitiktinai (I ir II pilkapiai). Ietigaliai yra smarkiai aprūdiję, todėl sunku tiksliau nustatyti jų plunksnos formą. Vis dėlto ietigalius galima skirti prie kelių tipų. Pasinaudodsiu Vytauto Kazakevičiaus klasifikacija. Jis įmovinius ietigalius suskirstė į septynis pagrindinius tipus (Казакявичюс, 1988).

II pilkapyje atsitiktinai rastą ietigalį (37:6 pav.) reikia skirti prie V. Kazakevičiaus I A potipio, t. y. prie ietigalių su rombine plunksna, turinčia iškilį briauną per vidurį (Казакявичюс, 1988, c. 22–24, рис. 4). Greičiausiai prie to paties potipio skirtinas ir I pilkapyje atsitiktinai rastas ietigalis (19:1 pav.). Tokių ietigalių, V. Kazakevičiaus duomenimis, aptikta Vakarų Lietuvos kapinynuose, Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapiuose, rasta kaimynėje Latvijoje, pavienių – prūsų žemėse. I A potipio ietigaliai datuojami III amžiumi, tokiai chronologijai neprieštarauja ir Kuršių pilkapyno radiniai.

Kuršių I pilkapio kape Nr. 2 aptiktą vieną ietigalį (17:3 pav.) ir II pilkapio kape Nr. 4 rastą ietigalį (35:4 pav.), kuris turi išstęstą rombinę plunksną, reikia skirti prie I V potipio. Šio potipio ietigalių rasta III–IV a. Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapinyuose, Centrinės Lietuvos paminkluose (Казакявичюс, 1988, c. 27–29, рис. 8, карта III). Reikia pažymėti, kad Paragaudžio pilkapyne I V potipio ietigalių rasta su B1 periodo pabaigos–B2/C1 periodo medžiaga, o tai siek tiek keičia šių ietigalių datavimą (Michelbertas, 1997, p. 28). Kuršių kapuose aptiktus I V potipio ietigalius galima skirti C1b–C2 periodams, t. y. III amžiui.

Kuršių I pilkapio kape Nr. 1 surastas vienas ietigalis (17:2 pav.) greičiausiai buvo su karklo lapo pavidalo plunksna, todėl jį reikėtų skirti prie V tipo. Šio tipo ietigalių aptikta jau II a. paminkluose Vakarų Lietuvoje ir Žemaitijoje. Tokie ietigaliai ypač paplito nuo VII a. (Казакявичюс, 1988, c. 48–52, карта X). Kuršių pilkapyne surastas V tipo ietigalis skirtinas C1b (?) periodui. Tai buvo bendrabaltiško tipo ietigaliai.

Kuršių II pilkapio kape Nr. 3 aptiktas ietigalis su lauro (?) lapo plunksna ir iškilia briauna per vidurį (32:1 pav.) priklauso IV tipo A potipiui, kuris labiausiai buvo paplitęs II–IV amžiais Vakarų Lietuvoje ir Žemaitijoje (Казакявичюс, 1988, c. 42–45, рис. 16, карта VIII). Ietigalį lauro lapo plunksna iš Kuršių reikėtų skirti senojo geležies amžiaus antrajai pusei (C1b–C2 periodai?). Ietigaliai lauro lapo plunksna su iškilia briauna per vidurį dar paskutiniaisiais šimtmečiais prieš Kr. buvo plačiai naudojami germanų genčių karių. Pirmaisiais amžiais po Kr. tokie ietigaliai naudoti Pševorsko kultūros gyventojų ir kai kuriose vakarinių baltų srityse. Vis dėlto V. Kazakevičius Lietuvoje rastus IV tipo A potipio ietigalius kildina iš artimų pagal formą bronzos amžiaus ietigalių (Казакявичюс, 1988, c. 44–45).

Sunku ką nors tiksliau pasakyti apie Kuršių II pilkapio kape Nr. 2 surastą ietigalį (30:1 pav.), kuris yra labai surūdijęs, plunksnos pakraščiai atrupėję. Galima tik teigti, kad plunksna yra rombinio pjūvio. II pilkapio kapas Nr. 2 datuotas senojo geležies amžiaus antrąja puse.

Baigiant kalbėti apie ginklus galima pridurti, kad prireikus kovai galėjo būti naudojami ir minėti įmoviniai kirviai.

Tokie yra senojo geležies amžiaus darbo įrankiai ir ginklai, aptikti Kuršių pilkapyne. Iš jų apžvalgos matyti, kad Kuršių bendruomenės žmonės naudojo darbo įrankius, paplitusius daugiausia Lietuvos ir Latvijos regiono baltų gentyse (įmoviniai kirviai, peiliai lenktomis nugarėlėmis), bendrabaltiškus ar platesniam Europos regionui būdingus ginklus (įvairių tipų ietigaliai).

IV. KURŠIŲ BENDRUOMENĖ SENAJAME GELEŽIES AMŽIUJE

Aptariant Kuršių pilkapyno laidoseną, kapų įkapes, buvo iš dalies nušviesti kai kurie šį pilkapyną palikusiu žmonių dvasinės ir materialinės kultūros reiškiniai. Panaudojus jau paskelbtus duomenis, pasitelkus gretimų Žemaitijos laidojimo paminklų medžiagą, norisi šiek tiek plačiau pažvelgti į Kuršių bendruomenės žmones, pamėginti atsakyti į kai kuriuos dar išskylančius klausimus. Tiesa, į Kuršių bendruomenės gyvenimą senajame geležies amžiuje tenka žvelgti tik per laidosenos prizmę, nes nėra surasta ir tyrinėta to laikotarpio gyvenvietė. Nuogaštauti dėl to neverta, nes archeologams kapai – tai senovės žmonių gyvenimo veidrodis ar atspindys. Juk laidosenoje gana ryškiai atsispindi nemaža kasdieninės žmonių veiklos, pasaulėjautos reiškiniai. Visų pirma, tai pagarba mirusiajam – jis laidojamas pasirinkus kapui gražią vietą, rūpinimasis mirusiuoju – jis saugomas nuo piktųjų dvasių, rūpinimasis mirusiojo turtu – brangiausi jo daiktai dedami į kapą. Iš kitos pusės, įkaps mums parodo, kokie daiktai buvo naudojami kasdienėje žmonių buityje, koks buvo jų meninis skonis. Įkaps dažnai leidžia spręsti apie mirusiojo padėtį bendruomenėje, jo priklausymą vienam ar kitam sluoksniui. Pagaliau, kapo įrengimas, mirusiojo laidojimo kryptis, aptiktų daiktų ornamentika gali daug pasakyti apie vieno ar kito laikotarpio tikėjimus.

Pirmasis gana sunkus klausimas – kokio dydžio buvo Kuršių pilkapynas? Klausimas keblus dėl to, kad šiame nuolat ardomame paminkle buvo ištirti tik keleri pilkapiai. Todėl vėl tenka grįžti prie T. Daugirdo tyrinėjimų ir jo pateiktų duomenų. Sudarytoje pilkapyno schemoje jis pažymėjo 14 pilkapių (3 pav.). Į šiaurę nuo pažymėtų pilkapių buvo dar dešimties pilkapių pėdsakai. Taigi XIX a. pabaigoje Kuršių pilkapyne buvo dar 24 pilkapių likučiai, neskaitant pilkapių javais užsėtame lauke, kurių T. Daugirdas negalėjo užfiksuoti. Kiek pilkapių likučių buvo tarp javų, šiuo metu neįmanoma atsakyti. Galima tik spėlioti, kad Kuršiuose buvo nemažas pilkapynas, kuriam galėjo būti iki 35–40 sampilų.

Laidojimo paminklo dydis paprastai priklauso nuo jį palikusios bendruomenės žmonių skaičiaus, nuo to, kiek ilgai paminklas buvo naudojamas. Jau minėta, kad pilkapis laikomas vienos šeimos kapu, kuriame buvo laidojama gana ilgą laiką. Deja, tikrojo Kuršių bendruomenės narių skaičiaus senajame geležies amžiuje jau neįmanoma sužinoti. Tik galima nurodyti, kad pilkapiuose buvo laidojama po kelis mirusiuosius, pateikti kapų skaičių atskiruose pilkapiuose.

Ištirtuose pilkapiuose aptikti aštuoni kapai (I pilkapyje – du kapai, II pilkapyje – penki kapai, III pilkapyje – vienas kapas). Sprendžiant pagal įkapes, penki kapai yra vyrų, du kapai – moterų, vienas kapas – vaiko – mergaitės. Kuršių pilkapiuose būta ir daugiau kapų, tai byloja atsitiktiniai daiktai, t. y. suardytų kapų įkapsės. Minėta, kad A pilkapyje rasti daiktai galėjo būti iš vieno kapo. I pilkapyje dar buvo vienas suardytas vyro kapas, nes atsitiktinai rastas ietigalis, II pilkapyje buvo dar du suardyti kapai, iš jų vienas vyro kapas, kuriame rastas ietigalis. Dar vienas kapas buvo ir III pilkapyje, kuriame rasta papuošalų. Taigi galima teigti, kad tyrinėtuose pilkapiuose buvo mažiausiai 13 kapų.

Antrasis klausimas – kada Kuršių pilkapiuose buvo pradėta laidoti mirusiuosius? Į šį klausimą lengviau atsakyti, nes tarp aptiktų daiktų yra gerai datuojamų. Galima teigti, kad ankstyviausi pilkapiai Kuršiuose buvo supilti dar B2 periode, t. y. tarp 70 ir 150 m. po Kr. Tą rodo atsitiktinai rasta sidabrinė labai profiliuota segė. Šiek tiek vėlyvesni kapai priklauso B2 periodo pabaigai–B2/C1 periodui, t. y. laikotarpiui tarp 120–200 m. (A pilkapis, atsitikti-

nai rasti daiktai – antkaklė buoželiniais galais, A 72 tipo segė, II grupės ritinis smeigtukas, keturkampio pjūvio apyrankės suapvalintais galais ir kt.). Išsiskiria III pilkapio kapas Nr. 1, turintis gražių daiktų komplektą, datuojamą C1a periodo pabaiga, t. y. III a. pirmaisiais dešimtmečiais. Vėlyviausi kapai (II pilkapis) datuojami C1a periodo pabaiga–C2 periodu, t. y. III a.

Taigi kartu atsakyta ir į klausimą, kaip ilgai mirusieji laidoti Kuršių pilkapyne. Pilkapynas naudotas nuo I a. pabaigos iki III a. pabaigos, t. y. daugiau negu du šimtmečius.

Mažai ką galima pasakyti apie Kuršių gyventojus fizinės antropologijos požiūriu, nes kapuose kaulinė medžiaga buvo labai blogai išlikusi. Pagal menkas osteologines liekanas dr. A. Barkui pasisekė nustatyti tik keliuose kapuose palaidotų mirusiųjų amžių. II pilkapio kape Nr. 1 buvo palaidota 10–15 m. mergaitė, II pilkapio kape Nr. 4 – vyras tarp 20 ir 30 m., III pilkapio kape Nr. 1 – 20–25 m. moteris.

Apžvelgiant laidoseną, trumpai buvo aptartas kapų turtingumas pagal įkapių kiekį. Minėta, kad daugumoje kapų rasta po 2–4 daiktus, t. y. kapai įkapių gausumu nepasizymi. Norint tiksliau aptarti įkapių derinius, reikia minėti tik neapardytus kapus. Jų rasta II pilkapyje (vyrų kapai Nr. 2, 3, 4, mergaitės kapas Nr. 1) ir III pilkapyje (moters kapas Nr. 1). Daugumoje vyrų kapų rasta tik geležinių darbo įrankių ir ginklų. II pilkapio kape Nr. 3 aptikti įmovinis kirvis ir ietigalis, kape Nr. 2 – įmovinis kirvis, ietigalis ir peilis. Tik viename vyro kape šalia darbo įrankių ir ginklų buvo rasta ir papuošalų (II pilkapis, kapas Nr. 4). Čia įkapių komplektas buvo toks: įmovinis ietigalis, peilis lenkta nugarėle, geležinis lazdelinis smeigtukas ir žalvarinė apyrankė. Šiuo atveju kape rastas ir žemdirbystės įrankis – peilis lenkta nugarėle.

Paprastai kapai, kuriuose rasta tik po 1–2 daiktus, laikomi neturtingais, kuriuose aptikta po 3–5 įkapes, – vidutinio turtingumo kapais. Minėtus Kuršių II pilkapio vyrų kapus reikia skirti ir prie neturtingų, ir prie vidutinio turtingumo kapų. Vis dėlto į visus kapus mirusiesiems buvo dėta iečių. Ietis – ginklas, tradiciškai laikomas laisvų žmonių simboliu, todėl galima manyti, kad minėtuose kapuose buvo palaidoti laisvi bendruomenės nariai – žemdirbiai.

Paauglės mergaitės kape (II pilk., k. Nr. 1) buvo aptikta tik papuošalų: dvi žalvarinės apyrankės, įvija ir geležinis lazdelinis smeigtukas. Šis kapas skirtinas prie vidutinio turtingumo kapų. Atkreipia dėmesį, kad apyrankės yra mažų matmenų, pritaikytos vaiko rankoms. Matyt, jos buvo pagamintos pagal specialų užsakymą.

Ir, kaip minėta, įkapių gausumu išsiskiria III pilkapio moters kapas Nr. 1. Nekartodamas to, kas apie šį kapą jau buvo paskyta skyreliuose apie laidoseną ir dirbinius, priminsiu, kad jame surastas 21 daiktas, tarp jų 20 žalvarinių papuošalų. Labai gausiai buvo papuoštas moters kaklas (dvi antkaklės, kabučių-karolių apvara), krūtinė (trys smeigtukai su grandinėlėmis, kabučiais, skirstikliais ir segė), rankos (12 apyrankių ir žiedas). Be abejo, su tokiu papuošalų kiekiu dirbti kasdieninius darbus vargu ar buvo įmanoma jau vien dėl papuošalų svorio. Bendras žalvarinių papuošalų svoris yra beveik 1200 g (tiksliai – 1189,83 g)²². Matyt, šie papuošalai buvo skirti gražiausiems moters drabužiams, su kuriais ji buvo palaidota. Nereikia užmiršti ir to, kad krūtinės papuošalai – smeigtukai savo komponavimo elementais – yra originalūs, gaminti aiškiai pagal užsakymą.

Tad kas buvo ši jauna 20–25 m. moteris, kokią vietą ji užėmė III a. pradžios Kuršių bendruomenėje? Be abejo, ji priklausė patiems turtingiausiems bendruomenės nariams, gentinei diduomenei. Sunku šiuo metu tiksliai pasakyti, kas sudarė gentinę diduomenę, turtingiausių žmonių sluoksnį. Uždangą šiek tiek praskleidžia romėnų istoriko P. K. Tacito veikalas „Germanija“, kuriame aptarta germanų genčių socialinė struktūra I a. (Tacitas, 1972, p. 5–31). Žinoma, Tacito duomenis apie germanus taikyti baltams galima tik su tam tikromis išlygomis, nors romėniškojo laikotarpio baltų ir ypač toliau nuo Romos imperijos sienų gyvenusių germanų genčių ūkinis lygis buvo panašus. Nereikia pamiršti Tacito liudijimo, kad aiščiai „javus ir kitus reikalingus augalus augina uoliau negu tingūs germanai“.

Tacitas nurodo buvus tokias germanų grupes: vergai, belaisviai, atleistiniai, laisvi giminės žmonės,

kilmingieji, vyresnieji, vadai, kunigaikščiai (viršininkai), karaliai (valdovai).

Reikia manyti, kad Kuršių bendruomenė senajame geležies amžiuje nebuvo didelė. Tikriausiai tai buvo giminė ar giminės atšaka, kurią valdė giminės (bendruomenės) vyresnysis ar viršininkas. Didžiausią bendruomenės dalį sudarė laisvi giminės žmonės – žemdirbiai. Apie juos jau minėta. Galima pridurti, kad vyrai buvo ginkluoti ir kilus pavojui atlikdavo karių – gynėjų funkciją. Prie giminės kilmingųjų galbūt reikėtų skirti žmones, kurie galėjo užsiimti prekyba, karo vadą, tikriausiai renkama iš labiausiai patyrusių karių. Prie turtingųjų sluoksniu tikriausiai priklausė ir meistrai juvelyrų, kurie jau gamino papuošalus, kitus daiktus pagal užsakymą.

Moteris III pilkapio kape Nr. 1 buvo palaidota sampilo pakraštyje, t. y. šis kapas nebuvo svarbiausias. Deja, kaip minėta, likusi sampilo dalis buvo suardyta, perkasta. Šis pilkapis iš kitų išsiskiria tuo, kad jo akmenų vainikas buvo sukrautas daugiausia iš labai didelių akmenų. Galima spėti, kad sampilo centre buvo svarbiausias kapas, kuriame buvo palaidotas giminės vyresnysis ar viršininkas. Moters kapas pagal pilkapių supylimo tradiciją turėjo būti vėlyvesnis. Todėl galima pamėginti dar kartą spėti – ši moteris buvo giminės (bendruomenės) vyresniojo žmona (?).

Šis moters kapas patvirtina faktą, kad III a. pradžioje rytiniame Žemaitijos regione buvo susiformavusi gentinė diduomenė, kad bendruomenėse (giminėse) buvo gana ryški turtinė diferenciacija. Tai matyti iš kitų šio regiono laidojimo paminklų tyrimų. Pavyzdžiui, Akmenių pilkapyne, II pilkapio kape Nr. 2 buvo palaidota moteris, kuriai į kapą buvo įdėta 14 daiktų (Michelbertas, 2006, p. 76–77, pav. 24–26, 55). Įdomu tai, kad kapas taip pat datuotas C1a periodo pabaiga, t. y. vienalaikis su Kuršių III pilkapio kapu Nr. 1. Akmenių II pilkapio kape Nr. 2 aptikta III grupės antkaklė kūginiais galais, žalvarinių karolių ir Akmenių tipo kabučių apvara, du statinėliniai ir vienas ratelinis smeigtukai, puošti grandinėlėmis ir kabučiais, septynios skirtingos apyrankės, taigi – dauguma papuošalų sutampa su Kuršių III pilkapio kapo Nr. 1 daiktais. Palyginus šiuos du kapus, peršasi išvada – turtingos bendruomenės (giminės) moterys stengėsi išsiskirti iš kitų ypač gražiais krūtinės papuošalais, apyrankių gausumu ant abiejų rankų.

²² Kuršių III pilkapio kapo Nr. 1 radinius pasvėrė P. Gudydyne restauravimo centro darbuotoja, archeologinių radinių konservavimo ekspertė, restauratorė Laima Vedrickienė. Ji taip pat suteikė papildomos informacijos apie visą kapo medžiagą. Nuoširdus jai ačiū!

Reikia pažymėti, kad turčinės diferenciacijos procesas minėtame Žemaitijos regione pastebimas jau B2 periode. Šių eilučių autoriaus tyrinėto Paalksnių IV pilkapio moters kape Nr. 2 buvo rasta keliolika daiktų, tarp jų aptikti du žalvariniai įvijiniai antsmilkiniai, kaklo apvara iš įvijų ir karolių, prūsų serijos akinė segė, I grupės ritinis smeigtukas, dvi II grupės apskrito pjūvio apyrankės, trys ar penki įvijiniai žiedai (sutrupėję).

Turčinės diferenciacijos procesas, gentinės diduomenės išsiskyrimas B2–B2/C1 periodais vyko ir Vakarų Lietuvoje, kapinynų su akmenų vainikais srityje. Pastaruoju metu šio regiono turtingų moterų ir vyrų kapus yra apžvelgusios Audronė Bliujienė ir Ramunė Bračiulienė (Bliujienė, Bračiulienė, 2007, p. 39–68). Vakarų Lietuvos turtingos moterys labai mėgo puošti kaklo vėriniais, suvertais iš įvairių žalvarinių kabučiu, įvairiaspalvių emalio ir stiklo karolių, į kuriuos retkarčiais būdavo įkomponuojami keli gintariniai karoliai ar kabučiai. Ypač gražūs kaklo vėriniai buvo rasti Bandužių kapinyno, Klaipėdos m., kape Nr. 91 (Bliujienė, Bračiulienė, 2007, p. 62–63, pav. 2–6), datuojamame B2/C1 periodu.

B2 periodo antroje pusėje–C1a periode (t. y. II a.–III a. pradžioje) Lietuvoje labai padidėjo gyventojų skaičius, kūrėsi naujos gyvenvietės. Vien Žemaitijos regione B2–B2/C1 periodams galima skirti per 50 paminklų. Ypač tankiai buvo apgyvendintas Dubysos aukštupys, o šiai sričiai reikia skirti ir Kuršius. Minėtu laikotarpiu Lietuvos gyventojai – baltai – palaikė intensyvius prekybinius ryšius su Romos imperijos provincijomis. Iš ten buvo gabenami tiek gatavi daiktai (segės, stiklo ir emalio karoliai), monetos, tiek labai dideliais kiekiais spalvotųjų metalų žaliava. Iš importinės žaliavos vietos meistrai gamindavo daugybę įvairiausių papuošalų. Tai labai gerai atsispindi ir Kuršių pilkapyno medžiagoje.

Grįžtant prie Kuršių III pilkapio kape Nr. 1 reikia pažymėti, kad tai yra pats turtingiausias moters kapas, aptiktas didžiulėje Lietuvos–Latvijos pilkapynų teritorijoje, apskritai vienas pačių turtingiausių senojo geležies amžiaus kapų vakarinių baltų žemėse.

Nekyla abejonių, kad dauguma Kuršių pilkapuose surastų daiktų yra vietinių amatininkų produkcija. Geležinius darbo įrankius, ginklus ir kai kuriuos papuošalus (lazdeliniai smeigtukai) gamino kalviai, kurių tikriausiai buvo ir Kuršių bendruome-

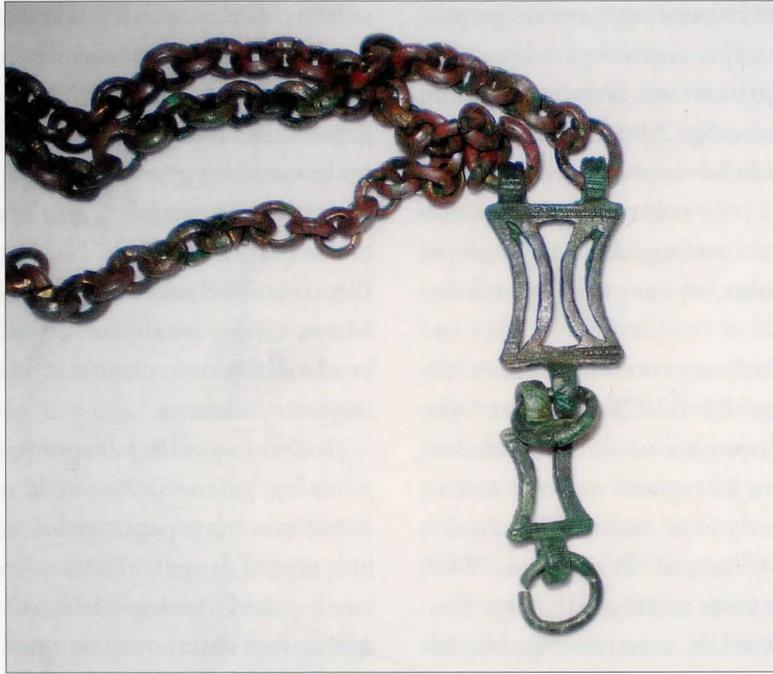
nėje. Šiek tiek sunkiau atsakyti į klausimą, ar pačioje bendruomenėje buvo meistras juvelyras, ar tai buvo keliaujantis amatininkas. Viena aišku, kad kai kurie pagaminti papuošalai yra unikalūs ar retai aptinkami kitose baltų gyventose srityse. Įdomu tai, kad kai kurios Kuršiuose aptiktų smeigtukų detalės – plokšti brankteliai (III pilk., k. Nr. 1) turi analogų Vakarų Lietuvoje, Nemuno žemupyje ir Latvijos teritorijoje. Matyt, tai yra įvairių baltų genčių meistrų juvelyrų bendradarbiavimo rezultatas, keitimosi kūrybinėmis idėjomis padarinys.

Kalbant apie III pilkapio moters kape Nr. 1 papuošalus, galima pažymėti ir tokį dalyką. Visi šie papuošalai buvo pagaminti iš žalvario, nenaudojant kitų metalų dangų²³. Todėl nešiojant jie visi spindėjo viena – aukso spalva. Meistras sugebėjo kai kuriuos analogiškus daiktus pagaminti vienodo svorio. Netgi nuvalius šiek tiek korozijos pažeistas vietas, kai kurių apyrankių svoris beveik visiškai sutampa. Dviejų dešinėsios rankos III grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių svoris yra 48,74 g ir 48,55 g, dviejų keturkampio pjūvio suapvalintais galais apyrankių svoris yra 38,79 g ir 37,62 g. Visiems minėtame kape rastiems papuošalams pagaminti, kaip minėta, buvo sunaudota apie 1200 g žalvario.

Spalvotųjų metalų žaliava, gatavi Romos imperijos meistrų gaminiai (sidabrinė segė) Kuršių bendruomenę galėjo pasiekti per Vakarų Lietuvą, kuri, kadangi prekiaavo gintaru, daugiausia palaikė ryšius su romėnų pirkliais ar jų tarpininkais. Iš Vakarų Lietuvos vedė prekybos keliai link toliau nuo jūros gyvenančių genčių. Tie keliai dažniausiai buvo didžiosios upės – Nemunas ir jo intakai Dubysa, Nevėžis. Kuršių bendruomenė galėjo naudotis Dubysos–Nemuno keliu. Matyt, didesnių sunkumų susisiekti su pajūrio gyventojais nebuvo. Ryšius su Vakarų Lietuva liudija tokie Kuršiuose rasti daiktai kaip II grupės klaipeidietiškos antkaklės kūginiais galais (I pilkapyje rastas antkaklės fragmentas), bendri dirbinių puošybos komponentai ir idėjos (ažūrinė ornamentika, skirstikliai, grandinėls, kabučiai ir kt.).

Visi Kuršių pilkapyne aptikti vietinės gamybos papuošalai yra pagražinti geometriniais ornamentais, kuris senajame geležies amžiuje būdingas daugumai Lietuvos teritorijoje gyvenusių baltų genčių. Tai iš-

²³ Informaciją suteikė restauratorė L. Vedrickienė.

55 pav. III pilkapis, kapas Nr. 1. Ritinio smeigtuko ažūriniai kabučiai-skirstikliai

Abb. 55. Grab 1. Hügelgrab III. Die durchbrochenen Anhänger-Zwischenglieder einer Scheibenkopfnadel.

ilginiai ir skersiniai grioveliai, ranteliai, sietelinis ir pintinis raštas, mažyčiai apskritimai-akutės (taip puoštos apyrankės), įžambūs ir skersiniai grioveliai, ranteliai, stambesnės akutės (taip puoštos antkaklės), kryžinis ornamentas (taip puoštas kai kurių smeigtukų viršus), ažūriniai raštai (ritinio smeigtuko kabučiai-skirstikliai). Labai panašiais ar net analogiškais ornamento motyvais puošti ir Latvijos teritorijoje aptikti žalvariniai papuošalai (plg. LA, 1974, 28., 30., 32. tab.; Vaska, 2006, p. 87–97, 1. – 5. att.; Zemitis, 2004, p. 36–39, III–IV tab.; ir kt.). Kaip minėta, gana retos yra Kuršių III pilkapio k. Nr. 1 rastos III grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, puoštos įžambiais grioveliais, ranteliais, galai – sietelinio raštu (51:3, 4). Nors šio ornamento motyvų yra ir ant kitų baltų senojo geležies amžiaus daiktų, šis apyrankių tipas ir ornamento kompozicija būdingi tik Lietuvos teritorijoje gyvenusiems baltams.

Kai kuriuos ornamento motyvus ir papuošalų formas galima sieti su dangaus kūnų ar kitų dievybių garbinimu. Ratas, apskritimas yra Saulės simbolis. Su Saulės simbolika galima sieti nedidelius apskritimus-akutes, kryžinį ornamentą, su Mėnulio kultu – pusmėnulio pavidalo kabučius (III pilkapio kapo Nr. 1 statinėlinių smeigtukų kompozicijos detalė). Tame pat kape rasto ritinio smeigtuko vienas ažūrinių ka-

bučių-skirstiklių turi du pusmėnulus (55 pav.). Galbūt vandens ir vandens dievybių simbolis buvo cilindrelis, susuktas iš banguotos skardos (54:1 pav.).

Marijos Gimbutienės nuomone, kai kurie metaliniai baltų papuošalai kartu buvo ir amuletai, saugantys žmones nuo blogio (Gimbutienė, 1994, p. 117–121). Papuošalų žvangėjimas turėjo atbaidyti piktąsias dvasias. Prie tokių skambančių ir žvangančių papuošalų galima skirti III pilkapio kapo Nr. 1 krūtinės papuošalus – smeigtukus su skirstikliais, grandinėlėmis, kabučiais. Tikriausiai žvangėjo ir ant vienos rankos užmautos kelios apyrankės.

Taigi ir papuošalai leidžia pažvelgti į senojo geležies amžiaus Kuršių bendruomenės tikėjimus, dvasinį pasaulį. Dauguma šios bendruomenės dvasinės kultūros reiškinių jau aptarta skyriuje apie laidoseną. Kaip matėme, žmonės tikėjo pomirtiniu pasauliu, jiems buvo būdingas protėvių kultas, dangaus kūnų ir kitų dievybių garbinimas. Kaip ir kituose to laikotarpio pilkapynuose, mirusiesiems apsaugoti nuo įvairių piktųjų jėgų, kitų blogybių buvo statomi akmenų vainikai, atliekamos apeigos su ugnimi. Kai kurie Kuršių pilkapiai nuo kitų Žemaitijos pilkapių skiriasi tuo, kad pilkapio pagrinde kartais būdavo supilamas nestoras molio sluoksniu (A pilkapis), skirtas taip pat mirusiesiems apsaugoti.

Gaila, kad dėl blogo organinės medžiagos išlikimo negalima pateikti išsamesnių duomenų apie Kuršių gyventojų drabužius, nešioseną. Tik galima priminti tokį faktą, kad buvo nešiojami vilnoniai drabužiai, dažyti juoda spalva (III pilk., k. Nr. 1). Drabužiai būdavo susegami ir puošiami metaliniais papuošalais. Šiame kape trys smeigtukai tikriausiai buvo įsmeigti į viršutinį moters drabužį, sudarydami gražių krūtinės papuošalų kompoziciją. Kape aptikta sege tikriausiai buvo susegtas kitas moters drabužis. Drabužiams susegti naudoti ir geležiniai smeigtukai (I pilkapiro moters k. Nr. 1, II pilkapiro mergaitės k. Nr. 1, vyro k. Nr. 4). Moterų kaklo papuošalus sudaro žalvarinės antkaklės, karolių ir kabučių aparos (III pilk., k. Nr. 1, rankų papuošalus – žalvarinės apyrankės (III pilk., k. Nr. 1, I pilk., k. Nr. 1, II pilk., k. Nr. 1) ir žiedai (III pilk., k. Nr. 1). Rankas apyrankėmis puošdavo ir vyrai (II pilk., k. Nr. 4).

Greičiausiai, drabužių gamyba (verpimu, audimu) užsiimdavo bendruomenės moterys. Drabužiams gaminti naudota vilna, galimas daiktas – ir augalinis pluoštas. III pilkapiro kapo Nr. 1 kaklo apvara, restauratorės L. Vedrickienės tyrimų duomenimis, buvo suverta ant augalinio pluošto virvutės. Matyt,

ant moterų pečių gulė ir kita namų ūkio našta. Vyrų užsiėmimai buvo žemdirbystė (II pilkapiro kape Nr. 4 rastas peilis lenkta nugarėle), medžio apdirbimo ir, matyt, statybos darbai (kapuose rasta įmovinių kirvių), bendruomenės gynyba kilus pavojui (ietigaliai kapuose). Tiesa, ginkluotė nebuvo labai įvairi. Vyrai buvo ginkluoti viena (II pilk., kapai Nr. 2, 3, 4) arba dviem ietimis (I pilk., k. Nr. 2), kaip ginklai galėjo būti panaudoti įmoviniai kirviai, peiliai.

Kuršių pilkapyno tyrinėjimai suteikė daug papildomos informacijos apie senojo geležies amžiaus laidoseną, žmonių buityje naudotus daiktus, vietinių meistrų juvelyrų sugebėjimus ir meninį skonį. Minėta, kad šiame paminkle surasta unikalių papuošalų. Ypač svarbūs tyrinėjimų rezultatai, parodantys turtinės diferenciacijos procesą rytiniame Žemaitijos regione, leidžiantys pažinti gentinės diduomenės moterų kapus.

Kapų komplektai leido patikslinti kai kurių žalvarinių daiktų chronologiją, kalbėti apie III a. pradžios vienalaikius papuošalus. Todėl tyrimų medžiaga svarbi ne tik šio „pražemaitiško“ senojo geležies amžiaus regiono istorijai, bet ir platesnės baltų genčių teritorijos archeologijos ir istorijos aspektu.

SANTRUMPOS

- AL – Archaeologia Litwana. Vilnius
- ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje... metais. Vilnius
- KVDKM – Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejus
- LNМ – Lietuvos nacionalinis muziejus
- VE – Valstybinis ermitažas Peterburge, Rusija
- k. – kapas
- pilk. – pilkapis

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

Dowgird T., Dziennik badań archeologicznych. Wilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 1–F397.

Literatūra

Almgren O., 1923. Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzial-römischen und südrussischen Formen. II. Auflage. Leipzig.

Alseikaitė-Gimbutienė M., 1946. Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit. Tübingen.

Balten, 1987. Die Balten. Die nördlichen Nachbarn der Slawen. Freiburg.

Bertašius M., 2005. Marvelė. Ein Gräberfeld Mittellitauens. Vidurio Lietuvos aukštaičių II–XII a. kapinynas. I. Band. Kaunas.

Bitner-Wróblewska A., Bliujienė A., 2003. Efektowny napiersnik z emalią z cmentarzyska w Anduln, zachodnia Litwa. In: Antyk i barbarzyńcy. Warszawa, s. 121–132.

Bliujienė A., 2005. Iš baltų amatininkystės istorijos: baltiški Berlock kabučiai. In: AL. 6, p. 112–130.

Bliujienė A., Bračiulienė R., 2007. Prašmatniosios Barbaricum paribio diduomenės moterys ir jų vyrai. In: Lietuvos archeologija. 30. Vilnius, p. 39–68.

EE, 1982. Eesti esiajalugu. Tallinn.

Gimbutienė M., 1994. Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene. Vilnius.

Girininkas A., Škiudaitė A. V., 1990. Dėkingumas Taduui Daugirdui. In: Žemaičių praeitis. 1. Vilnius, p. 17–22.

- Jankauskas R., Barkus A., Urbanavičius A.**, 2007. Preliminarūs 2006 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. In: ATL 2006 metais. P. 509–539.
- Jovaiša E.**, 1991. Dauglaukio plokštiniis kapinynas. In: Nemuno delta. Tyrimai ir atradimai. Dauglaukis, p. 12–22.
- Kulikauskas P.**, 1957. Nauji radiniai Kurmaičių kapinyne. In: Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija. 2. Vilnius, p. 141–151.
1959. Iš metalų panaudojimo Lietuvoje istorijos. In: Iš lietuvių kultūros istorijos. II. Vilnius, p. 3–20.
1968. Kurmaičių kapinynas. In: Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai. Vilnius, p. 12–56.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A.**, 1961. Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius.
- Kulikauskas P., Zabiela G.**, 1999. Lietuvos archeologijos istorija. Vilnius.
- LA**, 1974. Latvijas PSR arheologija. Rīga.
- LAA**, 1977. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai. Vilnius.
- LAA**, 1978. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai. Vilnius.
- LKPS**, 1973. Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. Vilnius.
- LLM**, 1958. Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai. I kn. Sudarė R. Kulikauskienė ir R. Rimantienė. Vilnius.
- Majewski E.**, 1900. Kurhany w Pakalniskach. In: Światowit. T. 2. Warszawa, s. 92–103.
- Makarenko M.**, 1910. Zabytki archeologiczne gub. Kowieńskiej. In: Kwartalnik Litewski. N 2. Petersburg, s. 103–112.
- Malonaitis A.**, 2003. Įmoviniai kirviai Lietuvoje: klasifikacija. In: Istorija. LVIII. Vilnius, p. 3–15.
- Michelbertas M.**, 1972. Prekybiniai ryšiai su Romos imperija. In: Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a. Vilnius, p. 5–125.
1986. Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius.
1997. Paragaudžio pilkapynas. Vilnius.
2001. Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen. Vilnius.
- 2006 a. Akmenių ir Perkūniškės pilkapiai. Vilnius.
- 2006 b. Kuršių pilkapynas. In: ATL 2004 metais. Vilnius, p. 85–86.
- 2006 c. Kuršių pilkapynas. In: ATL 2005 metais. Vilnius, p. 96–98.
2007. Kuršių pilkapynas. In: ATL 2006 metais. Vilnius, p. 127–129.
- Moora H.**, 1929. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 550 n. Chr. I. Teil. Tartu. 1938. II. Teil. Analyse. Tartu.
- Nakaitė L.**, 1959. Senovės lietuvių sidabriniai papuošalai. In: Iš lietuvių kultūros istorijos. II. Vilnius, p. 54–71.
- Nowakowski W.**, 1996. Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt. Marburg–Warszawa.
- Pečeliūnaitė E.**, 1998. Audinių liekanos senojo geležies amžiaus laidojimo paminkluose Lietuvoje. In: Lituanistica. Nr. 4 (36). Vilnius, p. 63–82.
- Pečeliūnaitė-Bazienė E.**, 2004. 2/2 sustiprinto ruoželinio pynimo audiniai I–XIII a. Lietuvos pajūrio laidojimo paminkluose. In: AL. 5, p. 66–77.
2007. Natūralūs dažikliai, nustatyti I–XII a. iškastinės tekstilės fragmentuose. In: Lietuvos archeologija. 30. Vilnius, p. 81–96.
- Puzinas J.**, 1935. Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje XIX a. pab. ir XX a. pradžioje. In: Senovė. I. Kaunas, p. 157–188.
1938. Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys. In: Senovė. IV. Kaunas, p. 173–303, lentelės ir I–VII žemėlapiai.
1941. Dvigubas IV amž. kapas, surastas Veršvuose. In: Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus metraštis. I. Kaunas, p. 28–42.
- Sawicka L., Grižas G.**, 2007. Mogiła wielkoludów... Szwedów czy konfederatów. Cmentarzysko kurhanowe w Pakalniskach (Północna Litwa) w świetle badań Marii Butrymówny w roku 1897. In: Wiadomości archeologiczne. T. LIX. Warszawa, s. 165–202.
- Sėliai**, 2007. Sėliai. Baltų archeologijos paroda. Katalogas. Vilnius.
- Simniškytė A.**, 2002. Roman Period Metal Halfmoon Shaped Pendants with Knobs in Eastern Baltic Region. In: Archaeologia Baltica. 5. Vilnius, p. 95–122.
- Stankevičius M.**, 2007. Senojo geležies amžiaus (I–IV a.) metaliniai žiedai. In: AL. 8, p. 70–96.
- Šnore E.**, 1993. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā. Rīga.
- Tamulynas L.**, 2002. Miestelių kapinynas. In: ATL 2001 metais. Vilnius, p. 130–131.
- Tarasenka P.**, 1928. Lietuvos archeologijos medžiaga. Kaunas.

- Tarvydas B.**, 1933. Šiaulių Kraštotyros dr-jos archeologiniai tyrinėjimai 1932 metais. In: Šiaulių metraštis. Nr. 4, p. 1–17.
- Vaitkunskienė L.**, 1999. Žvilių kapinynas. Lietuvos archeologija. 17. Vilnius.
- Vaska B.**, 2006. Sėļu un viņu kaimiņu ornamentals agrajā un vidējā dzelzs laikmetā. In: Pētījumi sėļu senatnē. Rīga, lpp. 87–104.
- Vasks A.**, 2006. The Kalnaziverti pectoral ornament: archaeology and folklore. In: AL. 7, p. 9–14.
- Volkaitė-Kulikauskienė R.**, 1984. Derliaus nuėmimo įrankiai Lietuvoje m. e. I tūkstantmetyje ir II tūkstantmečio pradžioje (1. Peiliai-pjautuvėliai m. e. I–IV a.). In: Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija. 4 (89). Vilnius, p. 79–91.
- Zemitis G.**, 2004. Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē. Rīga.
- Егорейченко А. А.**, 2006. Культуры штрихованной керамики. Минск.
- Казакявичюс В.**, 1988. Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы. Вильнюс.
- Кропоткин В. В.**, 1970. Римские импортные изделия в Восточной Европе (II в. до н. э.–V в. н. э.). Москва.
- Кулаков В. И.**, 2004. Долькайм-Коврово. Исследования 1879 г. Минск.
- Митрофанов А. Г.**, 1978. Железный век средней Белоруссии (VII–VI вв. до н. э.–VIII в. н. э.). Минск.
- Спицын А.**, 1925. Литовские древности. In: Tauta ir žodis. III. Kaunas, p. 112–171.

DAS HÜGELGRÄBERFELD IN KURŠIAI

Zusammenfassung

Das Hügelgräberfeld in Kuršiai befindet sich im östlichen Teil der Žemaitija (Niederlitauen) (Abb. 1), im Umkreis Tytuvėnai des Rayons Kelmė, etwa 2,5–3 km nördlich vom Zentrum der Stadt Tytuvėnai, auf der westlichen Seite der Straße Tytuvėnai–Budraičiai. Das Hügelgräberfeld liegt im östlichen Teil des Dorfes Kuršiai, im Wald, östlich vom See Gilius (Abb. 2).

1887 hat dieses Hügelgräberfeld Tadas Daugirdas, einer der ersten litauischen Archäologen, untersucht. Ein Urteil darüber kann man sich an Hand des Tagesbuches der Untersuchungen maßen, das in der Manuskriptenabteilung der Bibliothek der Universität Vilnius aufbewahrt wird (Dowgird T. Dziennik badań archeologicznych. VU, F. 1–F397). T. Daugirdas stellte das Schema der Hügelgräber, die er damals vorgefunden hat, zusammen (Abb. 3), auf dem er 14 Hügelgräber markiert hatte. Noch 10 Hügelgräber lagen in nördlicher Richtung von den auf dem Schema eingetragenen Hügelgräbern. T. Daugirdas hat in Kuršiai nur ein Hügelgrab untersucht, der auf seinem Schema mit dem Buchstaben A markiert ist. Zur Zeit werden die von ihm gemachten archäologischen Funde und die in den zerstörten Hügelgräbern gefundenen Gegenstände im Vytautas-Magnus-Kriegsmuseum in Kaunas aufbewahrt (Inventur-Nr. 655:1–4, 656:1–3, 674:1–3, 695, 1391).

Das Hügelgräberfeld befand sich im 20. Jh. im ständigen Zerstörungsprozess. Die Aufschüttungen mancher Hügelgräber wurden nach der Entfernung der Steinkreise umgepflügt. Ende des 20. Jhs. waren

im Hügelgräberfeld Aufschüttungen von nur 3 Hügelgräbern geblieben. Zwei von ihnen enthielten ausgegrabene Gruben der Schatzsucher. Um das Hügelgräberfeld vor der endgültigen Zerstörung zu schützen, wurde beschlossen, die verbliebenen Hügelgräber zu untersuchen. Die Untersuchung hat der Autor dieser Zeilen unter Mithilfe seiner Familienangehörigen und der Studenten der Fachrichtung Archäologie der Universität Vilnius durchgeführt. Die Geldmittel stellte das Departement für Schutz des Kulturerbes (zur Zeit Departement für Denkmalschutz) am Kulturministerium der Republik Litauen zur Verfügung.

Im Laufe von drei Untersuchungssaisons (2004–2006) wurden alle 3 Hügelgräber untersucht. Zwei von ihnen befanden sich im Wald, eines in der Nähe eines Bauernhofes lokaler Bewohner (Abb. 4). Die Funde der Untersuchung werden im Heimatmuseum des Landes Kelmė aufbewahrt (Inventur-Nr. GEK 12841–44, 13035–38, 14781–14804).

Das Untersuchungsmaterial des Hügelgräberfeldes in Kuršiai wurde nicht für die breitere Kreise veröffentlicht, ausgenommen kleine informationelle Artikel. Das Ziel dieser Arbeit ist, das Untersuchungsmaterial des Kuršiai-Hügelgräberfeldes (darunter auch das Material der Ausgrabungen von T. Daugirdas) zu veröffentlichen. Es ist von großer Bedeutung für die Rekonstruktion verschiedener Details der Bestattungsriten, der Fertigkeiten der Handwerker und Juweliere, der Kultur- und Handelsbeziehungen, der sozialen Gemeindeformen der Baltenstämme der niederlitauischen Region in der römischen Kaiserzeit.

Die Arbeit besteht aus einigen größeren Abteilungen. In einem ersten Teil wird die Übersicht über die untersuchten Hügelgräber und Gräber geliefert, im zweiten Schritt die Bestattungsriten und in einem dritten die archäologischen Funde besprochen. Der letzte Teil der Arbeit ist den Schlussfolgerungen über Kuršiai-Gemeinde, die uns ihr Hügelgräberfeld hinterlassen hat, gewidmet.

I. HÜGELGRÄBER UND GRÄBER

Das von T. Daugirdas untersuchte Hügelgrab A hatte die Form eines verlängerten Kreises (Abb. 5). Die Größe seiner Aufschüttung betrug $10,5 \times 11$ m. Er unternahm Ausgrabungen innerhalb des Steinkreises in Schichten, wobei jede Erdschicht 10 cm dick war. Es war gemischter Sand, stellenweise enthielt er Stückchen der Holzkohle. Am Rande der Aufschüttung ver-

lief ein Steinkreis, dessen Durchmesser 7–8 m betrug. Im Hügelgrab fand man keine Grabreste, d.h. kein Skelett des Toten. Man hat nur einige Gegenstände gefunden, die wohl aus einem oder mehreren zerstörten Gräbern stammten. Darunter befanden sich eine kleine bronzene kräftig profilierte Fibel (Abb. 6:4), 3 bronzene Perlen (Abb. 6:3) und ein Spiralfingerring (erhalten geblieben ist nur ein Fragment). Chronologisch gehören sie in das Ende der Stufe B und die Stufe B2/C1.

T. Daugirdas hat während der Ausgrabungen in einem anderen Hügelgrab ein Fragment eines bronzenen Armringes gefunden, den Lokalbewohnern hat er noch einige archäologische Funde abgekauft oder von ihnen bekommen. Das sind ein bandförmiger Armring mit runden Enden (Abb. 6:2), ein Armring mit dreieckigem Schnitt (Abb. 7:2) und wohl eine silberne kräftig profilierte Fibel (Abb. 7:3). Noch einige bronzene Gegenstände gerieten ins Museum im 4. Jahrzehnt. Das waren eine kräftig profilierte Fibel (Abb. 7:1), eine Scheibenkopfnadel (Abb. 6:1), ein bandförmiger Armring mit runden Enden (Abb. 6:5), ein gebogener Halsring mit Pilzknopfen (Abb. 6:6). Dorthin geriet auch ein eisernes Tüllenbeil.

2004 hat man das Hügelgrab I (Abb. 8) untersucht. Der Durchmesser seiner Aufschüttung betrug $10 \times 10,5$ m. Im Zentrum der Aufschüttung des Hügelgrabes war eine von den Schatzsuchern ausgegrabene Grube, deren Durchmesser 4–4,2 m betrug und die bis 1,5 m tief war. Die Höhe der deformierten Aufschüttung betrug 0,75–1,25 m. Die Aufschüttung enthielt Sand aus der umliegenden Erde (Abb. 9), der Grund am Rande der Aufschüttung wurde in der 0,9–1,1-m-Tiefe erreicht. Die Grundlage des Hügelgrabes bildete ein wenig grauerer Sand mit unbedeutender Beimischung von Stückchen der Holzkohle. Am Rande der Aufschüttung entdeckte man Reste des Steinkreises (Abb. 10). Insgesamt sind noch im Steinkreis etwa 135 Steine verschiedener Größe geblieben (Abb. 11, 12). Der nordwestliche Teil des Steinkreises bestand aus zwei oder drei Etagen, denn kleinere Steine lagerten auf den größeren. An solcher Stelle war die Steinwand sogar bis 55–65 cm hoch (Abb. 13).

Im Hügelgrab fand man zwei halb zerstörte Skelettgräbern. Die Reste des Grabes I bildeten einige Gegenstände mit Fragmenten der Knochen menschlicher Arme (Abb. 14), die die Schatzsucher weggeworfen haben. Es wurden 2 Armringe mit dreieckigem Schnitt (Abb. 15:3, 4), eine eiserne Nadel (Abb. 15:1) und Fragmente eines eisernen Pfriems (Abb. 15:2)

gefunden. Es sind wohl Reste eines zerstörten Frauengrabes.

Das zerstörte Männergrab 2 öffnete sich am westlichen Rande der Aufschüttung in der Tiefe von 80 cm. Verblieben war nur das Fußende des Grabes mit gelockerten Knochen. Oben lagen verkümmerte Schienbeine (Abb. 16), ein Fragment irgendeines ledernen Erzeugnisses (Abb. 17:1), unten waren eiserne Lanzenspitzen mit Tülle gelegt (Abb. 17:2, 3, Abb. 18).

Im westlichen Teil des Hügelgrabes 1 hat man eine bronzene Spirale (Abb. 19:5), eine eiserne Lanzenspitze mit Tülle (Abb. 19:1) und ein Fragment des eisernen Nadelkopfes (Abb. 19:3) gefunden. Im östlichen Teil der Aufschüttung hat man einen bronzenen Kegel des Halsringes (Abb. 19:4), einen bronzenen Armring mit dreieckigem Schnitt (Abb. 19:2) und ein Fragment des Feuersteinabschlages (Abb. 19:6) gefunden, der aus der Siedlung ins Hügelgrab noch in der Steinzeit geraten haben konnte.

2005 hat man das Hügelgrab II untersucht, das etwa 18 m nordwestlich vom Hügelgrab I entfernt dalag. Das Hügelgrab II besaß eine beinahe runde Aufschüttung (Abb. 20), die 11 × 13,5 m groß war. Im Zentrum der Aufschüttung gab es eine von den Schatzsuchern ausgegrabene Grube, das 1,8 × 2,6 m groß und 0,8–0,9 m tief war (Abb. 21). Die Höhe der ein wenig deformierten Aufschüttung betrug 1,05–1,6 m. Auch die Aufschüttung dieses Hügelgrabes entstand aus der umliegenden Erde, aus Sand. Im Zentrum der Aufschüttung erreichte man den Grund in der 1–1,1-m-Tiefe.

Das Hügelgrab war mit einem gut erhalten gebliebenen Steinkreis versehen (Abb. 22–26). Er enthielt immer noch mehr als 120 Steine verschiedener Größe. Die Breite des runden Steinkreises betrug in Ost-Nord-Richtung auf der inneren Seite 6,6 m, auf der äußeren Seite 8,6 m. Später wurde der südliche Teil des runden Steinkreises auseinandergenommen, und es entstand ein halbrunder Anbau. Es scheint, dass es einen Anbau auch im nördlichen Teil gegeben hat, aber seine Steine sind nicht erhalten geblieben. Mancherorts war der Steinkreis mehrstöckig. Im Hügelgrab wurden Reste von 5 Skelettgräbern gefunden. Die Lage der Gräber in der Aufschüttung sieht man in Abb. 22.

Die Reste eines Mädchengrabes 1 wurden in der Tiefe von 0,75 m gefunden. Das Skelet war verkommen, ausgenommen einige Fragmente der Zähnen- und Armknochen. Die Tote wurde mit dem Kopf 355° nach Nordwesten beigesetzt. Die Beigaben bildeten 2 bron-

zene plankonvexe Armringe (Abb. 28:3, 4), eine Hirtenstabnadel aus Eisen (Abb. 28:1) und eine bronzene Spirale (Abb. 28:2). Im Grab wurde etwa ein 10–15-jähriges Mädchen beigesetzt (nach Untersuchungen des Anthropologen Dr. A. Barkus). Die Chronologie des Grabes: Ende der Stufe C1a – Stufe C2.

Das Männergrab 2 wurde in der 0,7-m-Tiefe entdeckt (Abb. 29). Das Skelett war verkommen. Der Tote lag rücklings, ausgestreckt, mit dem Kopf 300° in Nord-West-Richtung. Die Beigaben waren folgend: eine eiserne Lanzenspitze mit Tülle (Abb. 30:1), ein Messer (Abb. 30:2) und ein Tüllenbeil (Abb. 30:3).

Im Männergrab 3, dessen Reste in der 1,3-m-Tiefe lagen (Abb. 31), waren nur die Beigaben erhalten geblieben. Die Beisetzungsrichtung: 290° nach Nordwesten. Am Kopfende entdeckte man eine eiserne Lanzenspitze mit Tülle (Abb. 32:1) und ein Tüllenbeil (Abb. 32:2).

Das Männergrab 4 öffnete sich in der Tiefe von 0,6 m (Abb. 33, 34). Erhalten geblieben war ein beinahe zerstörter Schädel, Fragmente der Armknochen. Beisetzungsrichtung betrug 260° nach Südwesten. Die Beigaben: eine eiserne Lanzenspitze mit Tülle (Abb. 35:4), ein Messer mit ausgeschweiftem Rücken (Abb. 35:1), eine Hirtenstabnadel (Abb. 35:3) und ein bronzenener plankonvexer Armring (Abb. 35:2). Im Grab wurde ein Mann im Alter von 20–30 Jahren beigesetzt. Chronologie des Grabes: Stufen C1b–C2.

Im zerstörten Männergrab 5 wurden folgende Beigaben gefunden: ein eisernes Tüllenbeil (Abb. 36:1) und ein zersplitterter eiserner Gegenstand unklarer Bestimmung (Abb. 36:2).

An verschiedenen Stellen der Aufschüttung des Hügelgrabes II wurden Einzelfunde gefunden, die aus zerstörten Gräbern stammten. Das war ein bronzenener Halsring mit einem gebrochenen Ende (Abb. 37:2), verschiedene eiserne Messer und Fragmente der Schmucknadeln (Abb. 37:1, 3, 4, 7–9), eine Lanzenspitze mit Tülle (Abb. 37: 6), ein Stück Blei unregelmäßiger Form. Der letztere Gegenstand ist wohl in die Aufschüttung im 20. Jh. geraten und hat nichts mit dem Hügelgrab zu tun.

2006 untersuchte man das Hügelgrab III, das sich etwa 155 m nordwestlich vom Hügelgrab II in der Nähe eines Bauernhofes eines lokalen Bewohners befand. Die Aufschüttung des Hügelgrabes III zeichnete sich durch die Form eines beinahe regelmäßigen Kreises aus (Abb. 38). Seine Größe war 10 × 11 m. Die Aufschüttung machte man aus der umliegenden Erde, aus dem Sand, in dem Stückchen der Holzkohle zu

finden waren. An manchen Stellen der Aufschüttung, die 0,7–0,75 m tief waren, lag schwarzgraue Erde mit Resten der Brandstätten und Stückchen der Holzkohle – es waren wohl Spuren des dagewesenen Hügelgrabes. In der Tiefe von 0,75–0,8 m begann schon der Grund.

Im Hügelgrab III fand man einen gut erhaltenen Steinkreis (Abb. 39, 40, 41). Insgesamt waren im Steinkreis etwa 140 Steine verschiedener Größe zu finden. Besonders große Steine bildeten den nordwestlichen Teil (Abb. 42), wo die Höhe der Wand des Steinkreises bis 0,7 m erreichte. Der Durchmesser des Steinkreises in süd-nördlicher Richtung betrug innen 7,6 m, außen 8,6 m, in ostwestlicher Richtung dementsprechend 8,5 m und 9,3 m. Der Steinkreis hatte die Form eines beinahe regelmäßigen Kreises. Im Hügelgrab befand sich ein Skelettgrab.

Das Frauengrab 1 wurde im westlichen Teil der Aufschüttung entdeckt, etwa 1,25 m östlich von der westlichen Wand des Steinkreises in der Tiefe von 0,75 m (Abb. 43, 44). Das Skelett der Frau war vollkommen, ausgenommen Fragmente der Schädelknochen, Schlüsselbeine, einige Rückenwirbel, Fragmente der Unterarmknochen und einige Fingerknochen (Abb. 45). Die Tote wurde rücklings mit dem Kopf 290° in nordwestliche Richtung beigesetzt.

Die Beigaben: im Bereich des Halses hat man eine Kette mit bronzenen Perlen und mit profilierten Anhängern (von Akmeniai-Typ) (Abb. 46), 2 Halsringe mit Kegelen (Abb. 47, 48:2) gefunden, die Brust schmückten bronzene Scheibenkopfnadeln mit Kettchen, durchbrochenen Anhänger-Zwischengliedern (Abb. 49), 2 Nadeln mit profiliertem Kopf, verbunden durch ein Kettchen mit Anhängern (Abb. 50) und eine Sprossenfibel (Abb. 48:1). Sowohl der rechte Arm (Abb. 51) als auch der linke Arm (Abb. 52) war mit je 6 bronzenen Armringen unterschiedlicher Gruppen (Abb. 53) verziert. Außerdem hat man einen bronzenen geschlossenen Ring (Abb. 48:3) und einen eisernen Pfriem (Abb. 48:4) gefunden. Insgesamt fand man im Grab 21 Gegenstände, darunter 20 Schmuckstücke.

Im Grab war eine 20–25-jährige Frau beigesetzt. Chronologie des Grabes: Ende der Stufe C1a.

Im Hügelgrab III gab es noch einige Einzelfunde: ein bronzenes Zylinderchen (Abb. 54:1) und ein Fragment des bronzenen Erzeugnisses (einer Schmucknadel?) (Abb. 54:2).

II. BESTATTUNGSRITUS

Die Übersicht der oben genannten Hügelgräber und Gräber erlaubt es uns, die wichtigsten Züge des Bestattungsritus des Hügelgräberfeldes in Kuršiai zu nennen.

Alle in Kuršiai untersuchten Hügelgräber hatten die Aufschüttungen von mehr oder weniger regelmäßiger Kreisform, die aus der umliegenden Erde – aus Sand – aufgeschüttet waren. Die Mehrheit der Hügelgräber besaßen auf dieselbe Art und Weise eingerichtetes Innere der Hügelgräber. Alle Hügelgräber waren am Rande der Aufschüttung mit Steinkreisen geschmückt, deren innere Seite den Durchmesser von 6,6 m bis 8,5 m aufwies. Die Kreisform der Steinkreise war beinahe regelmäßig (Hügelgräber A, I, III). Nur der Steinkreis des Hügelgrabes II war ein wenig anders eingerichtet (Abb. 22). Der südliche Teil des Steinkreises enthielt einen halbbogenförmigen Anbau, in dem ein Grab eingerichtet war. Ein anderer Anbau befand sich im nördlichen Teil des Steinkreises. Solche Anbauten erweiterten die Fläche, die für die Bestattung vorgesehen war.

Die Sitte, Steinkreise mit Anbauten zu bauen, ist gut aus der Untersuchungen anderer niederlitauischer und nordlitauischer Hügelgräber (Pavėkiai, Rayon Šiauliai, Akmeniai, Rayon Kelmė, Kybartiškė, Rayon Šiauliai, Pajuostis, Rayon Panevėžys, Lapučiai, Rayon Kelmė, Paragaudis, Rayon Šilalė, Raginėnai, Rayon Radviliškis) bekannt. Es scheint, dass diese Sitte auch auf dem Territorium der Hügelgräberfelder Lettlands bekannt war (Sāviena, Rayon Madona). Die Sitte, Steinkreise mit Anbauten zu bauen, ist auf dem Territorium Litauens schon seit dem Ende der Stufe B1 bis in die Stufe B2 bekannt, sie verschwand auch in der zweiten Hälfte der römischen Kaiserzeit nicht.

Im Hügelgräberfeld in Kuršiai wurden die Steinkreise sehr ordentlich gebaut, manche davon lagen auf der Oberfläche der nicht eingeebneten Erde (Hügelgrab III). In den Aufschüttungen entdeckte man Spuren der Feuerrituale – Reste der Brandstätten und Stückchen der Holzkohle. Es ist möglich, dass an den Stellen zukünftiger Hügelgräber glühende Kohle gestreut wurde. Sowohl die Steinkreise als auch die Feuerrituale dienten dem Zweck, die Toten vor den bösen Geistern zu schützen. Auf der Grundfeste des von T. Daugirdas untersuchten Hügelgrabes A entdeckte man eine 2–4 cm dicke Lehmschicht, die auch wohl als ein Schutzmittel der Toten zu betrachten ist. Übrigens ist dieses Hügelgrab mit der Lehmschicht das

einzig seiner Art auf dem Territorium der litauischen Hügelgräberfelder.

Gewöhnlich ist das Hügelgrab eine Grabstätte für eine Familie, wo man lange Zeit Familienmitglieder beisetzt. Es fällt schwer festzustellen, wie viele Menschen genau in einem Hügelgrab des Hügelgräberfeldes in Kuršiai beigesetzt sind, denn die Hügelgräber waren stark beschädigt. Es lässt sich nur hinweisen, dass das Hügelgrab I zwei Gräber enthielt, das Hügelgrab II dagegen 5, das Hügelgrab III – 1 Grab. Man hat Gräber auch am Rande der Aufschüttungen oder in den Anbauten zu Steinkreisen (Hügelgrab II) gefunden.

Man hat keine Holzreste, gemeint sind Särge, im Hügelgräberfeld in Kuršiai vorgefunden. Die Toten wurden unverbrannt, rücklings und ausgestreckt liegend beigesetzt. Die Bestattungsrichtung hinsichtlich der vier Himmelsgegenden war verschieden. Immerhin versuchte man, den Kopf der Mehrheit der Toten nach Westen auszurichten, doch ein Teil lag mit dem Kopf in nördliche Richtung. Die Bestattungsrichtung verband man mit dem Kult der Himmelskörper (Sonne, Mond).

Der Glaube an das jenseitige Leben entschied das Legen der Beigaben in das Grab. Die Beschaffenheit der Beigaben beeinflusste das Geschlecht, das Alter und der gesellschaftliche Rang des Verstorbenen. So bekamen die Männer Werkzeuge, Waffen, Schmuckstücke, die Frauen und die Mädchen dagegen vor allem Schmuckstücke und kleines Werkzeug beigelegt.

Im Hügelgräberfeld in Kuršiai entdeckte man 5 Männergräber. Man legte den Männern eiserne Tüllenbeile (3 Gräber), Messer (2 Gräber) und Lanzen in das Grab (Lanzenspitzen fand man in 4 Gräbern). In einem Grab fand man 2 Lanzenspitzen (Hügelgrab I, Grab 2), in anderen je eine. Die Lage der Werkzeuge und der Waffen in den Gräbern ist verschieden. Die Äxte befanden sich z.B. sowohl am Kopfende oder in der Gegend der Hüften. Der Schmuck in den Männergräbern lag an dem Körperteil, wo er getragen wurde.

Der Schmuck in den Frauen- und Mädchengräbern wurde ebenso an jenen Körperteilen gefunden, wo er getragen wurde, z.B. Halsringe und Halsketten in der Gegend des Halses, Schmucknadeln und Fibeln in der Gegend der Brust, Arm- und Fingerringe an den Armen oder auf den Fingern. Nur 2 Frauengräber enthielten kleine Werkzeuge – die Pfieme.

Die Mehrheit der Gräber des Hügelgräberfeldes in Kuršiai zeichnet sich nicht durch den Überfluss an

Beigaben. Der größte Teil der Gräber enthielt nur je 2–4 Gegenstände. Immerhin hebt sich das Frauengrab 1 des Hügelgrabes III gegen andere heraus, weil man da, wie schon oben erwähnt, sogar 21 Gegenstände gefunden worden waren, darunter 20 bronzene Schmucksachen. Es ist nicht nur eines der reichsten Gräber im Hügelgräberfeld in Kuršiai, sondern auch eines der reichsten Gräber auf dem litauischen Territorium der römischen Kaiserzeit.

III. FUNDE

Zur Zeit werden in den Museen Litauens etwa 70 Funde oder ihre Fragmente aus dem Hügelgräberfeld in Kuršiai aufbewahrt. Die Funde sind aus Bronze, Silber und Eisen hergestellt.

Die Besprechung der Funde möchten wir nicht mit den Metallerzeugnissen, sondern mit den Resten der Gewebestoffe, die im Frauengrab 1 des Hügelgrabes III gefunden worden waren, beginnen (Abb. 50, unten links). Das ist ein schwarzes wollenes Gewebe (die Untersuchung hat Frau Dr. E. Pečeliūnaitė-Bazienė durchgeführt). Es wurde wohl gefärbt. Die Reste des Gewebes können wir wie auch das ganze Fundmaterial aus diesem Grab in das Ende der C1a datieren. Bisher hat in den Denkmälern der römischen Kaiserzeit wollene Gewebereste gefunden, die blau oder rot gefärbt waren.

Unter den Metallerzeugnissen dominiert der Schmuck. Im Hügelgräberfeld in Kuršiai fand man Hals-, Brust- und Armschmuck. Alle Halsschmuckstücke waren aus Bronze.

Zufällig hat man einen Halsring mit Pilzknopfen (Abb. 6:6) gefunden, die auf dem Territorium Litauens Ende der B2-Stufe erschienen waren und meistens in der B2/C1-Stufe getragen wurden. Diese Halsringe gehörten zu den am breitesten verbreiteten Schmuckstücken auf den Territorien Litauens und Lettlands, wo die Baltenstämme lebten. 2 Halsringe mit Kegelenden aus dem Grab 1 des Hügelgrabes III (Abb. 47 und 48:2) zählen zu der Gruppe III dieser Halsringe, die ebenso sehr weit auf den genannten Territorien verbreitet war. Die Chronologie dieser Ringe ist die folgende: Stufe C1b–C2, obwohl einige von ihnen auch später getragen werden konnten. Die Halsringe des Grabes 1 des Hügelgrabes III aus dem Kuršiai-Hügelgräberfeld muss man in das Ende der C1a-Stufe, den Anfang der Stufe C1b datieren. Das sind die frühesten Halsringe dieser Gruppe. Ein Fragment des Halsringes mit Kegelenden (Abb. 19:4), das

man im Hügelgrab I des Kuršiai-Hügelgräberfeldes gefunden hat, zählt zu den Halsringen mit Kegelenden der Gruppe II. Die Halsringe dieser Gruppe waren auf einem viel größeren Territorium der Baltenstämme verbreitet, wobei einzelne Exemplare in die Ländereien der Finnougrier und Germanen geraten sind. Die Chronologie der Halsringe mit Kegelenden der Gruppe II: Ende der Stufe C1a – Stufe C1b. Im Hügelgrab II wurde ein Halsring gefunden, ein Ende dessen mit einem Haken endete und das andere abgebrochen war (Abb. 37:2). Es fällt schwer zu sagen, zu welchem Typ dieser Halsring gehörte.

Im Grab 1 des Hügelgrabes III des Kuršiai-Hügelgräberfeldes fand man eine Halskette, die 37 sogenannte profilierte Anhänger des Akmeniai-Typen und 27 Perlen enthielt (Abb. 46). An Hand des ganzen Fundmaterials des Grabes datiert man diese Kette in das Ende der Stufe C1a. Die nahen Analogien zu dieser Kette stammen aus den Hügelgräbern von Akmeniai. Vor einigen Jahren hat A. Bliujienė eine eingehende Übersicht solcher profilierten Anhänger in den Balten- und Nachbarnländern geliefert. Ihrer Meinung nach erschienen die Anhänger solches Typen in den baltischen Ländern als Nachahmung der goldenen Berlock-Anhänger, die von den Germanen getragen wurden. In der baltischen Transformation trug man aber nicht je ein Stück, sondern mehrere, dabei nur in den Halsketten, d.h. es änderte sich die Funktion des Schmuckes. Die Anhänger des Akmeniai-Typen haben einen kleinen flachen Rücken, was sie von den echten Berlock-Anhängern unterscheidet. Man muss A. Bliujienė zustimmen, dass die profilierten Anhänger in den baltischen Ländern in den Gräbern reicher Menschen gefunden wurden und eines ihrer Herstellungszentren in der Umgegend von Akmeniai (Rayon Kelmė) zu suchen sei.

Die in der Halskette des Kuršiai-Hügelgrabes III gefundenen Perlen haben Analogien in anderen niederlitauischen Fundstätten (Akmeniai u.a.). Die im Hügelgrab A gefundenen bikonischen Perlen (Abb. 6:3) können in das Ende der B2-Stufe – die B2/C1-Stufe datiert werden. Die Spirale, die im Grab 1 des Hügelgrabes II (28:2 pav.) gefunden war, sollte man dem Ende der C1a-Stufe – der Stufe C2 zurechnen.

Der Brustschmuck, der im Kuršiai-Hügelgräberfeld gefunden war, besteht aus Fibeln und Schmucknadeln.

H. Moora hat in seiner Arbeit über die ältere Eisenzeit in Lettland auf eine in Kuršiai gefundene Augenfibel der preußischen Serie, die im Vytautas-Mag-

nus-Kulturmuseum aufbewahrt wurde, hingewiesen. Leider befindet sich unter den Funden, die zur Zeit im Vytautas-Magnus-Kriegsmuseum aufbewahrt werden, die genannte Fibel nicht. Vielleicht war es ein Missverständnis. Hätte man im Hügelgräberfeld in Kuršiai eine solche Fibel gefunden, so wäre sie hier einer der frühesten Funde.

Einer der interessantesten Funde des Kuršiai-Hügelgräberfeldes ist eine zufällig gefundene silberne kräftig profilierte Fibel (Abb. 7:3). Diese Fibel steht den Fibeln des Types 69, 70, 73 der Gruppe IV von O. Almgren nah. Diese Typen wurden an den provincialrömischen Mitteldonau hergestellt. Wahrscheinlich ist die silberne Fibel ein Erzeugnis der mitteldonauischen Meister. Sie wird der Stufe B2 zugerechnet.

Andere zwei kräftig profilierte Fibeln aus Kuršiai sind aus Bronze. Die im Hügelgrab A gefundene Fibel (Abb. 6:4) kann bedingt der Gruppe I der kräftig profilierten Fibeln zugerechnet werden, sie war am weitesten in den niederlitauischen Hügelgräbern und auf dem Territorium Zentrallitauens verbreitet. Die Fibeln dieser Gruppe datiert man in das absolute Ende der Stufe B2 – die Stufe B2/C1. Die zweite zufällig gefundene kräftig profilierte Fibel (Abb. 7:1) kann dem 72 Typ von O. Almgren zurechnen. Man hat viele Fibeln dieses Typen in den baltischen Ländern gefunden. Nach dem litauischen archäologischen Material datiert man die Fibeln des Types 72 in das Ende der Stufe B2 – die B2/C1-Stufe. Das war ein Fibeltyp, der am meisten für das Territorium der Westbalten eigentümlich war. Diese Fibeln haben wohl die Augenfibeln der preußischen Serie verdrängt, die nicht mehr in Mode waren.

Im Grab 1 des Hügelgrabes III des Kuršiai-Hügelgräberfeldes hat man eine bronzene Sprossenfibeln der Untergruppe 1 der Gruppe III (Abb. 48:1) gefunden. Überhaupt sind die Sprossenfibeln die am meisten verbreitetsten Schmucksachen auf dem litauischen Territorium in der 2. Hälfte der römischen Kaiserzeit. Die Sprossenfibeln der Untergruppe II der Gruppe III datiert man in das Ende der Stufe C1a – die Stufe C1a.

Die einfachsten unter den in Kuršiai gefundenen Schmucknadeln sind die eisernen Hirtenstabdadeln, die sowohl in den Gräbern als auch zufällig gefunden worden waren (Abb. 15:1, 19:3, 28:1, 35:3, 37:7–9). Analog den anderen Funden des Grabes kann man einen Teil der Hirtenstabdadeln dem Ende der Stufe C1a – der C2-Stufe zurechnen.

Die im Grab 1 des Hügelgrabes III des Kuršiai-Hügelgräberfeldes gefundene bronzene Scheiben-

kopfnadel (Abb. 49) gehört zur Gruppe III dieser Schmucknadeln. Was die Kompositionselemente (Kettchen, Anhängern-Zwischenglieder u.a.) dieser Schmucknadel anbelangt, so ist es eine der schönsten Schmucknadeln im litauischen archäologischen Material. Die durchbrochenen Anhänger-Zwischenglieder sind unikal, alle zugleich machen sie auch das ganze Schmuckstück unikal. Analog dem ganzen Fundmaterial des Grabes datiert man die Schmucknadel in das Ende der Stufe C1a.

Die zufällig gefundene andere bronzene Scheibenkopfnadel (Abb. 6:1) gehört zur Gruppe II dieser Schmucknadeln, die nach dem litauischen Fundmaterial in die 2.Hälfte der B2-Stufe und die Stufe B2/C1 datiert werden. Scheibenkopfnadeln gehörten in der römischen Kaiserzeit zum Hauptschmuck der Baltenstämme, die auf dem Territorium Litauens und Lettlands lebten.

Im Frauengrab 1 des Hügelgrabes III in Kuršiai fand man 2 bronzene Nadeln mit profiliertem Kopf (Abb. 50), die zur Gruppe II solcher Schmucknadeln gehören. Wohl waren beide Schmucknadeln mittels einem Kettchen verbunden, das in ihrer Mitte ein Kettenglied mit 2 kleinen Stäbchen und 2 Lunularanhängern enthielt. Beide Schmucknadeln bildeten zusammen mit dem Kettchen einen schönen und originellen Brustschmuck.

Wie das andere Fundmaterial des genannten Grabes zeigt, hat man die Nadeln mit profiliertem Kopf, die zur Gruppe II gehören, schon am Ende der C1a-Stufe getragen. Die Mehrheit von ihnen hat man auf dem Territorium der niederlitauischen und nordlitauischen Hügelgräberfelder, auch in Westlitauen, gefunden, Einzelfunde dagegen in den ostlitauischen Burgbergen und Gräbern gemacht. Solche Schmucknadeln fand man auch in Lettland.

In der Aufschüttung des Kuršiai-Hügelgrabes III wurde zufällig auch ein Fragment einer bronzenen Schmucknadel gefunden (Abb. 54:2), leider bleibt der Typ der Schmucknadel unklar. Zufällig hat man hier auch ein bronzenes Zylinderchen (Abb. 54:1) gefunden, das aus einem gerollten Wellblech gemacht war. Die Untersuchungen anderer Bestattungsdenkmäler in Litauen zeigen, dass solche Zylinderchen vor allem in den Halsketten verwendet wurden. Die meisten Fundstätten aller Zylinderchen befinden sich auf den Territorien der Hügelgräberfelder in Žemaitija (Niederlitauen) und Nordlitauen. Das Kuršiai-Zylinderchen gehört dem Ende der Stufe C1a – der Stufe C1b.

Die in dem Hügelgräberfeld in Kuršiai gefundenen Arm- und Fingerringe sind aus Bronze hergestellt. Die zahlreichste Sammlung der Armringe wurde im Frauengrab 1 des Hügelgrabes III gefunden, die sogar aus 12 Armringen bestand. So steckten am rechten Arm der Verstorbenen 2 bandförmige Armringe mit runden Enden (Abb. 51:5, 6). Noch ein Armring und ein anderer gebrochener Armring desselben Typs stellen Einzelfunde aus dem Hügelgräberfeld dar (Abb. 6:2, 5). Solche Armringe trugen die Vertreter der Baltenstämme, die auf dem Territorium Litauens und Lettlands lebten. Man begann sie schon Ende der Stufe B2 zu tragen, man trug sie im Laufe der Stufe B2/C1, manche auch ein wenig später.

Noch zwei Armringe des rechten Armes im Grab 1 des Hügelgrabes III stellen Armringe mit dreieckigem Schnitt dar (Abb. 51:1, 2) und gehören zu der Gruppe II dieser Armringe. Noch zwei Armringe dieser Gruppe fand man auf dem linken Arm der Verstorbenen (Abb. 52:1, 2). Die Armringe mit dreieckigem Schnitt der Gruppe II hat man am meisten in den Hügelgräberfeldern der Žemaitija und Nordlitauens, in den Gräberfeldern Zentrallitauens, auch in den Gräberfeldern Westlitauens und am Unterlauf der Memel, auf dem Baltenterritorium in Lettland gefunden. Das litauische Fundmaterial erlaubt es zu schlussfolgern, dass die Armringe mit dreieckigem Schnitt der Gruppe II am meisten in der C1b–C3-Stufe verbreitet waren, ein Teil davon gehört der Stufe D. Die Garnitur des Grabes 1 des Kuršiai-Hügelgrabes III erlaubt es, die Datierung der Armringe dieser Gruppe zu korrigieren. Man soll die Armringe dieses Grabes dem Ende der Stufe C1a zurechnen.

Noch 4 Armringe mit dreieckigem Schnitt aus Kuršiai sollte man der Gruppe I dieser Armringe zurechnen. Zwei von ihnen wurden im Grab 1 des Hügelgrabes I gefunden (Abb. 15:3, 4), ein zufällig im Hügelgrab I (Abb. 19:2), ein in beschädigten Hügelgräbern (Abb. 7:2). Das Territorium der Verbreitung dieser Armringe fällt beinahe mit dem Territorium der Verbreitung der Armringe mit dreieckigem Schnitt der Gruppe II zusammen. Die im Kuršiai-Hügelgräberfeld gefundenen Armringe mit dreieckigem Schnitt der Gruppe I sollte man in das Ende der Stufe C1a – die Stufe C1b–C2 datieren.

Im Grab 1 des Kuršiai-Hügelgrabes III befanden sich am rechten Arm der Verstorbenen 2 plankonvexe Armringe (Abb. 51:3, 4), die zur Gruppe III dieser Armringe gehören. Bisher hat man Armringe dieser Gruppe nur in den Gräberfeldern Zentrallitauens und

in den Hügelgräberfeldern Nordlitauens gefunden. Die Chronologie der Armringe umfasst das Ende der Stufe C1a und die Stufe C2–C3, ein Teil davon konnte auch in der 1.Hälfte der Stufe D getragen werden. Die Armringe des Grabes 1 des Kuršiai-Hügelgrabes III gehören zu den frühesten Armringen.

Im genannten Grab fand man am linken Arm der Verstorbenen 4 plankonvexe Armringe (Abb. 52:3–6), die zur Gruppe IV dieser Armringe zugerechnet werden. Noch ein Armring dieser Gruppe wurde im Männergrab 4 des Hügelgrabes II gefunden (Abb. 35:2). Die meisten plankonvexe Armringe der Gruppe IV fand man in den Gräber- und Hügelgräberfeldern Niederlitauens und Nordlitauens, in den Gräberfeldern West und Zentrallitauens, als Einzelfunde hat man sie auch in Užnemunė (Sudauen, Übermemelland) gefunden. Gefunden hat man sie auch auf dem Territorium der Hügelgräberfelder Lettlands. In Litauen hat man die plankonvexen Armringe der Gruppe IV zusammen mit dem Fundmaterial der Stufe C1b–C2 gefunden. Die in Kuršiai gefundenen Armringe dieser Gruppe soll man in das Ende der C1a-Stufe (Hügelgrab III, Grab 1) und in die C1b–C2-Stufe (Hügelgrab II, Grab 4) datieren.

Die im Grab 1 des Hügelgrabes II hat man 2 plankonvexe Armringe (Abb. 28:3, 4) gefunden, die zur Gruppe VII gehören. Der chronologische Rahmen dieser Armringe ist recht breit: Die jüngsten datiert man in die 2.Hälfte der Stufe B2, die spätesten in die Stufe D oder sogar noch ein wenig später. Die in Kuršiai gefundenen plankonvexen Armringe der Gruppe VII gehören zur Stufe C1b–C2.

Im Grab 1 des Hügelgrabes III hat man einen geschlossenen Fingerring gefunden, der aus einem Bändchen mit dreieckigem Schnitt hergestellt worden war (Abb. 48:3). An Hand des Fundmaterials dieses Grabes datiert man ihn in das Ende der Stufe C1a. Man hat auch einen Spiralfingerring im Hügelgrab A gefunden, doch er zersplitterte.

So sind die Schmucksachen der römischen Kaiserzeit, die man im Hügelgräberfeld in Kuršiai gefunden hatte. Aus ihrer Übersicht wird sichtbar, dass die Menschen der Gemeinde Kuršiai Schmucksachen getragen haben, die aus den Provinzen Roms hierher geraten waren (silberne kräftig profilierte Fibel), Schmucksachen, die der breiteren Region des europäischen Barbaricums (Fibel des Types A72) typisch waren, einer recht breiten Region der Baltenstämme (Halsring mit Kegelfenden der II. Gruppe, Anhänger des Akmeniai-Types) eigen waren, Schmucksachen, die den Stäm-

men eigen waren, die auf dem heutigen Territorium Litauens und Lettlands gelebt hatten (Scheibenkopfnadeln, Nadeln mit profiliertem Kopf, bandförmige Armringe mit runden Enden, Armringe mit dreieckigem Schnitt der I. und II. Gruppe, plankonvexe Armringe der IV. Gruppe), schließlich Schmucksachen, die nur für das Territorium Litauens üblich waren (plankonvexe Armringe der III. Gruppe, Zylinderchen mit welligen Linien). Manche Brustschmucksachen, was ihre Bestandteile anbelangt, waren sowohl im archäologischen Fundmaterial Litauens als auch der breiteren Region der Baltenstämme unikal.

Die Werkzeuge und die Waffen, die im Hügelgräberfeld in Kuršiai gefunden waren, waren aus Eisen hergestellt.

In den Gräbern dreier Männer (Hügelgrab II, Gräber 2, 3, 5) und auch zufällig auf dem Territorium des Hügelgräberfeldes hat man Tüllenbeile (Abb. 30:3, 32:2, 36:1) gefunden. Analog anderem Fundmaterial der Gräber soll man sie in die 2.Hälfte der römischen Kaiserzeit datieren, vielleicht in die Stufe C1b–C2. Diese Werkzeuge waren für jene Balten typisch, die auf dem Territorium Litauens und Lettlands gelebt haben.

In den Kuršiai-Hügelgräbern (Hügelgrab II, Grab 2 und Einzelfunde) fand man Messer mit geradem Rücken und ihre Fragmente (Abb. 30:2, 37:3, 4). Diese Erzeugnisse muss man in die 2.Hälfte der römischen Kaiserzeit datieren. Noch einige Messer haben ausgeschweiften Rücken (Hügelgrab II, Grab 4 und Einzelfunde; Abb. 35:1, 37:1). Die letzteren Messer datiert man in die Stufe C1b–C2 oder einfach in die 2.Hälfte der römischen Kaiserzeit. Messer mit ausgeschweiftem Rücken waren weit auf dem Territorium sowohl der West- als auch der Ostbalten verbreitet. Man verwendete dieses Werkzeug in der Waldbrandwirtschaft.

In den Frauengräbern (Hügelgrab I, Grab 1, Hügelgrab III, Grab 1) hat man eiserne Pfrieme (Abb. 15:2, 48:4), die man an Hand des Materials des Grabes in das Ende der Stufe C1a – die Stufe C1b datieren kann. Unter den Funden des Hügelgräberfeldes muss man auch einen Gegenstand unbekannter Bestimmung nennen (Abb. 36:2), der im Männergrab 5 des Hügelgrabes II gefunden worden war. Der Gegenstand ist zersplittert. Urteilt man ihn nach dem rundem Schnitt seines unteren Teiles, so könnte man behaupten, dass es wohl eine Schmucknadel oder ein Pfriem gewesen ist.

Die im Hügelgräberfeld von Kuršiai gefundenen Waffen bestehen aus 7 Lanzen spitzen, die laut der

Klassifikation von V. Kazakevičius in einige Typen und oder Subtypen untergliedert werden könnten. So können wir die zufällig gefundene Lanzenspitze mit rhombischer Feder und konvexer Kante in der Mitte (Abb. 37:6) und dieselbe Lanzenspitze aus dem Hügelgrab I (Abb. 19:1) dem Typ I A zurechnen, die von V. Kazakevičius in das 3.Jh. datiert waren. Solcher Datierung widersprechen auch die genannten Kuršiai-Funde nicht. Zwei Lanzenspitzen (Hügelgrab I, Grab 2, Hügelgrab II, Grab 4) haben verlängerte rhombische Federn (Abb. 17:3, 35:4) und gehören zum Typ I W. Ein Teil dieser Lanzenspitzen ist früh und wird in das Ende der Stufe B1 – die Stufe B2/C1 datiert (Fundmaterial der Hügelgräber von Paragaudis). Die Lanzenspitzen mit verlängerten rhombischen Federn kann man in die Stufe C1b–C2 datieren.

Eine andere im Grab 2 des Kuršiai-Hügelgrabes I gefundene Lanzenspitze hat eine weidenförmige (?) Feder (Abb. 17:2), deshalb wird sie dem V. Typ zugeteilt, der gut aus den Denkmälern West- und Niederlitauens bekannt ist. Nach der Meinung von V. Kazakevičius waren es Lanzenspitzen allgemeinbaltischen Types. Die Lanzenspitze des V. Types aus Kuršiai kann man in die C1b(?)–Stufe datieren. Noch eine Lanzenspitze war im Grab 3 des Hügelgrabes II gefunden worden (Abb. 32:1), sie besitzt eine lorbeerförmige Feder mit einer konvexen Kante in der Mitte, gehört dem Untertyp A des IV. Types und ist gut aus den Denkmälern West- und Niederlitauens bekannt. Diese Lanzenspitze sollte man in die 2.Hälfte der römischen Kaiserzeit (Stufe C1b–C2?) datieren. Einer ähnlicher Zeitperiode kann man auch die Lanzenspitze zurechnen, die im Grab 2 des Hügelgrabes II (Abb. 30:1) gefunden war und die sehr verrostet war, abgesplitterte Federränder hatte, woraus sich die Schwierigkeit ergab, sie genau zu klassifizieren.

Es ist wahrscheinlich, dass die genannten Tüllenbeile ebenso wie Waffen verwendet werden konnten.

DIE GEMEINDE VON KURŠIAI IN DER ÄLTEREN EISENZEIT

Bei der Besprechung des Bestattungsritus und der Beigaben des Hügelgräberfeldes in Kuršiai haben wir nur flüchtig einige Erscheinungen der materiellen und Geisteskultur der Menschen berührt, die uns dieses Hügelgräberfeld überlassen haben. Es bleiben viele ungestellte Fragen. Natürlich, wir können das Leben der Kuršiai-Gemeinde in der älteren Eisenzeit (in der römischen Kaiserzeit) nur unter dem Gesichtswinkel

des Bestattungsriten betrachten, denn die Siedlung jener Zeit ist nicht gefunden und untersucht worden. Doch sind die Gräber für die Archäologen eine Art Spiegel oder Widerspiegelung des Lebens. Denn in den Bestattungsriten wird die tägliche Tätigkeit der Menschen, ihre Anschauungserscheinungen recht klar widerspiegelt. Vor allem ist es die Ehrerbietung dem Verstorbenen, indem man ihn an einem schönen, für das Grab auserwählten Platz beisetzt, sich für den Verstorbenen sorgt, ihn vor bösen Geistern bewahrt, sich um seinen Eigentum kümmert, indem man seine kostbarsten Gegenstände in das Grab legt. Andererseits zeigen die Beigaben, welche Gegenstände die Menschen in ihrem Alltag gebraucht haben, wie ihr ästhetischer Geschmack war. Die Beigaben verraten viel auch über die gesellschaftliche Stellung des Verstorbenen.

Die erste Frage: Wie groß war das Hügelgräberfeld in Kuršiai? Man ist gezwungen, sich an die Angaben von T. Daugirdas zu lehnen. Ende des 19.Jhs. hat er im Hügelgräberfeld noch insgesamt 24 Reste der Hügelgräber gezählt und die Tatsache erwähnt, dass es Hügelgräber auch auf dem Ackerfeld gibt, wo Getreide ausgesät ist. Man kann raten, dass das Hügelgräberfeld in Kuršiai nicht klein war und bis zu 35–40 Aufschüttungen enthielt.

In den Kuršiai-Hügelgräbern wurden je einige Verstorbene pro ein Hügelgrab beigesetzt. In den untersuchten Hügelgräbern wurden 8 Gräber gefunden (im I. Hügelgrab – 2, im II. Hügelgrab – 5, im III. Hügelgrab – 1). 5 Gräber waren Männergräber, 2 Gräber waren Frauengräber, 1 Grab war ein Mädchengrab. Natürlich gab es in den Hügelgräbern noch mehr Gräber, wovon die Einzelfunde zeugen, d.h. die Beigaben der zerstörten Gräber. In den untersuchten Hügelgräbern gab es schätzungsweise mindestens 13 Gräber.

Die gut datierten Funde erlauben es uns zu behaupten, dass man im Kuršiai-Hügelgräberfeld noch in der Stufe B2 begann, die Verstorbenen beizusetzen. Die Mehrheit der Gräber wird in das Ende der Stufe B2 – die Stufe B2/C1 datiert. Es sondert sich nur das Grab 1 des Hügelgrabes III mit einer schönen Garnitur der Gegenstände aus dem Ende der C1a-Stufe aus. Die jüngsten Gräber datiert man in das Ende der Stufe C1a – die C2-Stufe. Es wurden also im Hügelgräberfeld im Laufe von mehr als 200 Jahren Menschen beigesetzt.

Über die Einwohner von Kuršiai lässt sich aus der Sicht der physischen Anthropologie nicht viel sagen,

denn nur in drei Gräbern konnte man an Hand der osteologischen Reste das Alter der Verstorbenen feststellen. Es wurde schon erwähnt, dass im Grab 1 des Hügelgrabes II war ein 10–15-jähriges Mädchen beigesetzt, im Grab 4 des Hügelgrabes II ein Mann zwischen dem 20. und 30. Lebensjahr, im Grab 1 des Hügelgrabes III eine 20–25-jährige Frau.

Die Gräber sind nicht besonders an den Beigaben reich, denn meistens fand man pro Grab 2–4 Gegenstände. Hier zeichnet sich das Frauengrab des Hügelgrabes III aus. Es sei erinnert, dass in diesem Grab 21 Gegenstände gefunden worden waren, darunter 20 bronzene Schmucksachen. Besonders reichlich war der Hals dieser Frau geschmückt (2 Halsringe, Halskette mit Anhängern und Perlen), die Brust (3 Schmucknadeln mit Kettchen, Anhängern, Kettenträgern, Fibel) und die Arme (12 Armringe und ein Fingerring). Zweifelsohne ließ es sich mit solcher Menge Schmucksachen kaum tägliche Hausaufgaben erledigen. Das Gesamtgewicht der Schmucksachen macht 1189,83 g aus. Wohl waren diese Schmucksachen den schönsten Kleidern der Frau angepasst, in denen sie dann beigesetzt worden war. Man darf nicht vergessen, dass die Komponierelemente des Brustschmuckes, vor allem die Schmucknadeln, unikal waren und dass ihre Herstellung deutlich bei einem Meister vorbestellt war.

Ohne Zweifel hat die Frau, die im Grab 1 des III. Hügelgrabes beigesetzt war, den reichsten Mitgliedern der Gemeinde zugehört. Dieses Grab bestätigt den Fakt, dass sich schon Anfang des 3. Jhs. in der östlichen Region Niederlitauens die Stammesaristokratie formiert hat, dass es in den Gemeinden (Sippen) eine klare Vermögensdifferenzierung gegeben hat. Davon zeugen auch andere Untersuchungen der Bestattungsdenkmalen. Zum Beispiel war im Grab 2 des Hügelgrabes II des Akmeniai-Hügelgräberfeldes eine Frau mit 14 Beigaben bestattet worden. Das genannte Grab wird auch in das Ende der Stufe C1a datiert, d.h. in dieselbe Zeit wie das Grab 1 des Hügelgrabes III in Kuršiai. Im Grab 2 des Akmeniai-Hügelgrabes II hat man 2 Halsringe mit Kegelen der III. Gruppe, die Halskette mit bronzenen Perlen und Anhängern des Akmeniai-Typen, 2 Nadeln mit profiliertem Kopf, eine Radkopfnadel mit Kettchen und Anhängern, 7 unterschiedliche Armringe gefunden. Somit entspricht ein großer Teil der Schmucksachen jenen Gegenständen, die im Grab 1 des Hügelgrabes III in Kuršiai gefunden worden waren. Vergleicht man diese zwei Gräber, so drängt sich die Schlussfolgerung auf, dass die reichen Frauen der Gemeinde sich durch den schönen Brust-

schmuck und die Menge von Armringen an beiden Armen aus der Mitte von anderen Frauen unterscheiden wollten.

Kehrt man an das Grab 1 des Hügelgrabes III in Kuršiai zurück, so muss bemerkt werden, dass es das reichste Grab auf dem riesigen Territorium der Hügelgräber Litauens und Lettlands ist, überhaupt eines der reichsten Gräber der römischen Kaiserzeit in den Ländern der Westbalten.

Es besteht kein Zweifel, dass die Mehrheit des in den Hügelgräbern in Kuršiai gefundenen Materials die Produktion der lokaler Handwerker darstellt. Die eisernen Werkzeuge, Waffen und einen Teil der Schmucksachen (Hirtenstabnadeln) erzeugten die Schmiede, die es natürlich auch in der Kuršiai-Gemeinde gab. Schwieriger fällt die Antwort auf die Frage, ob es in dieser Gemeinde einen Juwelier-Meister gab oder ob die Gemeinde von einem wandernden Handwerker bedient wurde. Eines ist klar: Ein Teil der hergestellten Schmucksachen sind unikal und sind selten in anderen von den Balten bewohnt Gegenden zu finden.

Bunte Metalle als Rohstoff, auch fertige Erzeugnisse der Meister des Römischen Reichs konnten Kuršiai über Westlitauen erreichen, dessen Bewohner dank dem Bernsteinhandel meistens mit römischen Händlern und ihren Vermittlern Verkehr pflegten. Aus Westlitauen führten die Handelswege zu den Stämmen, die vom Meer entfernt lebten. Als Handelswege dienten auch die großen Flüsse, so z.B. die Memel (Nemunas), ihre Nebenflüsse Dubysa und Nevėžis. Die Kuršiai-Gemeinde lebte im Bassin des Dubysa-Flusses, deswegen gab es keine größeren Probleme, mit den Küstenbewohnern Umgang zu pflegen.

Alle im Kuršiai-Hügelgräberfeld gefundenen Schmucksachen lokaler Produktion waren mit geometrischem Ornament, der für die meisten Baltenstämme charakteristisch war, verziert. Einen Teil der Motive der Ornamente oder der Formen der Schmucksachen kann man mit der Anbetung der Himmelskörper oder anderer Gottheiten (Kreise-Äuglein, Kreuzornament, halblunulare Anhänger u.a.).

Nach der Meinung von M. Gimbutienė erfüllten manche metallene Schmucksachen von Balten auch die Funktion der Amulette, die die Menschen vor dem Böse schützten. Das Rasseln der Schmucksachen sollte die bösen Geister vertreiben. Zu solchen rasselnden-klirrenden Schmucksachen kann man die Brustschmucksachen des Frauengrabes 1 des Kuršiai-Hügelgrabes III zurechnen, so die Schmucknadeln

mit Kettchen, Kettenträgern und Anhängern. Geklirrt haben wohl auch mehrere an einem Arm getragene Armringe.

Schade, dass es sich wegen eines schlechten Zustandes der organischen Stoffe kaum etwas Genaueres über die Kleider und die Art und Weise ihres Tragens, was die Bewohner von Kuršiai anbelangt, sagen läßt. Es wurde erwähnt, dass man wollene Kleidung trug, die schwarz gefärbt war. Die Kleidung wurde mittels der Fibeln zusammengehaftet und mit metallenen Schmucksachen verziert. Man verwendete wohl für die Produktion der Kleidung auch Pflanzenfaser. So waren die Bestandteile der Halskette des Grabes 1 des Hügelgrabes III auf einem Seilchens aus Pflanzenfaser angereiht.

Die Untersuchungen des Kuršiai-Hügelgräberfeldes haben viel zusätzliche Information über die Bestattungsriten, die Gegenstände des Haushaltes, die Fähigkeiten der lokalen Juweliere-Meister und ihren künst-

lerischen Geschmack in der römischen Kaiserzeit geliefert. Wie erwähnt, wurden in diesem Denkmal unikale Schmucksachen gefunden. Besonders wichtig sind die Resultate, die den Prozess der Vermögensdifferenzierung in der östlichen Region Niederlitauens aufzeigten, die es erlaubten, die Frauengräber, die zur Stammes- und Sippesaristokratie gehörten, besser kennen zu lernen. Der Komplex der Gräber erteilte die Möglichkeit, noch einmal die Chronologie mancher bronzenen Gegenstände zu präzisieren, über die Schmucksachen zu sprechen, die um die gleiche Zeit Anfang des 3. Jhs. produziert wurden. Das Untersuchungsmaterial ist nicht nur für die Geschichte dieser „urniederlitauischen“ („pražemaitiškas“) Region in der römischen Kaiserzeit, sondern auch aus dem Gesichtswinkel der breiteren Archäologie und Geschichte des Territoriums der Baltenstämme wichtig.

Übersetzung von S. LAPINSKAS

Michelbertas, Mykolas

Mi29 Kuršių pilkapynas. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. – 96 p.

ISBN 978-9955-33-414-9

Kuršiai yra viena mūsų protėvių – baltų – genčių, gyvenusi Lietuvos pajūryje. Knygoje neaptariamas joks kuršių genties archeologijos paminklas, joje žodis „Kuršiai“ yra tik geografinis vietovės pavadinimas. Pilkapynas yra Kuršių kaime.

Likimas ir, tikriausiai, palankiai susiklosčiusios aplinkybės lėmė, kad beveik du dešimtmečius autoriui teko tyrinėti dabartinio Kelmės rajono, šio labai gražaus kalvotosios Žemaitijos kampelio, archeologijos paminklus. Tai M. Michelberto gimtasis kraštas, todėl visuomet įdomu sužinoti, kaip sakydavo šviesaus atminimo jo mokytojas ir bičiulis archeologas Adolfas Tautavičius, „iš kokio kiaušinio esame išsiritę“. Nelabai gerų žmonių veiksmai (noras surasti „lobių“ rausiant paminklą) lėmė, kad teko ištirti likusius Kuršių pilkapius, gelbstint paminklą nuo galutinio suardymo. Šio apardyto pilkapyno tyrinėjimų rezultatai gerokai pranoko ekspedicijos dalyvių lūkesčius. Pasirodo, ne viskas buvo suardyta. Manytume, kad pilkapyne surasti daiktai bus Kelmės krašto muziejaus ekspozicijos puošmena.

UDK 903/904(474.5)

MYKOLAS
MICHELBERTAS

KURŠIŲ
PILKAPYNAS

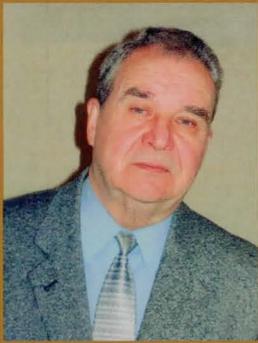
Kalbos redaktorė *Gražina Indrišiūnienė*

Viršelio dailininkė *Audronė Uzielaitė*

Maketuotoja *Vida Vaidakavičienė*

Tiražas 400 egz. Išleido VšĮ Vilniaus universiteto leidykla
Universiteto g. 1, LT-01122 Vilnius

Spausdino AB „Aušra“
Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas
Užsakymas 250

Mykolas Michelbertas (g. 1939 m.) – archeologas, Vilniaus universiteto profesorius, habilituotas daktaras. Pagrindinė tyrinėjimų kryptis – senojo geležies amžiaus (romėniškojo laikotarpio) (I–IV a. po Kr.) Lietuvos gyventojų materialinė ir dvasinė kultūra, prekybiniai ir kultūriniai ryšiai, daiktų chronologija. Pastaruosius du dešimtmečius daugiausia tyrinėjo rytinio Žemaitijos regiono archeologijos paminklus. Šioje monografijoje skelbiami Kuršių pilkapyno (Kelmės r., Tytuvėnų seniūnija) tyrinėjimų rezultatai. Kuršiuose 1887 m. vieną pilkapį tyrinėjo T. Daugirdas, 2004–2006 m. pilkapyne dirbo M. Michelberto vadovaujama archeologinė ekspedicija. Kuršių pilkapynas priklauso didžiuliam Lietuvos–Latvijos senojo geležies amžiaus pilkapynų regionui, kuriame vyko žemaičių, žiemgalių, sėlių ir latgalių genčių formavimosi procesas. Kuršių kaimas yra „pražemaitiškoje“ teritorijoje. Mirusieji Kuršių pilkapyne laidoti nedeginti, su įvairiomis įkapėmis – darbo įrankiais, ginklais, papuošalais. Turtingumu ypač išsiskiria III pilkapio moters kapas, kuriame buvo surastas net 21 daiktas, iš jų – 20 žalvarinių papuošalų. Tai vienas pačių turtingiausių III a. pradžios kapų, aptiktų baltų genčių teritorijoje. Monografijoje aptariama pilkapyno laidosena, kapuose rasti daiktai, jų chronologija, kalbama apie Kuršių bendruomenę senajame geležies amžiuje, gentinės diduomenės formavimosi procesą. Kuršių pilkapyno medžiaga apžvelgiama platesnio baltų genčių regiono ir europinio *Barbaricum* archeologijos kontekste.

